

**Landelijke
Kwaliteitsmonitor
Kinderopvang**

Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang

Meting 2017

Pauline Slot

IJsbrand Jepma

Paulien Muller

Bodine Romijn

Paul Leseman

LKK, december 2017

Universiteit Utrecht

Sardes

Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang

Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang

Meting 2017

Voorwoord

U bent begonnen te lezen in het rapport over de eerste meting van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK) van het consortium van de Universiteit Utrecht en Sardes (zie voor meer informatie www.monitorlkk.nl). De LKK meet van 2017 t/m 2020 (en mogelijk t/m 2025) jaarlijks de kwaliteit in alle vormen van kinderopvang, dat wil zeggen kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang. Het is voor het eerst in Nederland dat gelijktijdig in alle kinderopvangtypen de kwaliteit op zo'n grote schaal is gemeten.

Bij een kwaliteitsmeting van een dergelijke omvang komt veel kijken. Vele organisaties en personen hebben elk op hun eigen wijze een bijdrage geleverd aan de totstandkoming van het onderzoek en dus dit rapport. In de eerste plaats bedanken we het 'werkveld' van de kinderopvang, ofwel de pedagogisch medewerkers, gastouders en leidinggevenden van de kinderopvangorganisaties en -locaties en gastouderbureaus die hebben meegedaan aan deze kwaliteitsmeting. We zijn hen zeer erkentelijk voor het mogelijk maken van de kwaliteitsmeting en voor het warme onthaal van de observatoren. Er is door hen veel werk verricht om de kwaliteitsmetingen in de praktijk mogelijk te maken. Veel dank daarvoor.

Zonder de inzet van vele observatoren zouden de kwaliteitsmetingen op de opvanglocaties niet zijn uitgevoerd. De namen van de observatoren zijn (in willekeurige volgorde): Angela Jong, Eva Schaafsma, Machteld Dorhout, Meike Faber, Rebecca Moraal, Sophie Trooster, Agnes Arends, Arianne de Bruin, Sandra den Otter, Atika Bellaghmouch, Channah Beijer, Melissa Be, Suzan Boom, Annemieke de Ruijter, Eline van Rossum, Lyke de Raat, Esmee Verheem, Robin Willemsen, Denise Bijman, Fleury Simons, Femke van Lochem, Doenja Kort, Yanyan Au, Elsemiek Nieuwenhuijs-van Dijk, Marianne Hessels, Merel Lier, Joyce ter Heide, Sandra Vermeulen en Saskia Hilverda. Een aantal van hen is ook verantwoordelijk voor de codering van al het verzamelde videomateriaal tijdens de kwaliteitsmetingen en de terugkoppeling van de resultaten naar de deelnemende organisaties en opvanglocaties.

Binnen de Universiteit Utrecht komen speciale woorden van dank toe aan Bodine Romijn. Zij heeft ervoor gezorgd dat alle kwaliteitsmetingen naar behoren zijn uitgevoerd, de infrastructuur van de dataverzameling is aangelegd, de data ordentelijk zijn ingevoerd en opgeslagen, en gereed zijn gemaakt voor analyse. Marian Ooms heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de voorbereidingen voor de data analyse. Wij danken Peter Lugtig voor de methodologisch-statistische adviezen.

Binnen Sardes hebben meerdere personen een bijzondere bijdrage geleverd aan onderdelen van de werving, veldwerkprocedure en dataverzameling: Anne Hoogenboom, Karin Vander Heyden, Robine Mens, Jan Maarse, Janneke Schilder en Maryse Broek-Nijhof hebben bijgedragen aan de werving van de kinderopvangorganisaties en opvanglocaties. Puk Witte heeft een groot deel van het veldwerk gecoördineerd en gemonitord en heeft ervoor gezorgd dat de kwaliteitsmetingen in de praktijk goed verliepen. Daarvoor verdient ze veel lof. Rianne Heijmans heeft ondersteuning geleverd bij de operationele uitvoering en logistiek van het onderzoek. Carolien Bongers, Malou Stoop en Kim Elzinga verdienen dank voor de informatievoorziening en communicatie op en rond de website van de LKK. Een woord van dank gaat ook uit naar het NCKO en het Kohnstamm Instituut voor hun bijdrage aan het coderen van een deel van de video-opnamen die in LKK-verband zijn gemaakt.

Voor de LKK is op verzoek van de opdrachtgever, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/Directie Kinderopvang, een klankbordgroep ingericht. De klankbordgroep heeft op constructieve wijze bijgedragen aan de resultaten en conclusies. Hun inzet wordt zeer gewaardeerd. De leden van de klankbordgroep zijn (in willekeurige volgorde): Carla Schipperheijn (Branche-

organisatie Kinderopvang), Maaïke Vaes (Brancheorganisatie Maatschappelijke Kinderopvang), Ernst Radius (Sociaal Werk Nederland), Hanke Palmen (Vereniging GastOuderBranche), Nienke Willering (BOiNK), Marjet Winsemius (Voor Werkende Ouders), Eline Jacobs (GGD GHOR Nederland), Maartje Jacobs (Inspectie van het Onderwijs), Marlieke van der Lelij (VNG), Josette Hoex (NJI), Betsy van de Grift (Bureau Kwaliteit Kinderopvang), Harriet Vermeer (Universiteit Leiden) en Marijke Schuurkes-van Bebbber (PPINK).

Tot slot gaat een woord van dank uit naar SZW, in de personen van Rutger de Vos en Tobias van Schendel. We danken hen voor de prettige bijeenkomsten en begeleiding bij de uitvoering van het onderzoek.

De kinderopvangsector is bezig met een belangrijke transformatie. Van de kinderopvang wordt meer en meer verwacht dat ze als een volwaardige pedagogische en ontwikkelingsgerichte voorziening functioneert. Vele organisaties vragen zich af: hoe geven wij inhoud en vorm aan de maatschappelijke opdracht om een welbewuste bijdrage te leveren aan de individuele ontwikkeling van jonge kinderen en daarmee aan de samenleving als geheel? We hopen van harte dat de resultaten van de LKK een positieve bijdrage leveren aan de duurzame kwaliteitsverbetering van de kinderopvangsector, ook door terugkoppeling via beknopte 'tips en tops' rapporten naar pedagogisch medewerkers en gastouders, opdat de brede (talent) ontwikkeling van kinderen optimaal kan worden gestimuleerd. Daarvoor is natuurlijk veel meer nodig dan een rapport. Het ligt in de lijn der verwachting dat er in de komende jaren vanuit de LKK handzame producten en diensten worden ontwikkeld en beschikbaar worden gesteld ter bevordering van de kwaliteit van de kinderopvangsector. In dat licht wensen de auteurs van deze rapportage u veel leesplezier.

Pauline Slot, Bodine Romijn & Paul Leseman (Universiteit Utrecht)
IJsbrand Jepma & Paulien Muller (Sardes)

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting.....	11
1. Inleiding	15
1.1. Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK)	15
1.2. Ontwikkelingen in de kinderopvang.....	15
1.3. Werkwijze	16
1.4. Analyse en terugkoppeling	17
1.5. Leeswijzer	17
2. Onderzoeksopzet.....	19
2.1. Steekproefontwerp	19
2.2. Steekproeftrekking	20
2.3. Werving en toestemmingsprocedure.....	22
2.4. Respons en non-respons	23
2.5. Meetinstrumenten	24
2.5.1 Observatie-instrumenten	24
2.5.1.1 Observatie-instrumenten op groepsniveau	25
2.5.1.2. Observatie-instrumenten op kindniveau	32
2.5.2 Interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders	34
2.6. Procedures.....	42
3. Kwaliteit van de kinderdagopvang	45
3.1. Observaties.....	45
Observaties met de CLASS Infant en CLASS Toddler	45
Observaties met NCKO-interactieschalen	50
Observaties met de ITERS-R en ECERS-R.....	51
Observaties met de inCLASS Toddler	52
Observaties van Welbevinden en Betrokkenheid	54

3.2.	Interviewgegevens	56
	Structurele kwaliteit en groepssamenstelling.....	56
	Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat.....	58
	Activiteitenaanbod	60
	Samenvattend beeld van de kwaliteit in de kinderdagopvang.....	60
4.	Kwaliteit in de peuteropvang	63
4.1.	Observaties.....	63
	Observaties met de CLASS Toddler	63
	Observaties met NCKO-interactieschalen	65
	Observaties met de ECERS-R	66
	Observaties met de inCLASS Toddler	67
	Observaties van Welbevinden en betrokkenheid	69
4.2.	Interviewgegevens	70
	Structurele kwaliteit en groepssamenstelling.....	70
	Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat.....	72
	Activiteitenaanbod	73
	Samenvattend beeld van de kwaliteit in peuteropvang	74
5.	Kwaliteit in de buitenschoolse opvang.....	77
5.1.	Observaties.....	77
	Observaties met de CLASS Pre-K.....	77
	Observaties met NCKO-interactieschalen	79
	Observaties met de BSO observatieschaal.....	81
	Observaties met de inCLASS Pre-K.....	81
	Observaties van welbevinden en betrokkenheid.....	83
5.2.	Interviewgegevens	85
	Structurele kwaliteit en groepssamenstelling.....	85
	Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat.....	87
	Activiteitenaanbod	88
	Samenvattend beeld van de kwaliteit in buitenschoolse opvang	89

6. Kwaliteit in de gastouderopvang.....	91
6.1. Observaties.....	91
Observaties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K.....	91
Observaties met NCKO-interactieschalen.....	94
Observaties met de FCCERS-R.....	95
Observaties met de inCLASS Toddler en Pre-K.....	96
Observaties van Welbevinden en betrokkenheid.....	99
6.2. Interviewgegevens.....	100
Structurele kwaliteit en groepsamenstelling.....	100
Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat.....	102
Activiteitsaanbod.....	103
6.3. Samenvattend beeld van de kwaliteit in gastouderopvang.....	105
7. Kwaliteit alle opvangtypen in 2017.....	107
7.1. Representativiteit van de bevindingen.....	107
7.2. De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in 2017.....	108
7.3. Kwaliteit vanuit het perspectief van het kind.....	112
7.4. Trends in de kwaliteit van de kinderopvang.....	114
7.5. Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in internationaal perspectief.....	115
8. Referenties.....	116
9. Bijlage.....	117

Samenvatting

2017 is het eerste jaar waarin de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in beeld is gebracht door het consortium van de Universiteit Utrecht en Sardes onder de naam Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK). Dit nieuwe consortium neemt het stokje over van het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) om de komende jaren de kinderopvang-kwaliteit te monitoren in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dit rapport bevat de bevindingen van de eerste kwaliteitsmeting zoals die in 2017 heeft plaatsgevonden in de kinderopvang, de peuteropvang, de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang in Nederland. In 2018, 2019 en 2020 vinden vervolgmetingen plaats en worden de steekproeven van de verschillende kinderopvangtypen in totaal steeds groter, zodat de uiteindelijk gewenste omvang van de steekproeven, cumulatief, in enkele jaren wordt bereikt.

De Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang kijkt in verschillende opzichten af van de wijze waarop voorheen de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in kaart is gebracht. Om te beginnen betreft het jaarlijkse metingen van 2017 tot en met 2020, met een mogelijke verlenging tot 2025. Ten tweede is de meting gericht op alle vormen van kinderopvang. Ten derde worden er naast het eerder door NCKO gehanteerde instrumentarium andere instrumenten ingezet om de kwaliteit te meten om beter recht te doen aan de veranderde functie van kinderopvang. De nieuwe instrumenten maken ook internationale vergelijkingen mogelijk. Om lange termijn trends in de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang te kunnen volgen, zijn in deze eerste meetronde van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang video-opnamen gemaakt van interacties in de kinderopvanggroepen en gastoudergezinnen die door respectievelijk het NCKO en Kohnstamm Instituut met hun instrumenten op vergelijkbare wijze zijn beoordeeld als in eerdere kwaliteitsmetingen.

In lijn met de gevraagde onderzoekopzet, zijn observaties verricht en interviews uitgevoerd in 31 groepen voor kinderopvang, 33 groepen voor peuteropvang, 33 groepen voor buitenschoolse opvang en 57 gastoudergezinnen. De groepen in de kinderopvang betroffen zowel 'horizontale' groepen met alleen baby's of alleen peuters, en 'verticale' groepen met zowel baby's als peuters. De steekproeftrekking is uitgevoerd volgens een gestratificeerd steekproefmodel om representatieve spreiding over regio's, urbane en rurale gebieden, en grootte van de opvangaanbieders te garanderen. De aselecte hoofdstekproef leverde voor de meeste opvangsoorten een positieve respons van rond de 50 procent op. Voor de gastouders was de positieve respons beduidend lager. Benadering van de schaduwstekproeven kende een vergelijkbare positieve respons. Analyse van de redenen om van deelname af te zien gaf geen aanleiding te concluderen dat de positieve respons in de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang sterk vertekend is. De steekproeven van deze opvangsoorten kunnen daarom als representatief worden gezien.

De werving van gastouders bleek in verschillende opzichten lastiger. Het Landelijke Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen (LRKP) bleek voor gastouders vaker niet actuele of niet correcte informatie te bevatten; direct contact leggen via opgegeven telefoonnummers of emailadressen was veel moeilijker; en de positieve respons, als er al direct contact was gelegd, was veel lager. Aanvullende werving vanuit drie schaduwstekproeven volstond niet om tot het gewenste aantal te komen. Er zijn daarom aanvullende wervingsacties ondernomen die niet langer het oorspronkelijke steekproefmodel hebben gevolgd. We concluderen al met al dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien. Door de lage respons en doordat in een latere fase in de werving gastouderorganisaties zelf gastoudergezinnen hebben voorgedragen voor deelname, geeft de steekproef mogelijk een te positief beeld van de situatie van de gastouderopvang in Nederland.

Uit de eerste meting van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang komt een overwegend positief beeld naar voren van de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland. De gemiddelde emotionele proceskwaliteit is in alle kinderopvangtypen als voldoende (midden range) tot goed (hoge range) te kenschetsen. De gastouderopvang geeft een iets ander beeld. Hoewel de emotionele kwaliteit gemiddeld vergelijkbaar is met die van de andere opvangsoorten, is de variatie groter met opvallende uitschieters naar beneden.

De gemiddelde educatieve kwaliteit is duidelijk lager. De educatieve proceskwaliteit is in de peuteropvang het hoogst. Hoewel de educatieve proceskwaliteit gemiddeld in alle opvangtypen net op de grens is van wat volgens de standaards van het meetinstrumentarium als voldoende kan gelden, is er sprake van grotere variatie dan bij de emotionele proceskwaliteit. Voor de gastouders is het beeld opnieuw anders. De uitschieters zijn in deze opvangsoort vaker, en ook extremer, naar beneden.

Het onderzoek geeft *tentatief* (vanwege de kleine steekproefgrootten) verschillende aanwijzingen dat verticale groepen in de kinderopvang voor zowel peuters als baby's, maar vooral voor baby's, minder gunstig zijn dan horizontale, zowel op emotioneel als educatief vlak, en ook wat betreft de omgevingskwaliteit.

Het overwegend positieve beeld van de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang wordt bevestigd door de resultaten van de interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders. Het pedagogische klimaat is in alle opvangsoorten als affectief-inclusief te kenschetsen. Er is ook een duidelijke oriëntatie op spelbegeleiding en het bevorderen van zelfregulatie bij de kinderen. De medewerkers en gastouders ervaren overwegend positieve, veilige relaties met hun kinderen en rapporteren een laag niveau van opvoedstress. Het groepsbeleid – zoals het belang dat aan stabiliteit van de groep wordt gehecht of het toepassen van een opendeurenbeleid – verschilt wel sterk binnen en tussen de opvangsoorten. Ook de rol die aan kinderen wordt gegeven bij de vormgeving van het dagprogramma en beleid van de opvang verschilt sterk. In het algemeen zijn de scores voor kinderp participatie niet hoog, waarbij de relatief hoge score voor kinderp participatie in de buitenschoolse opvang positief opvalt.

De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt bevestigd door de gegevens uit de interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders over het activiteiten aanbod. Er is in alle opvangsoorten een relatief sterke oriëntatie op het stimuleren van exploratief spel, sociaal spel en taal (dit laatste niet in de buitenschoolse opvang), maar in ervaringsdomeinen als creatieve en muzikale vorming, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming is het aanbod aanmerkelijk beperkter. Buitenactiviteiten betreffen voornamelijk spelen in de tuin of op een speelplein.

De informatie uit de interviews laat zien dat de structurele kwaliteitskenmerken, zoals opleidingsniveau van de medewerkers, groeps grootte en kind-beroepskrachtratio, in lijn zijn met de wetgeving. De werkbeleving van pedagogisch medewerkers en gastouders is overwegend (heel) positief. Zij ervaren een prettig collegiaal werkklimaat en hebben het gevoel betrokken te worden bij beslissingen binnen de organisatie. De ervaren werkstress is in het algemeen laag. Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten is gemiddeld matig, met weinig frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega's of collega-gastouders en leidinggevendenden. Dit beeld verschilt niet sterk tussen de opvangsoorten, met uitzondering van de gastouderopvang, waar de aandacht voor professionalisering duidelijk nog minder is.

De kwaliteit van de kinderopvang is ook onderzocht vanuit het perspectief van de kinderen. Voor dit doel is in bijna alle groepen een aantal kinderen individueel gevolgd. De kwaliteit van de interacties die deze kinderen hebben met pedagogisch medewerkers en gastouders is middelmatig tot goed.

De kwaliteit van de interacties met een gastouder zijn gemiddeld hoger, maar laat tegelijkertijd ook de grootste spreiding zien, wat duidt op grote verschillen tussen gastouders. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties die kinderen met andere kinderen hebben valt op dat de buitenschoolse opvang het gemiddeld genomen beter doet dan de andere typen. De spelwerkhouding van kinderen is middelmatig. Het gedrag van de kinderen in de groep scoort hoog in alle typen – er zijn weinig conflicten. Het gemiddelde welbevinden van de kinderen is hoog in alle opvangtypen. De gemiddelde betrokkenheid is iets lager. Afgemeten aan gangbare standaards, bevestigen de uitkomsten de overwegend goede kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang.

Het beeld dat uit de observaties en interviews van de 2017 meting naar voren komt, komt in grote lijnen overeen met de resultaten van de voorgaande kwaliteitsmetingen. Wat betreft kinderopvang en peuteropvang, blijken aspecten als de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers, de mate waarin zij respect tonen voor de autonomie van de kinderen en hen ondersteunen om wenselijke gedrag te vertonen in de groep in voldoende mate aanwezig te zijn. De stimulering van de brede ontwikkeling van kinderen en het begeleiden van interacties tussen kinderen onderling blijken, evenals in voorgaande metingen, minder goed ontwikkeld te zijn en zijn vaak onvoldoende beoordeeld. Voor de gastouderopvang is het totaalbeeld eveneens gunstig. Vergelijking met voorgaande metingen wijst op een stabiel kwaliteitspatroon, met hetzelfde patroon van hogere en lagere scores als in de andere opvangtypen. Een belangrijke kanttekening is dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien en mogelijk een te positief beeld geeft.

Voor de buitenschoolse opvang laten de huidige resultaten een iets lagere kwaliteit zien in vergelijking met voorgaande meting. Vanwege de onnauwkeurigheidsmarges kan vooralsnog niet geconcludeerd worden dat er sprake is van een significant gedaalde kwaliteit. Toch is er reden om in de buitenschoolse opvang meer aandacht aan de kwaliteit te besteden.

De situatie in Nederland kan met gegevens uit andere landen worden vergeleken waar dezelfde observatie-instrumenten zijn gebruikt. De gemiddelde scores voor de opvang van peuters (kinder- en peuteropvang samen) op emotionele en educatieve proceskwaliteit zijn hoger dan wat met dezelfde meetinstrumenten gevonden is in representatieve studies in Duitsland, Portugal, de Verenigde Staten, Vlaanderen en Zwitserland. Op emotioneel vlak scoort de Nederlandse kinderopvang even hoog als Finland, maar op educatief vlak lager. De emotionele kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang is iets lager dan wat in een Deense studie werd gevonden, maar de educatieve kwaliteit is weer aanmerkelijk hoger. Voor de babyopvang zijn er minder internationale vergelijkingen mogelijk. De babyopvang in de huidige steekproef scoort hoger op zowel emotionele als educatieve kwaliteit dan de babyopvang in de onderzoeken in Vlaanderen, Portugal en de Verenigde Staten.

1. Inleiding

1.1. Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK)

2017 is het eerste jaar waarin de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in beeld is gebracht door het consortium van de Universiteit Utrecht en Sardes onder de naam Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang (LKK). Dit nieuwe consortium neemt het stokje over van het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) om de komende jaren de kinderopvang-kwaliteit te monitoren in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dit rapport bevat de bevindingen van de eerste kwaliteitsmeting zoals die in 2017 heeft plaatsgevonden in de kinderopvang, de peuteropvang¹, de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang in Nederland. In 2018, 2019 en 2020 vinden vervolgmetingen plaats en worden de steekproeven van de verschillende kinderopvangtypen in totaal steeds groter, zodat de uiteindelijk gewenste omvang van de steekproeven, cumulatief, in enkele jaren wordt bereikt.

De Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang kijkt in verschillende opzichten af van de wijze waarop het NCKO voorheen de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland in kaart heeft gebracht. Om te beginnen betreft het jaarlijkse metingen van 2017 tot en met 2020, met een mogelijke verlenging tot 2025. Ten tweede is de meting gericht op alle vormen van kinderopvang, wat betekent dat voor het eerst ook de gastouderopvang wordt meegenomen in een landelijke kwaliteitsmeting. Ten derde worden er naast het eerder door NCKO gehanteerde instrumentarium andere instrumenten ingezet om de kwaliteit te meten, zoals de CLASS, de Leuvense welbevinden- en betrokkenheidsschaal en uitgebreide vragenlijsten, afgenomen in persoonlijke interviews, gericht op de achtergrond en werkbeleving van de medewerkers en organisatiekenmerken. Dit verbreedt de manier waarop naar kwaliteit wordt gekeken en maakt internationale vergelijking beter mogelijk. Tenslotte ontvangen alle deelnemers een terugkoppeling van de bevindingen op de eigen locatie, met concrete tips en tops. Dit illustreert de wens van LKK om samen met het werkveld de kwaliteit van de kinderopvang verder te versterken.

Om vergelijking met eerdere kwaliteitsmetingen door het NCKO en Kohnstamm Instituut mogelijk te maken en daarmee lange termijn trends in de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang te kunnen volgen, zijn in deze eerste meetronde van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang video-opnamen gemaakt van interacties in de kinderopvanggroepen en gastoudergezinnen die door respectievelijk het NCKO en Kohnstamm Instituut met hun instrumenten op vergelijkbare wijze zijn beoordeeld als in eerdere kwaliteitsmetingen.

1.2. Ontwikkelingen in de kinderopvang

Lange tijd is de kinderopvang in Nederland vooral gezien als een arbeidsmarktinstrument, maar in het afgelopen decennium is dit beeld gaan verschuiven. Kinderopvang wordt in toenemende mate gezien als een volwaardige pedagogische voorziening, die een belangrijke rol kan spelen in de opvoeding en ontwikkeling van jonge kinderen en in de brede talentontwikkeling van kinderen in de basisschoolleeftijd. Het recente SER-advies (2016)² markeert deze verschuiving van perspectief,

¹ Onder de peuteropvang verstaan wij de voormalige peuteropvang in peuterspeelzalen die bij wet per 1 januari 2018 is geharmoniseerd met de kinderopvang wat betreft kwaliteit, toezicht en financieringsstructuur. Peuterspeelzalen worden in toenemende mate overgenomen door kinderopvangorganisaties. Voor zover zij nog als apart opvangtype worden aangeboden binnen de kinderopvang, vallen ze in dit onderzoek ook onder peuteropvang.

² Sociaal Economische Raad (2016). *Gelijk goed van start. Visie op het toekomstige stelsel van voorzieningen voor jonge kinderen*. Den Haag: SER.

evenals belangrijke ontwikkelingen binnen de kinderopvangsector zelf, zoals de ontwikkeling van integrale kindcentra (IKC) waarbij divers organisaties en vormen van opvang, opvoeding, onderwijs en zorg werken aan doorgaande ontwikkelijnen voor kinderen en aan kwaliteitsverbetering van voorzieningen. Ook de forse investeringen die de afgelopen jaren zijn gedaan om de kwaliteit van de kinderopvang te verbeteren, onder andere gericht op de versterking van taal- en interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers³, getuigen van een veranderde visie op de kinderopvangsector. De Wet Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang (IKK) die per 1 januari 2018 ingaat, bevestigt deze tendens. De Wet IKK bevat diverse maatregelen die de kwaliteit van de kinderopvang positief beïnvloeden. Zo wordt er meer aandacht gevraagd voor de ontwikkeling van het kind, en is er meer aandacht voor het faciliteren van coaching van pedagogisch medewerkers door hbo'ers en het versterken van de expertise in het omgaan met baby's⁴. Ook krijgen alle kinderen een mentor. De wijzigingen voor de beroepskracht-kind-ratio gaan per 1 januari 2019 in. De ratio voor baby's (nuljarigen) wordt aangescherpt van 1 op 4 naar 1 op 3. Bovendien gaat het maximale aantal 'vaste' gezichten voor nuljarigen van drie naar twee. De ratio voor kinderen van 7 tot 13 jaar (buitenschoolse opvang) wordt verruimd van 1 op 10 naar 1 op 12. Voor verticale groepen van 4 tot 13 jaar geldt een ratio van 1 : 11. De kwalificatie-eisen van pedagogisch medewerkers worden (gefaseerd) verhoogd. Per 1 januari 2023 moeten deze professionals voldoen aan de taalnorm 3F (voor mondelinge vaardigheden). Verder worden opleidingsplannen voor leren en ontwikkelen van het personeel verplicht en werkt de sector aan de invulling van een landelijk systeem van permanent leren in de kinderopvang. Dergelijke maatregelen kunnen hun beslag krijgen in de kwaliteit op de groepen. De lopende en nog komende beleidsinitiatieven op het gebied van de kwaliteitsverbetering in de kinderopvang proberen we te relateren aan de uitkomsten van de LKK.

1.3. Werkwijze

In deze eerste landelijke meting in alle vier kinderopvangtypen is de kwaliteit als volgt onderzocht. Op basis van een gestratificeerde steekproeftrekking zijn 154 kinderopvanglocaties bezocht, verdeeld over de vier opvangtypen: 33 kinderdagverblijven, 31 peuteropvanglocaties (zelfstandige peuterspeelzalen en peuterspeelzalen in kinderopvangorganisaties), 33 BSO's en 57 gastouders⁵. Per opvangtype werd steeds één willekeurig gekozen groep in het onderzoek betrokken. Getrainde en pedagogisch onderlegde observatoren hebben de locaties bezocht en de kwaliteit in beeld gebracht aan de hand van observaties, gestructureerde interviews en filmmateriaal.⁶ Filmmateriaal is vervolgens gecodeerd door getrainde en gecertificeerde observatoren.

In dit eerste jaar moest de kwaliteitsmeting in een relatief kort tijdsbestek tot stand worden gebracht. Er zijn verschillende snelle beslissingen genomen over nieuwe procedures voor de dataverzameling. Zo is gekozen voor het gebruik van iPads. iPads bleken zeer geschikt om zowel de gestructureerde interviews af te nemen als de filmopnamen te maken. De iPads bleken makkelijk hanteerbaar en als apparaten bekend bij kinderen en medewerkers, en daardoor weinig verstorend. De groepen werden bezocht door twee observatoren, waardoor het mogelijk was op één dag verschillende observatie-instrumenten toe te passen, filmopnamen te maken en interviews met medewerkers en leidinggevendenden te houden. In de gastouderopvang is de keuze gemaakt om met één observator te werken, om de huiselijke sfeer zo min mogelijk te verstoren. De observatoren

³ Staatscourant (2014). *Tijdelijke subsidieregeling versterking taal- en interactievaardigheden beroepskrachten en gastouders in de kinderopvang*, jaargang 2014, nummer 35946.

⁴ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2017). *Veranderingen in de kwaliteitseisen voor ondernemers in de kinderopvang*. Den Haag: SZW. Zie voor recente informatie: www.veranderingenkinderopvang.nl.

⁵ In het eerste jaar waarin LKK opereert zijn meer gastouders opgenomen in de steekproef dan locaties van de overige drie opvangtypen. Hiervoor is gekozen omdat de kwaliteit van de gastouderopvang niet eerder op landelijk niveau werd onderzocht.

⁶ Bij de kinderdagverblijven, peuteropvang en buitenschoolse opvang is van tevoren steekproefsgewijs bepaald op welke groep geobserveerd zou worden.

werkten volgens gedetailleerde protocollen met daarin schema's van de te observeren en te filmen situaties. Op de verticale groepen maakten de observatoren gebruik van een protocol waarin zowel interactiesituaties met de baby's als met peuters waren gespecificeerd.

Een belangrijk punt van aandacht was de bescherming van de onderzoeksgegevens. Alle interviewgegevens, observatienotities, observatiescores en filmopnamen werden direct na de bezoeken vanaf de iPads via beveiligde (4G) internetverbindingen doorgestuurd naar de Universiteit Utrecht, waar ze direct werden geanonimiseerd en opgeslagen op een beschermde dataserver. Het opschonen, coderen en analyseren van de gegevens gebeurde op de universiteit in een beschermde omgeving, en alleen door leden van het onderzoeksteam. Een beschrijving van het databeheer en de beveiligingsmaatregelen is op aanvraag te verkrijgen.

1.4. Analyse en terugkoppeling

De eerste landelijke kwaliteitsmonitor kinderopvang heeft een schat aan informatie opgeleverd. Er zijn uitgebreide data verzameld over zowel de proceskwaliteit als de structurele kwaliteit, en over zowel de kwaliteit op kindniveau als groepsniveau. Gezien het cumulatieve karakter van de meerjarige metingen, waarbij de uiteindelijk gewenste steekproeven per opvangtype in drie à vier jaar worden opgebouwd, en de relatief kleine steekproeven per opvangtype in de eerste meting, is de keuze gemaakt om de eerste rapportage beschrijvend van aard te houden. Op basis van de data zullen meerdere publicaties volgen in wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen. Er zullen ook verklarende analyses uitgevoerd worden om te bepalen welke structurele, organisatorische en beleidskenmerken van invloed zijn op de kwaliteit. LKK wil daarmee bijdragen aan het wetenschappelijke en maatschappelijke debat over de kwaliteit in de kinderopvang.

1.5. Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt de opzet van het onderzoek beschreven. Eerst wordt ingegaan op de steekproeftrekking en werving. Vervolgens wordt het meetinstrumentarium gepresenteerd, waarbij per instrument wordt beschreven welke kwaliteitsaspecten worden gemeten. Tenslotte wordt kort ingegaan op de wijze waarop de data zijn verzameld. In de hoofdstukken 3 tot en met 6 worden de bevindingen per opvangtype gepresenteerd, te beginnen met de kinderdagopvang (Hoofdstuk 3), dan de peuteropvang (Hoofdstuk 4), daarna de buitenschoolse opvang (Hoofdstuk 5) en tenslotte de gastouderopvang (Hoofdstuk 6). Per hoofdstuk worden eerst de resultaten van de observaties beschreven, uitgaande van de verschillende instrumenten die zijn gehanteerd. Daarna worden de gegevens uit de gestructureerde interviews gepresenteerd, waarbij achtereenvolgens wordt ingezoomd op achtergrondkenmerken en werkbeleving van de medewerkers; structurele kwaliteit en groepsamenstelling; pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat; en het activiteitenaanbod. Elk van deze vier hoofdstukken wordt afgesloten met een samenvattende en concluderende paragraaf. Hierin wordt voor de betreffende opvangsoort kort en krachtig samengevat wat het beeld van de kwaliteit is op basis van de observaties en interviews. Hoofdstuk 7 is integrerend, concluderend en reflecterend van aard. Eerst worden de bevindingen van de LKK vergeleken met eerdere landelijke kwaliteitsmetingen. Vervolgens wordt samengevat hoe het gesteld is met de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland.

2. Onderzoekopzet

2.1. Steekproefontwerp

De gewenste steekproefomvang bij de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang 2017 (LKK2017) is 32 groepen elk voor de kinderdagopvang, peuteropvang⁷ en buitenschoolse opvang en 80 gastoudergezinnen voor de gastouderopvang. Het gaat dus om 176 groepen in totaal. Bij de LKK2018, LKK2019 en LKK2020 is de gewenste omvang 32 voor alle kinderopvangtypen, ofwel 128 groepen in totaal. De wijze van steekproefopbouw maakt dat er over de jaren een steeds preciezer landelijk beeld ontstaat van de kwaliteit in de Nederlandse kinderopvang. Voor deze eerste meting zijn de steekproefgrootten per opvangtype relatief klein. Dat betekent dat de gegevens van de LKK2017 als indicatie van de situatie in de alle kinderopvanggroepen en gastoudergezinnen in Nederland, nog niet heel nauwkeurig zijn. Anders gezegd, rondom gevonden scores moet een ruime marge aangehouden worden bij generalisatie naar de populatie. In het laatste hoofdstuk zal voor de belangrijkste uitkomsten ingegaan worden op de nauwkeurigheid ervan.

Om een steekproef te verkrijgen die representatief is naar belangrijk geachte kenmerken als regio van het land, urbanisatiegraad en omvang van de aanbiedende organisatie, is een gestratificeerde steekproef getrokken met de volgende strata:

1. *regio* (4 kenmerken: Noord, Midden-Oost, West en Zuid),
2. *urbanisatiegraad* (2 kenmerken: landelijk en stedelijk) en
3. *grootte van de organisatie* (2 kenmerken: klein en groot).

Tabel 2.1. Steekproefontwerp*

COROP-gebied in	Urbanisatie	Grootte	Aantal groepen (één per locatie)
Noord (FR, GR, DR)	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
Midden-Oost (UT, GL, OV, FL)	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
West (NH, ZH)	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
Zuid (NB, LI en ZE)	Landelijk	Klein	2
		Groot	2
	Stedelijk	Klein	2
		Groot	2
Totaal			32

*Bij de gastouderopvang is gestreefd naar steeds vijf gastouders per cel (16 cellen), ofwel 80 in totaal.

Dit resulteert in een steekproefmodel met 16 cellen (4 x 2 x 2) per opvangtype, zoals weergegeven in tabel 2.1. Per cel zijn voor de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang door aselechte steekproeftrekking steeds twee groepen gezocht. Voor de gastouderopvang was dit vijf.

⁷ In de opdracht van het ministerie van SZW ligt besloten dat wordt gekeken naar de kwaliteit van (voormalig) peuterspeelzaalwerk als aparte kinderopvangsoort. Dit noemen we 'peuteropvang'.

2.2. Steekproeftrekking

Voor het trekken van een landelijke steekproef kinderopvang zijn binnen de vier grote regio's in Nederland op aselechte wijze twee kleinere gebieden geselecteerd, zie tabel 2.2.1. Daarbij is gebruik gemaakt van de CBS indeling van Nederland in 40 zogenaamde COROP gebieden⁸. Bij de volgende LKK-metingen in 2018, 2019 en 2020 zullen worden per regio steeds twee nieuwe COROP-gebieden worden gekozen. Na vier jaarlijkse kwaliteitsmetingen is dan de kinderopvang uit 32 van de 40 COROP-gebieden in de steekproef vertegenwoordigd.

Tabel 2.2.1 Steekproeftrekking naar regio, provincie en COROP-gebied

Regio	Provincie	COROP-gebied
Noord	Friesland, Groningen en Drenthe	Zuidwest-Friesland en Zuidoost-Friesland
Midden-Oost	Utrecht, Gelderland, Overijssel en Flevoland	Twente en Noord-Overijssel
West	Noord-Holland en Zuid-Holland	Kop van Noord-Holland en Agglomeratie Haarlem
Zuid	Noord-Brabant, Limburg en Zeeland	Zeeuws-Vlaanderen en Zuidoost-Noord-Brabant

Uit alle locaties kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang (alle vier kinderopvangtypen) binnen die regio's en COROP-gebieden zijn gestratificeerde steekproeven getrokken. Hiervoor is gebruik gemaakt van het populatiebestand het Landelijk Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen (LRKP)⁹.

Bij de stratificatiecriteria 'urbanisatiegraad' en 'grootte' zijn verschillende aanvullende beslissingen genomen, weergegeven in tabel 2.2.2. Bij urbanisatiegraad is rekening gehouden met het aantal inwoners per km² in de gemeente¹⁰. Bij het criterium 'grootte' is gekeken naar het gemiddelde aantal kindplaatsen per kinderopvangsoort en op grond daarvan per type opvang een indeling gemaakt (beneden vs. bovengemiddeld)¹¹.

⁸ Er zijn 40 COROP-gebieden in Nederland die een landelijk dekkende indeling vormen. De COROP-gebieden zijn in 1970 vastgesteld door de Coördinatiecommissie Regionaal Onderzoeksprogramma (COROP). Een COROP-gebied is een sociaal-geografische eenheid met een grote stad in het centrum en landelijk gebied daaromheen.

⁹ Via het ministerie van SZW hebben we het DUO LRKP-bestand ontvangen, gedateerd op 10 april 2017. Dit bestand is opgeschoond voor gebruik. Zo zijn bijvoorbeeld alleen kinderopvanglocaties geselecteerd die geregistreerd zijn. Bij het opschonen van het LRKP-bestand zijn ook individuele gastouders die onder hetzelfde registratienummer een bemiddelingsrelatie hebben met meerdere gastouderbureaus uitgedund, zodat ze maar één keer in het bestand voorkomen. Op deze manier hadden ze evenveel kans om getrokken te worden. Individuele gastouders die daarentegen met diverse unieke registratienummers op diverse opvanglocaties kinderen opvangen, zijn niet uitgedund. Ten aanzien van het peuterspeelzaalwerk is er voor gekozen rekening te houden met de harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzaalwerk. Dit betekent dat vanaf 1 januari 2018 het peuterspeelzaalwerk als kinderopvang staat geregistreerd. Veel gemeenten en aanbieders van peuterspeelzaalwerk hebben hier al op geanticipeerd. Zij hebben hun peuterspeelzaalwerk inmiddels omgevormd tot kinderopvang en zijn als zodanig in het LRKP geregistreerd. Toch is in de naamgeving van de organisatie en/of de opvanglocatie vaak nog wel te achterhalen of het hier voormalig peuterspeelzaalwerk betreft. Opvanglocaties die als een kinderdagverblijf geregistreerd staan, maar waarvan het zo goed als zeker was dat het om een voormalige peuterspeelzaal gaat, zijn voor de steekproeftrekking meegenomen als peuteropvang.

¹⁰ We hebben ons hier gebaseerd op data van het CBS, https://nl.wikipedia.org/wiki/Tabel_van_Nederlandse_gemeenten.

¹¹ Hiervoor is gebruik gemaakt van het DUO LRKP-bestand.

Tabel 2.2.2 Steekproeftrekking naar urbanisatie en grootte per kinderopvangtype

Kinderopvangtype	Urbanisatie	Grootte
Kinderdagopvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 34 kindplaatsen
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 34 kindplaatsen
Peuteropvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 19 kindplaatsen
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 19 kindplaatsen
Buitenschoolse opvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 36 kindplaatsen
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 36 kindplaatsen
Gastouderopvang	Landelijk: < 1.000 inwoners per km ²	Klein: < 5 kindplaatsen
	Stedelijk: ≥ 1.000 inwoners per km ²	Groot: ≥ 5 kindplaatsen

Uit het LRKP bestand zijn, in overeenstemming met het steekproefmodel, voor iedere cel aselekt verschillende steekproeven getrokken: de hoofdstekproef en een aantal schaduwsteekproeven. De wijze waarop per cel hoofd- en schaduwsteekproeven zijn getrokken kan worden getypeerd als aselekt zonder teruglegging. Omdat de populaties waaruit de steekproeven zijn getrokken (namelijk alle in aanmerking komende kinderopvanggroepen resp. gastoudergezinnen in Nederland) vrij groot zijn, kunnen hoofd- en schaduwsteekproeven als representatief en equivalent worden beschouwd. De schaduwsteekproeven zijn gebruikt wanneer de hoofdstekproef geen nieuwe positieve respons meer opleverde en het gewenste aantal nog niet was bereikt. Deze werkwijze is belangrijk om de representativiteit van de uiteindelijke onderzoeksgroep te kunnen garanderen. Als de positieve respons in de hoofdstekproef, bijvoorbeeld, 50 procent is en voor aanvulling de schaduwsteekproef wordt gebruikt die ook een positieve respons heeft van 50 procent, dan kan, cumulatief, de virtuele positieve respons op 75 procent worden gesteld. Belangrijk is wel na te gaan of de redenen om niet deel te nemen willekeurig zijn, of in elk geval niet systematisch samenhangen met belangrijke onderzoekvariabelen, en daarom niet leiden tot vertekening van de uitkomsten.

Voor de regio 'Noord' is door het toeval geen stedelijk gebied getrokken. Daarom zijn voor de werving van de juiste aantallen groepen kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang extra opvanglocaties getrokken in stedelijk gebied uit andere regio's. De gerealiseerde steekproef per opvangtype staat in tabel 2.2.3. Hoewel de gerealiseerde steekproef deels afwijkt van het steekproefontwerp, is er voldoende spreiding naar regio, urbanisatiegraad en organisatiegrootte gewaarborgd.

Tabel 2.2.3. Gerealiseerde steekproef naar kinderopvangtype

COROP-gebied in	Urbanisatie	Grootte	Aantal groepen KDV	Aantal groepen POV	Aantal groepen BSO	Aantal groepen GO
Noord (FR, GR, DR)	Landelijk	Klein	3	3	2	3
		Groot	2	3	2	8
	Stedelijk	Klein	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
		Groot	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Midden-Oost (UT, GL, OV, FL)	Landelijk	Klein	0	2	3	3
		Groot	3	2	2	5
	Stedelijk	Klein	3	4	1	5
		Groot	2	2	2	6
West (NH, ZH)	Landelijk	Klein	2	2	1	2
		Groot	3	4	3	3
	Stedelijk	Klein	2	4	2	5
		Groot	2	5	3	6
Zuid (NB, LI en ZE)	Landelijk	Klein	2	0	3	0
		Groot	3	0	4	2
	Stedelijk	Klein	2	1	3	3
		Groot	2	1	2	6
Totaal			31	33	33	57

2.3. Werving en toestemmingsprocedure

Per email is een uitnodigingsbrief en een informatiebrief gestuurd aan de contactpersonen van de geselecteerde locaties¹². De uitnodigingsmail was gericht aan de opvanglocatie (in het geval van de gastouderopvang, aanvankelijk aan de individuele gastouders). De informatiebrief was gericht aan de organisatie (in het geval van de gastouderopvang, aanvankelijk het gastouderbureau¹³). De contactpersoon kon daarmee betrokkenen inlichten. In de uitnodigingsbrief zijn de aanleiding en het doel van de LKK2017 uitgelegd. In de informatiebrief is uitgelegd hoe de werkwijze van de kwaliteitsmeting er in de praktijk uitziet. Als dank voor een eventuele deelname is een individuele terugkoppeling over de kwaliteit op de groep met *tips* en *tops* in het vooruitzicht gesteld, evenals een boekenbon van € 20,-.

Na de mailing zijn de contactpersonen telefonisch benaderd. Het bleek lastig om in contact te komen met de aangeschreven gastouders: telefoonnummers in het LRKP-bestand bleken veelvuldig onbereikbaar. Verder bleek dat gastouders gestopt waren, maar dat dit nog niet was doorgevoerd in het LRKP. Ook kwam het nogal eens voor dat een gastouder weliswaar ingeschreven stond, maar momenteel geen kinderen opving. Daarom is er voor gekozen om gastouderbureaus rechtstreeks te benaderen, in plaats van indirecte benadering via de individuele gastouders, in het geval we van een gastouderbureau meerdere gastouders hadden geselecteerd. Bij een gastouderbureau zijn doorgaans de meest actuele correspondentiegegevens van de gastouders bekend en is ook bekend of de gastouder momenteel kinderen opvangt. De gastouderbureaus zijn vervolgens gevraagd om op korte termijn actief contact te leggen met de geselecteerde gastouder waar zij een bemiddelingsrelatie mee hebben en hen te bewegen tot deelname aan de LKK2017.

In de bevestigingsmail is de contactpersoon voor het onderzoek gevraagd om een schema in te vullen met daarin een overzicht van de groepen en de dagen waarop deze groepen operationeel zijn. Dit was nodig om op willekeurige wijze een groep te kunnen selecteren ingeval er twee of meer groepen op de geselecteerde opvanglocatie waren. Bij de gastouders is er in principe voor gekozen om de kwaliteit te meten op de dag dat de meeste kinderen werden opgevangen, in geval er op verschillende dagen een uiteenlopend kindertal was. Aan de gastouders is aanvullend gevraagd of het opvang aan (eigen) huis betreft of bij de kinderen thuis (het huis van de vraagouders) en of er ook eigen kinderen op de opvanglocatie zijn.

Nadat deelname was bevestigd, is de *informed consent* procedure gestart. Brieven, informatiefolders en het informed consent formulier zijn naar de deelnemende locaties gestuurd. Daar zijn ze door de contactpersonen uitgezet onder de pedagogisch medewerkers en de ouders van de kinderen in de groepen die in aanmerking kwamen voor het onderzoek. Er is gewerkt met actieve toestemming op basis van volledige informatie over het doel van het onderzoek, de onderzoeksmethoden en de vertrouwelijke behandeling van de gegevens. Het formulier noemde expliciet het recht van een informant of de ouder van een kind om zich te allen tijde uit het onderzoek terug te trekken en de gegevens die op de informant betrekking hebben te doen vernietigen.

¹² Omdat niet voor alle geselecteerde opvanglocaties correspondentiegegevens beschikbaar waren in het LRKP-bestand, zijn deze – waar mogelijk – via een aanvullende zoekopdracht op het internet gecompleteerd. Waar dat niet lukte, zijn vervangende opvanglocaties *at random* geselecteerd.

¹³ Niet alle individuele gastouders zijn in het LRKP-bestand gekoppeld aan een gastouderbureau. Zowel individuele gastouders als gastouderbureaus staan in het LRKP als contactpersoon voor gastouders. De benadering van gastouderopvang wijkt dus enigszins af van de benadering van kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang waar het vrijwel altijd contactpersonen van een organisatie betreft. Bij gastouders met meerdere opvangadressen (en dus vaker voorkomen in het LRKP-bestand, met diverse registratienummers en opvanglocaties), is de geselecteerde opvanglocatie aangehouden.

Nadat de groep voor de kwaliteitsmeting was geselecteerd, heeft een observator contact gelegd met de contactpersoon voor het maken van een afspraak. De observator heeft in dat contact nog gevraagd naar:

- a. Het dagschema (voor het inplannen van de video-opnamen gedurende het bezoek).
- b. De toestemmingsformulieren (*informed consent*) voor deelname aan het onderzoek en de video-opnamen van diverse pedagogische situaties, waarvoor het nodige geregeld moest worden.

Bij de planning van de bezoeken is rekening gehouden met de spreiding van de zomervakanties. De bezoeken zijn uitgevoerd op dagen waarop sprake was van een normaal programma met normale bezetting.

2.4. Respons en non-respons

In tabel 2.4 worden de opbrengsten van de werving voor de LKK2017 gepresenteerd. We onderscheiden respons- en non-responscijfers. Bij de non-respons is sprake van technische non-respons en inhoudelijke non-respons. Bij de technische non-respons gaat het om redenen van 'technische aard' die veroorzaken dat de opvanglocatie niet kon meedoen¹⁴. Tabel 2.4 geeft alleen de inhoudelijke non-respons.

Tabel 2.4 Respons en redenen van non-respons per kinderopvangtype

Respons en redenen van non-respons	Kinderdagopvang Abs (%)	Peuteropvang Abs (%)	Buitenschoolse opvang Abs (%)	Gastouderopvang Abs (%)
Respons	31 (43%)	33 (52%)	33 (59%)	57 (12%)
Non-respons	41 (57%)	30 (48%)	23 (41%)	423 (88%)
Totaal benaderd	72 (100%)	63 (100%)	56 (100%)	480 (100%)
Inhoudelijke redenen non-respons, uitgesplitst naar:				
• Onderzoek	10 (24%)	9 (30%)	6 (26%)	68 (16%)
• Organisatie / opvanglocatie	18 (44%)	8 (27%)	8 (35%)	20 (5%)
• Beroepskrachten	1 (2%)	5 (17%)	2 (9%)	50 (12%)
• Ouders	0 (0%)	0 (0%)	1 (4%)	28 (7%)
• Kinderen	0 (0%)	2 (7%)	1 (4%)	5 (1%)
Overig	12 (29%)	6 (20%)	5 (22%)	252 (60%)*

* Deze non-respons-categorie bij de gastouderopvang wordt vooral gevuld door de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus. Zij hebben een aantal gastouders (uit een door ons verstrekte lijst) aangeleverd die we volgens hen het beste konden benaderen. Er is hierbij geen terugkoppeling over de (non)respons per gastouder gegeven.

De redenen om van deelname af te zien zijn onder te verdelen in diverse categorieën. Hieronder beschreven we de meest voorkomende:

- Redenen die te maken hebben met het *onderzoek*: o.m. 'geen interesse', 'slechte ervaring met vorig onderzoek', 'ongunstige *timing*', 'te belastend', 'doen nooit mee aan onderzoek', 'zien nut niet in van onderzoek', 'te tijdrovend', 'geen meerwaarde', 'pas aan ander onderzoek meegedaan', 'willen geen video-opnamen binnen de opvanglocatie', 'willen niet

¹⁴ Denk aan: 'niet actief', 'momenteel geen kinderen in de opvang', 'andere vorm van kinderopvang dan als geregistreerd', 'onbereikbaar na herhaaldelijk aanschrijven en/of bellen', 'gestopt, maar nog niet uitgeschreven', 'locatie en/of groep bestaat niet meer', 'onjuiste correspondentiegegevens in LRKP-bestand' en 'geen correspondentiegegevens op internet'. De technische redenen van non-respons zijn achterwege gelaten uit de definitieve cijfers. De omvang van de technische non-respons onder respectievelijk kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang is respectievelijk 9 (11%), 6 (9%), 12 (18%) en 227 (32%).

met meer dan één locatie mee doen' (bij verzoek via schaduwsteekproeftrekking om met meer dan één locatie mee te doen).

- Redenen die te maken hebben met de *organisatie*: o.m. 'reorganisatie', 'geen toestemming van management', 'ziekte van leidinggevende', 'druk met invoering Wet IKK / harmonisatie', 'midden in intensief veranderings- of scholingstraject', 'experimentele locatie', 'te onregelmatige opvang', 'geselecteerde locatie is niet representatief voor de organisatie'.
- Redenen die te maken hebben met de *beroepskrachten*: o.m. 'zwanger(schapsverlof)', 'sterfgeval', 'overspannen', 'ziekte', 'wil niet bekeken worden', 'twijfel aan eigen kwaliteit', 'vakantie'.
- Redenen die te maken hebben met de *ouders van betrokken kinderen*: o.m. 'weigeren video-opnamen kinderen', 'geen toestemming geven voor 'vreemden' over de vloer'.
- Redenen die te maken hebben met de *kinderen*: o.m. 'kinderen zijn te kwetsbaar', 'te veel kinderen met extra ondersteuningsbehoeften op de groep', 'geen verstoring willen van de alledaagse uitvoeringspraktijk'.
- *Overig*: o.m. 'weigering zonder opgaaf van redenen', 'geen terugkoppeling van organisatie/opvanglocatie ontvangen', 'regio is verzadigd', 'niet ingepland krijgen'.

In de tabel is te zien dat de positieve respons onder de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang rondom de 50 procent ligt, maar dat de positieve respons onder de gastouders aanzienlijk lager is: 12 procent. De redenen van de non-respons zijn voor de kinderdagopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang vooral gelegen in het onderzoek en de organisatie. Voor de gastouderopvang zijn de redenen vooral onbekend wegens de groepsgewijze benadering via de gastouderbureaus. De positieve respons van rond de 50 procent in de opvangtypen kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang, het gebruik van representatieve schaduwsteekproeven om de respons van de hoofdstekproeven aan te vullen en het feit dat gebruikelijke redenen voor non-respons zijn gegeven, geven voldoende vertrouwen in de representativiteit van de geworven steekproeven in deze opvangtypen. De lage positieve respons bij de gastouders, ook na gebruik van de representatieve schaduwsteekproeven, leidt tot de conclusie dat de representativiteit van de uiteindelijke steekproef gastouders niet gegarandeerd kan worden. De geworven steekproef gastouders geeft mogelijk een te gunstig beeld van de gastouderopvang.

2.5. Meetinstrumenten

2.5.1. Observatie-instrumenten

Er zijn verschillende observatie-instrumenten gebruikt die zijn afgestemd op de leeftijd van de kinderen en het type voorziening; zie tabel 2.5.1 voor een overzicht. De observaties zijn deels ter plekke uitgevoerd ('live') en deels achteraf gecodeerd van video. Verder zijn er zowel instrumenten die algehele als specifieke aspecten van de kwaliteit op groepsniveau in kaart brengt. Daarnaast zijn er instrumenten die de kwaliteit weergeven zoals die door individuele kinderen ervaren wordt.

Om vergelijkingen te kunnen maken met voorgaande metingen van de kwaliteit van de kinderopvang door het NCKO (voorschoolse kinderopvang) en Kohnstamm Instituut (buitenschoolse kinderopvang), is het videomateriaal dat in het kader van de LKK2017 is verzameld, extern beoordeeld door het NCKO respectievelijk het Kohnstamm Instituut met de NCKO-interactieschalen.

Tabel 2.5.1 Overzicht observatie-instrumenten

	Kinderdag- en gastouderopvang - baby's	Kinderdag- en gastouderopvang - peuters	Peuteropvang - peuters	BSO en gastouderopvang - schoolkinderen
Observaties				
Interacties in de groep/gastgezin	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Infant	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Toddler	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Toddler	Classroom Assessment Scoring System (CLASS) Pre-K
Groep of gastgezin geheel: omgevingschalen	Infant en Toddler Environmental Rating Scale (ITERS-R) Family Child Care Environmental Rating Scale (FCCERS)	Early Childhood Environmental Rating Scale (ECERS-R) Family Child Care Environmental Rating Scale (FCCERS)	Early Childhood Environmental Rating Scale (ECERS-R)	BSO observatieschaal
Video-opnamen				
Interactievaardigheden pm'er of gastouder (codering achteraf door het NCKO)	NCKO-interactieschalen	NCKO-interactieschalen	NCKO-interactieschalen	NCKO-interactieschalen
Focus op interacties van individuele kinderen		Individualized Classroom Assessment Scoring System (inCLASS) Toddler	Individualized Classroom Assessment Scoring System (inCLASS) Toddler	Individualized Classroom Assessment Scoring System (inCLASS) Pre-K
Focus op individuele kinderen	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal	Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal

2.5.1.1. Observatie-instrumenten op groepsniveau

De instrumenten uit voorgaande metingen zijn aangevuld met andere observatie-instrumenten die deels dezelfde en deels andere, meer specifieke, kwaliteitsaspecten in kaart brengen. Globaal zijn er twee soorten instrumenten. De NCKO-interactieschalen en de verschillende versies van de CLASS brengen de interacties, oftewel de *proceskwaliteit* in de groep in beeld, terwijl de omgevingschalen meer globale maten zijn voor het meten van de algehele kwaliteit, inclusief structurele kwaliteitskenmerken zoals de inrichting van de omgeving en het activiteitenaanbod.

Classroom Assessment Scoring System (CLASS) raamwerk

De CLASS is ontwikkeld in de Verenigde Staten en heeft een sterke theoretische basis in ontwikkelingspsychologische en onderwijskundige theorieën over hoe een gezonde ontwikkeling eruit ziet bij kinderen en hoe die het best ondersteund kan worden. In de kern betekent dit dat interacties die kinderen hebben met de pedagogisch medewerkers, andere kinderen en hun omgeving centraal staan. Het conceptuele raamwerk van de CLASS is hetzelfde voor de gehele kindertijd (0-18 jaar) met aandacht voor emotioneel-affectieve elementen van deze interacties, aspecten die betrekking hebben op het ondersteunen van reguleren van gedrag en aandacht voor de ondersteuning van de brede competentieontwikkeling van kinderen. De vertaalslag naar het handelen van pedagogisch medewerkers in de dagelijkse praktijk is afhankelijk van de leeftijd van het kind en om die reden bestaan er verschillende leeftijdsversies van de CLASS. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van drie verschillende versie, zie tabel 2.5.2.

Tabel 2.5.2 Verschillende leeftijdsversies van de CLASS

	CLASS Infant (0-1.5/2 jarigen)	CLASS Toddler (1.5/2-4 jarigen)	CLASS Pre-K (4-12 jarigen)
Domein	Dimensies		
Emotionele kwaliteit	Relationele sfeer	Positieve sfeer	Positieve sfeer
		Negatieve sfeer	Negatieve sfeer
	Sensitiviteit van de pedagogisch medewerker	Sensitiviteit van de pedagogisch medewerker	Sensitiviteit van de pedagogisch medewerker
		Aandacht voor kindperspectief	Aandacht voor kindperspectief
		Begeleiding van gedrag	Begeleiding van gedrag
			Productiviteit
			Educatieve werkvormen
Educatieve kwaliteit	Faciliteren van exploratie	Faciliteren van leren en ontwikkeling	Conceptontwikkeling
		Kwaliteit van feedback	Kwaliteit van feedback
	Ondersteuning van de taalontwikkeling	Stimuleren van taalontwikkeling	Stimuleren van taalontwikkeling

De opbouw van de CLASS volgt een hiërarchische structuur met op het hoogste niveau de domeinen, bijvoorbeeld Emotionele kwaliteit of Educatieve kwaliteit. Binnen elk domein zijn er verschillende kwaliteitsdimensies gedefinieerd en elke dimensie bestaat weer uit drie of vier indicatoren waarop specifiek gelet moet worden tijdens de observaties. De indicatoren beschrijven concreet welk type gedragingen of processen in welke mate aan de orde moeten zijn voor een bepaald kwaliteitsoordeel. De handleiding van de CLASS geeft uitgebreide en concrete voorbeelden van deze criteriumgedragingen. Tijdens het observeren maken observatoren notities die passen bij elk van de indicatoren. Op basis van deze notities geven zij na afloop van de observatie per dimensie een score op een schaal van 1 tot 7, waarbij de scores 1 en 2 aangeven dat kwaliteit van de processen in de groep op desbetreffende dimensie *laag* is (het gewenste gedrag komt niet/nauwelijks voor), scores tussen 3 en 5 een *middenniveau van kwaliteit* aangeven (het gewenste gedrag komt wisselend/soms voor), en de scores 6 en 7 op *hoge kwaliteit* wijzen (het gewenste gedrag komt vaak of consistent voor).

Voor de CLASS Infant is gebruik gemaakt van de Engelstalige handleiding (omdat er voor deze zeer recente versie nog geen vertaling beschikbaar was) en trainingsmateriaal uit de VS (met als aanvulling Nederlandstalig videomateriaal). Voor de CLASS Toddler en Pre-K zijn er Nederlandse vertalingen van de handleiding gebruikt en ook Nederlandstalig videomateriaal.¹⁵ Er is ten behoeve van de CLASS Pre-K training gebruik gemaakt van videomateriaal verzameld op buitenschoolse opvanggroepen. Alle trainingen zijn uitgevoerd door een ervaren en gecertificeerde trainer. Alle observatoren zijn getraind in de CLASS Toddler, die fungeerde als ankerpunt, waarna de helft getraind is in de Infant versie en de andere helft in de Pre-K versie, zodat alle observatoren inzetbaar waren in meerdere opvangtypen en voor meerdere leeftijdsgroepen. Na de training, hebben de observatoren testvideo's gescoord en zijn de scores vergeleken met de scores van de trainers. Observatoren werden toegelaten indien zij minimaal 80 procent overeenstemming hadden met de scores van de trainers (de gemiddelde overeenstemming was voor de Infant 87.5%, voor de Toddler 87.9% en voor de Pre-K 91.0%). Daarnaast is er als laatste controle een begeleidde observatie in het veld gedaan en is opnieuw van elke observator de overeenstemming bepaald met de CLASS

¹⁵ Slot et al. (2011).

trainers, met een gemiddelde betrouwbaarheid van 91 procent. De observaties werden uitgevoerd volgens de protocollen voor het betreffende type voorziening en leeftijdssamenstelling van de groep (zie Veldwerkprocedure).

CLASS Infant

De CLASS Infant wordt gebruikt voor het beoordelen van de interacties op vier kwaliteitsdimensies. *Relationeel klimaat* omvat de positieve sfeer in de groep, waarin sprake is van een warme, affectieve band tussen de kinderen en de pedagogisch medewerkers die gekenmerkt wordt door fysieke nabijheid en het ontbreken van negativiteit. *Sensitiviteit* verwijst naar de mate waarin er responsief en adequaat gereageerd wordt op de behoeften van kinderen en in hoeverre de kinderen zich op hun gemak voelen bij de pedagogisch medewerkers. *Faciliteren van exploratie* beoordeelt de mate waarin de pedagogisch medewerkers betrokken zijn bij de kinderen en hun spel of activiteiten en in hoeverre hij/zij kinderen hierin kindgericht aanmoedigt en stimuleert tot exploratie. *Ondersteuning van de vroege taalontwikkeling* staat voor de kwaliteit van de interacties die gericht zijn op het aanbieden van een rijk taalaanbod en een stimulerende omgeving die kinderen uitdaagt om taal te ontwikkelen.

Er kunnen twee bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. Emotionele kwaliteit omvat de eerste twee dimensies (relationeel klimaat en sensitiviteit) en Educatieve kwaliteit omvat de andere twee dimensies (faciliteren van exploratie en ondersteuning van de vroege taalontwikkeling). De interne consistentie voor Emotionele kwaliteit is hoog voor beide typen: dagopvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .79 en .97) De interne consistentie van Educatieve kwaliteit is eveneens hoog voor beide typen: dagopvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .96 en .83).

CLASS Toddler

De CLASS Toddler kent acht kwaliteitsdimensies. *Positieve sfeer* staat voor de mate waarin de interacties in de groep tussen medewerker en kinderen en tussen kinderen onderling warmte, wederzijds respect en plezier laten zien. *Negatieve sfeer* geeft de mate weer waarin er negatief gedrag voorkomt van de kant van de medewerker of de kinderen, bijvoorbeeld bits reageren, boosheid tonen, kleineren, expliciet negeren, fysiek reguleren van gedrag, en ruziemaken. De schaal wordt zo gecodeerd, aangegeven met R ('reversed'), dat een hoge score betekent dat er weinig of geen negativiteit is. *Sensitiviteit* is de mate waarin de medewerker zich bewust is van de behoeften van individuele kinderen in de groep, met name gevoelens van onzekerheid of verdriet, en daarop adequaat inspeelt. *Aandacht voor kindperspectief* geeft aan in welke mate in de interacties aangesloten wordt op de interesses van de kinderen, initiatief en keuzevrijheid wordt gegeven aan kinderen en zelfstandigheid wordt bevorderd. *Begeleiding van gedrag* staat voor de mate waarin de medewerker in staat is het gedrag van de kinderen in goede banen te leiden, negatief gedrag zoals niks doen of ruziemaken, te voorkomen of weer om te zetten in positief en productief spel- en taakgericht gedrag, en heeft zowel betrekking op het gedrag van afzonderlijke kinderen als op het functioneren van de groep als geheel. *Faciliteren van leren en ontwikkeling* verwijst naar de mate waarin de medewerker de denkontwikkeling en kennisverwerving van kinderen bevordert door activiteiten aan te bieden die redeneren en het ontdekken van verbanden uitlokken en door kinderen bij deze activiteiten te begeleiden. *Kwaliteit van de feedback* is de mate waarin de reacties van de medewerker op wat kinderen doen of zeggen bijdraagt aan de competentieontwikkeling en kennisverwerving van kinderen, en hen stimuleert verder te gaan met hun activiteiten. *Stimuleren van de taalontwikkeling* staat voor de mate waarin de medewerker het gebruik van taal door kinderen uitlokt en aanmoedigt, bijvoorbeeld door vragen te stellen, en hun taalgedrag modelleert door zelf de eigen handelingen te verwoorden en door gevorderde taal (nieuwe, moeilijke woorden) in te brengen in gesprekken.

Er kunnen twee bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. Emotionele kwaliteit omvat de eerste vijf dimensies (positieve en negatieve sfeer, sensitiviteit, aandacht voor kindperspectief en begeleiding van gedrag) en Educatieve kwaliteit omvat de overige drie dimensies (faciliteren leren, kwaliteit van feedback, stimuleren taalontwikkeling). De interne consistentie voor Emotionele kwaliteit is hoog voor alle typen: dagopvang, peuteropvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .70, .70 en .80) De interne consistentie van Educatieve kwaliteit is eveneens hoog voor alle typen: dagopvang, peuteropvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .75, .83 en .89).

CLASS Pre-K

De CLASS Pre-K omvat tien kwaliteitsdimensies. *Positieve sfeer* staat voor de mate waarin de interacties in de groep tussen medewerker en kinderen en tussen kinderen onderling warmte, wederzijds respect en plezier laten zien. *Negatieve sfeer* geeft de mate weer waarin er negatief gedrag voorkomt van de kant van de medewerker of de kinderen, bijvoorbeeld bits reageren, boosheid tonen, kleineren, expliciet negeren, fysiek reguleren van gedrag, en ruziemaken. De schaal wordt zo gecodeerd, aangegeven met R, dat een hoge score betekent dat er weinig of geen negativiteit is. *Sensitiviteit* is de mate waarin de medewerker zich bewust is van de behoeften van individuele kinderen in de groep, met name van gevoelens van onzekerheid of verdriet, en daarop adequaat inspeelt. *Aandacht voor kindperspectief* geeft aan in welke mate in de interacties aangesloten wordt op de interesses van de kinderen, initiatief en keuzevrijheid wordt gegeven aan kinderen en zelfstandigheid wordt bevorderd. *Begeleiding van gedrag* staat voor de mate waarin de medewerker in staat is het gedrag van de kinderen in goede banen te leiden, negatief gedrag zoals niks doen of ruziemaken, te voorkomen of weer om te zetten in positief en productief spel- en taakgericht gedrag, en heeft zowel betrekking op het gedrag van afzonderlijke kinderen als op het functioneren van de groep als geheel. *Productiviteit* verwijst naar het efficiënt benutten van de tijd waarin er aanbod is om te zorgen dat kinderen bezig kunnen zijn. *Educatieve werkvormen* omvat verschillende strategieën, aanbiedingsvormen en materialen die medewerkers gebruiken om kinderen maximaal te betrekken in spel en activiteiten. *Conceptontwikkeling* verwijst naar de mate waarin de medewerker de denkontwikkeling en kennisverwerving van kinderen bevordert door activiteiten aan te bieden die redeneren en het ontdekken van verbanden uitlokken en door kinderen bij deze activiteiten te begeleiden. *Kwaliteit van de feedback* is de mate waarin de reacties van de medewerker op wat kinderen doen of zeggen bijdraagt aan de competentieontwikkeling en kennisverwerving van kinderen, en hen stimuleert verder te gaan met hun activiteiten. *Stimuleren van de taalontwikkeling* staat voor de mate waarin de medewerker het gebruik van taal door kinderen uitlokt en aanmoedigt, bijvoorbeeld door vragen te stellen, en hun taalgedrag modelleert door zelf de eigen handelingen te verwoorden en door gevorderde taal (nieuwe, moeilijke woorden) in te brengen in gesprekken.

In lijn met de CLASS Toddler kunnen er twee bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. Emotionele kwaliteit omvat de eerste vijf dimensies (positieve en negatieve sfeer, sensitiviteit, aandacht voor het kindperspectief en begeleiding van gedrag) en Educatieve kwaliteit omvat de overige vijf dimensies (productiviteit, educatieve werkvormen, conceptontwikkeling, kwaliteit van feedback, stimuleren taalontwikkeling). De interne consistentie voor Emotionele kwaliteit is hoog voor de buitenschoolse opvang en gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .81 en .86) De interne consistentie van Educatieve kwaliteit is eveneens hoog voor de buitenschoolse opvang en de gastouderopvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .86 en .84).

NCKO-Interactieschalen

De interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers zijn ook beoordeeld met de zes NCKO-Interactieschalen (NCKO, 2008). *Sensitieve responsiviteit* verwijst naar de mate waarin een medewerker adequaat en tijdig ingaat op signalen en behoeften van een kind. *Respect voor autonomie* verwijst naar de mate waarin de medewerker ingaat op de motieven en perspectieven

door deze te erkennen en respecteren. *Structureren en grenzen stellen* betreft de vaardigheid van de medewerker in het duidelijk communiceren wat er van kinderen verwacht wordt en dit consequent te bekrachtigen. *Praten en uitleggen* heeft betrekking op de frequentie, vorm en inhoud van de verbale interacties tussen medewerker en kinderen. *Ontwikkelingsstimulering* verwijst naar het stimuleren van de persoonlijke competenties van kinderen en gaat om de “extra” dingen die een medewerker doet om de brede ontwikkeling van kinderen te stimuleren. *Begeleiden van interacties* gaat over de vaardigheid van de medewerker in het bevorderen van positieve interacties tussen kinderen.

Voor de dagopvang, peuteropvang en gastouderopvang zijn de interactievaardigheden gemeten op een 7-puntsschaal met als schaalpunten 7 = *zeer hoog*, 6 = *hoog*, 5 = *matig hoog*, 4 = *matig*, 3 = *matig laag*, 2 = *laag*, en 1 = *zeer laag*. De interactievaardigheden zijn achteraf gecodeerd van video door gekwalificeerde observatoren van het NCKO. De scores zijn gebaseerd op 4 verschillende situaties (transitie – overgang, eetmoment, verschonen en spel) in de kinderdagopvang, peuteropvang en gastouderopvang. Voor de kinderdagopvang, peuteropvang en gastouderopvang zijn er zeven observatoren getraind in drie trainingssessies van ongeveer vier uur waarna ze een betrouwbaarheidstest hebben afgelegd. De observatoren mochten alleen beginnen met coderen met een minimale intra-class correlatie (ICC) van 0.70. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is hoog gehouden door het houden van een terugkombijeenkomst waarin gezamenlijk video's gescoord zijn met het oog op het bereiken van consensus tussen observatoren.

Voor de buitenschoolse opvang zijn de interactievaardigheden gemeten op een 5-puntsschaal met 5 = *zeer hoog*, 4 = *hoog*, 3 = *matig*, 2 = *laag*, en 1 = *zeer laag*. De interactievaardigheden zijn achteraf gecodeerd van video door gekwalificeerde observatoren van het Kohnstamm Instituut. Er zijn 3 verschillende situaties (transitie – overgang, groepsmoment en spel) gecodeerd in de buitenschoolse opvang. Er zijn zes observatoren getraind die allen voldoende betrouwbaar zijn geacht op basis van een proefscoring met inachtneming van maximaal één schaalpunt afwijking. Daarnaast is 5 procent van de data dubbel gecodeerd met een interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van 100 procent (op basis van maximaal één punt afwijking). In de buitenschoolse opvang zijn er twee brede kwaliteitsdomeinen onderscheiden: Verzorgende interacties en Educatieve interacties. De interne consistentie is voor beiden voldoende bevonden (Cronbach's alpha's respectievelijk .89 en .75).

De overlap tussen de NCKO-Interactieschalen en de CLASS is met name groot op de aspecten die betrekking hebben op de emotioneel-affectieve relatie tussen de medewerker en de kinderen, de mate van kindgerichtheid en stimulering van autonomie en gedragsregulering. Tevens beschrijven de NCKO-interactieschalen de wijze waarop de medewerker de interacties tussen kinderen onderling begeleidt. De CLASS onderscheidt zich iets sterker op het gebied van gerichte aandacht voor het stimuleren van de brede cognitieve en taalontwikkeling en de wijze waarop kinderen inhoudelijke feedback ontvangen.

Omgevingschalen

Deze observatie-instrumenten brengen de algemene structurele en proceskwaliteit in kaart. De observatiedimensies gaan deels over de interactiekwaliteit, maar zijn verder vooral toegespitst op de inrichting van de omgeving, de aanwezigheid van spel- en educatieve materialen, en het activiteitenaanbod, met verschillende versies voor de diverse opvangtypen, zie tabel 2.5.3. Er is gebruik gemaakt van dezelfde subschalen en items als in voorgaand Nederlands onderzoek. De Infant/Toddler Environment Rating Scale – Revised (ITERS-R: Harms, Cryer & Clifford, 2003) is gebruikt voor kinderopvanggroepen met baby's en dreumesen en de Early Childhood Environment Rating Scale – Revised (ECERS-R: Harms, Clifford & Cryer, 1998) is gebruikt voor de groepen met peuters. De originele schalen worden veelvuldig en wereldwijd gebruikt in onderzoeken naar de proceskwaliteit van de kinderopvang. Deze instrumenten zijn vertaald vanuit het Engels en aangepast aan de Nederlandse situatie. De Family Child Care Environment Rating Scale is afgeleid van de

ITERS-R/ECERS-R en aangepast aan de situatie van gastouderopvang. De BSO Observatieschaal, ontwikkeld door het Kohnstamm Instituut, is gemodelleerd naar de ECERS-R, maar aangepast aan de situatie van de buitenschoolse opvang.

Tabel 2.5.3 overzicht omgevingschalen voor de verschillende opvangtypen

	ITERS-R (0-2 jarigen)	ECERS-R (2-4 jarigen)	FCCERS-R (0-12 jarigen)	BSO observatieschaal (4-12 jarigen)
	1-7 schaal	1-7 schaal	1-7 schaal	1-5 schaal
Ruimte en meubilering	5 items	8 items	6 items	5 items
Dagelijkse individuele verzorging (brengen/halen)	1 item	1 item	1 item	*onderdeel van interacties
Luisteren en praten/taal en redeneren	3 items	4 items	3 items	
Activiteiten	10 items	10 items	10 items	10 items
Interactie	4 items	5 items	4 items	5 items
Programmastructuur	4 items	4 items	4 items	
Samenwerking				3 items
Groepen				4 items
Groepsfunctioneren				2 items
Pedagogisch beleid en teamontwikkeling				3 items

ITER-R/ECERS-R/FCCERS-R

De Infant/Toddler Environment Rating Scale – Revised (ITERS-R: Harms, Cryer & Clifford, 2003) is bedoeld voor groepen waarin ten minste de helft van de kinderen jonger dan 2,5 jaar is (meestal baby- of dreumesgroepen van kinderdagopvang), terwijl de Early Childhood Environment Rating Scale – Revised (ECERS-R: Harms, Clifford & Cryer, 1998) bedoeld is voor groepen waarin ten minste de helft van de kinderen tussen de 2,5 en 5 jaar oud is (meestal peutergroepen in zowel kinderdagopvang als peuteropvang). Omdat verticale groepen per dag sterk van samenstelling kunnen wisselen (op sommige dagen vooral baby's op andere dagen vooral peuters) zijn in de LKK2017 zowel de ITERS-R en de ECERS-R op deze groepen afgenomen. In alle baby/dreumesgroepen werd een ITERS-R afgenomen, in alle peutergroepen een ECERS-R. In de verticale groepen met jongere als oudere kinderen is zowel een ITERS- als ECERS-score bepaald. In totaal is 20 keer een ITERS-R afgenomen (7 babygroepen + 13 verticale groepen) en 24 keer een ECERS-R (10 peutergroepen en 14 verticale groepen). Voor de gastouderopvang is gekozen voor het bestaande meetinstrument Family Child Care Environment Rating Scale Revised Edition (FCCERS-R; Harms, Cryer, & Clifford, 2007), de gastouder equivalent van de ITERS/ECERS.

In al deze omgevingschalen worden zes domeinen van kwaliteit onderscheiden. *Ruimte en meubilering* omvat de grootte en staat van de ruimte en de aanwezigheid van geschikt meubilair voor kinderen en volwassenen. In navolging van eerder onderzoek is voor het domein *Dagelijkse individuele verzorging* alleen het item 'brengen en halen' meegenomen omdat dit een belangrijk onderdeel vormt van de pedagogische kwaliteit. *Taal en redeneren* omvat het gebruik van interacties, materialen en activiteiten om taal en logisch redeneren te stimuleren bij kinderen.

Activiteiten beschrijft materialen en activiteiten die het kinderen mogelijk maakt om de wereld om hen heen op verschillende manieren te ontdekken en hun brede interesses en vaardigheden verder te ontwikkelen. *Interactie* meet de ondersteunende en begeleidende rol van staf in de interacties die plaatsvinden in de groep. *Programmastructuur* omvat aspecten van het dagschema en mogelijkheden voor vrij spel. Het domein *Ouders en staf* is niet meegenomen, in lijn met eerder onderzoek, omdat het geen onderdeel is van de dagelijkse ervaringen van het kind.

De beoordelingen met de ITERS-R/ECERS-R/FCCERS-R worden weergegeven op 7-puntsschalen met beschreven schaalpunten 1 = *inadequaot*, 3 = *minimaal*, 5 = *goed* en 7 = *uitstekend*. *Inadequaot* beschrijft groepen die niet voldoen aan de basale verzorgingsbehoefte, *minimaal* beschrijft groepen die voldoen aan de basale verzorgings- en ontwikkelingsbehoefte, *goed* beschrijft groepen die meer bieden en gericht zijn op de ontwikkeling van de kinderen en *uitstekend* beschrijft groepen van hoge kwaliteit met persoonlijke zorg. Op basis van de domeinscores en ook op basis van de totaalscore kunnen groepen geassocieerd worden op de kwaliteitsniveaus *onvoldoende* (score 3), *matig* (3 score 5) en *goed* (score 5). De beoordeling wordt gebaseerd op de situatie zoals die geobserveerd of gerapporteerd wordt gedurende een bezoek van minimaal drie uur. Per domein wordt een score berekend door de scores van de bijbehorende items te middelen. Daarnaast wordt er een totaalscore berekend die het gemiddelde is van de scores van alle domeinen. De interne consistentie is voldoende voor de ITERS-R (Cronbach's alpha van .65 voor de kinderdagopvang), ECERS-R (Cronbach's alpha's van .92 en .88 voor kinderdagopvang en peuteropvang, respectievelijk) en de FCCERS-R (Cronbach's alpha is .86 voor de gastouderopvang).

BSO Omgevingsschaal

Voor de kwaliteitsmeting in de buitenschoolse opvang is voorts gebruik gemaakt van de BSO Omgevingsschaal die toegepast is in eerder Nederlands onderzoek naar de kwaliteit van de buitenschoolse opvang (Boogaard & Fukink, 2009; Boogaard & van Daalen-Kapteijns, 2012). Dit instrument brengt de structureel-organisatorische kenmerken en de algemene proceskwaliteit in kaart en vertoont veel overlap met de omgevingsschalen die gebruikt zijn voor de andere typen opvangvoorzieningen. Er worden acht aspecten onderscheiden die kunnen worden ondergebracht in vijf bredere domeinen. *Binnenruimte* (3 items) kijkt naar aspecten als de grootte, sfeer en inrichting van de groepsruimte (Cronbach's alpha .53). *Buitenruimte* (2 items) omvat omvang en inrichting van de buitenruimte (Cronbach's alpha .77). *Materiaal* (8 items) heeft betrekking op de aanwezigheid en aanbod van spelmaterialen en activiteiten op verschillende ontwikkelingsgebieden (Cronbach's alpha .75). *Organisatorisch* (11 items) betreft verschillende items over het dagritme, regels en afspraken, groepssamenstelling, teamsamenstelling en beleid, samenwerking met ouders en andere voorzieningen (Cronbach's alpha .79). De schaal bestaat uit enkele losse items en de subonderdelen Groepen en Samenwerking. *Proceskwaliteit* (7 items) omvat de ondersteunende en begeleidende rol van staf in interacties met respect voor de autonomie van kinderen en aandacht voor het gedrag van kinderen (Cronbach's alpha .82). De schaal bestaat uit twee subonderdelen: Interacties en Groepsfunctioneren.

De scoring met de BSO Omgevingsschaal volgt dezelfde procedure als bij de andere omgevingsschalen, met één verschil, namelijk dat de indicatoren worden weergegeven op een 5-puntsschaal met beschrijvingen voor 1 = *voldoet niet*, 3 = *voldoet*, 5 = *voldoet uitstekend*. De uiteindelijke scores voor de domeinen maken onderscheid tussen groepen die voldoen aan de basale kwaliteitsnormen (score 3) en groepen die hier niet aan voldoen (scores 1 en 2) of groepen die iets extra's bieden ten opzichte van de norm (scores 4 en 5).

2.5.1.2. Observatie-instrumenten op kindniveau

Om ook de ervaringen van individuele kinderen in kaart te brengen, zijn er twee observatie-instrumenten gebruikt die gericht zijn op individuele kinderen in alle leeftijdsgroepen en opvangtypen.

inCLASS Toddler en Pre-K

De inCLASS Pre-K is afgeleid van de CLASS en wordt gebruikt om de sociale interacties van individuele kinderen met de medewerkers en met andere kinderen en hun betrokkenheid bij spel en activiteiten te beoordelen. De inCLASS Pre-K is ontwikkeld en gevalideerd in de Verenigde Staten door Downer et al. (2011) en daarnaast gevalideerd in een aantal Europese landen, zoals Duitsland en Denemarken (Slot & Bleses, 2017; von Suchodoletz et al., 2014). De inCLASS Toddler is een aangepaste versie voor jongere kinderen, ontwikkeld door Slot, Bleses en Downer (2016) en een eerste validering heeft plaatsgevonden met Nederlandse data van kinderen die naar de kinderdagdagopvang of peuterspeelzaal gingen (van Lochem, 2017). Er worden tien verschillende kwaliteitsdimensies onderscheiden. *Positieve interactie met de medewerker* heeft betrekking op de emotionele band tussen het kind en de medewerker en de mate waarin de medewerkers als veilige basis gebruikt wordt. *Communicatieve interactie met de medewerker* verwijst naar de non-verbale en verbale interacties van het kind met de medewerker die betrekking hebben op zowel praktische als sociale uitwisselingen. *Conflict met de medewerker* heeft betrekking op negatieve interacties met de medewerker. *Prosociale interacties met peers* betreft de mate waarin een kind andere kinderen opzoekt en positieve ervaringen met ze deelt. *Communicatieve interacties met peers* verwijst naar de non-verbale en verbale interacties van het kind met andere kinderen die betrekking hebben op zowel praktische als sociale uitwisselingen. *Assertiviteit ten aanzien van peers* gaat over positieve interacties met leeftijdsgenoten waarin het kind initiatief neemt en voor zichzelf opkomt. *Conflict met peers* verwijst naar negatieve interacties met leeftijdsgenoten. *Betrokkenheid in spel/activiteiten* verwijst naar de volgehouden aandacht, concentratie en het enthousiasme die een kind laat zien in spel of (routine)activiteiten. *Zelfstandigheid* gaat over de mate waarin een kind autonomie, initiatief en zelfvertrouwen laat zien in spel of activiteiten. *Zelfregulatie* betreft de mate waarin een kind zich kan gedragen conform de verwachtingen in de groep, bijvoorbeeld geduldig op zijn beurt wachten of aanwijzingen van de medewerker opvolgen.

Er kunnen vier bredere kwaliteitsdomeinen onderscheiden worden. *Interacties met de pedagogisch medewerkers* omvat de eerste twee dimensies (Positieve interacties met de pedagogisch medewerker en Communicatieve interactie met de pedagogisch medewerker), *Interacties met peers* omvat drie dimensies (Prosociale interacties met peers, Communicatieve interacties met peers en Assertiviteit ten aanzien van peers). *Speel/werkhouding* betreft twee dimensies (Betrokkenheid in spel/activiteiten en Zelfstandigheid). *Gedrag in de groep* betreft drie dimensies (Conflicten met de pedagogisch medewerker en peers, beiden omgecodeerd, en Zelfregulatie). De interne consistentie voor Interacties met de pedagogisch medewerker is hoog voor kinderdagopvang, peuteropvang, gastouder- en buitenschoolse opvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .91, .91, .94 en .87). De interne consistentie van Interacties met peers is eveneens hoog voor kinderdagopvang, peuteropvang, gastouder- en buitenschoolse opvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .96, .88, .94 en .92). De interne consistentie van Speel/werkhouding is ook hoog voor kinderdagopvang, peuteropvang, gastouder- en buitenschoolse opvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .70, .77, .85 en .78). De interne consistentie van Gedrag in de groep is voldoende voor kinderdagopvang, peuteropvang, gastouder- en buitenschoolse opvang (met Cronbach's alpha's van respectievelijk .66, .32, .80 en .91). De lagere interne consistentie kan verklaard worden door een gebrek aan variatie in de conflict-dimensies, omdat conflictueuze interacties niet vaak voor komen.

De opbouw van de inCLASS volgt, net als bij de CLASS, een hiërarchische structuur met op het op het hoogste niveau de domeinen, bijvoorbeeld Interacties met de medewerker ondersteuning. Binnen elk domein zijn er verschillende kwaliteitsdimensies gedefinieerd en elke dimensie bestaat weer uit

drie of vier indicatoren waarop specifiek gelet moet worden tijdens de observaties. De indicatoren beschrijven concreet welk type gedragingen of processen in welke mate aan de orde moeten zijn voor een bepaald kwaliteitsoordeel. De handleiding van de inCLASS geeft uitgebreide en concrete voorbeelden van deze criteriumgedragingen en biedt tevens gedetailleerde beschrijvingen van de gedragingen in verschillende soorten situaties (bijvoorbeeld vrij spel of lunch) omdat hier verschillende verwachtingen voor kunnen gelden. Tijdens het observeren maken observatoren notities die passen bij elk van de indicatoren. Op basis van deze notities geven zij na afloop van de observatie per dimensie een score op een schaal van 1 tot 7, waarbij de scores 1 en 2 aangeven dat een kind *laag* scoort op deze gedragingen (het gedrag komt niet/nauwelijks voor), scores tussen 3 en 5 een *middenniveau* aangeven (gedrag komt wisselend/soms voor), en de scores 6 en 7 wijzen op een *hoge* score (het gedrag komt vaak of consistent voor). Observatoren werden toegelaten indien zij minimaal 80 procent overeenstemming hadden met de scores van de trainers (de gemiddelde overeenstemming voor de Toddler was 85.8%, voor de Pre-K 89.1% en voor een specifieke BSO Pre-K test 88.6%). Daarnaast is een willekeurige selectie van 5 procent van de video's dubbel gecodeerd door een andere observator om inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid te bepalen. De gemiddelde ICC is met .82 goed. Hierin zijn de twee conflict dimensies buiten beschouwing gelaten, omdat die vanwege de zeer beperkte variatie een vertekend beeld geven bij een geringe afwijking. Voor conflicten met de pedagogisch medewerker was .82 procent van de scores exact hetzelfde en week 97 procent van de scores niet meer dan één schaalpunt af. Voor de dimensies conflicten met peers was 85 procent van de scores exact hetzelfde en vielen de scores in 94 procent van de gevallen binnen een afwijking van één schaalpunt.

Er zijn twee verschillende leeftijdsversies gebruikt. De inCLASS toddler is gebruikt voor kinderen van ca 1.5-4 jaar en de inCLASS Pre-K is gebruikt voor kinderen vanaf 4 jaar. De dimensies en domeinen zijn hetzelfde voor beide versies, maar de concrete gedragingen die horen bij een bepaalde dimensie zijn aangepast aan de leeftijdsrange. Zo is er in de inCLASS Toddler versie ook aandacht voor non-verbaal gedrag terwijl het bij de inCLASS Pre-K vooral om verbale gedragingen gaat.

Om de inCLASS te kunnen gebruiken moeten kinderen voldoende lang in beeld zijn om een betrouwbare observatie te kunnen doen. Als criterium is gesteld dat een kind minimaal 5 minuten in beeld moest zijn om meegenomen te worden in de codering. Alle fragmenten zijn hiertoe eerst gescreend alvorens de observatoren te laten beginnen met coderen. In de scoringsprocedure is ervoor gekozen om elke observator slechts één kind per fragment te laten coderen zodat er sprake is van onafhankelijk observaties. In totaal zijn 1319 kinderen gecodeerd.

Welbevinden en Betrokkenheid

De Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schalen zijn ontwikkeld door het Expertisecentrum Ervaringsgericht Onderwijs (CEGO) van de KU Leuven (Laevers et al., 2005). Welbevinden en betrokkenheid zijn twee essentiële aspecten van de ervaringen die kinderen kunnen hebben in de kinderopvang. Het gaat hier niet om persoonskenmerken, maar om proceskenmerken die bepaald worden door een samenspel van het kind met al haar of zijn eigenschappen en de omgeving van het kind. Welbevinden wordt gedefinieerd als: genieten, spontaan en zichzelf zijn, ontspannen zijn, zichzelf openstellen en zelfvertrouwen tonen. Betrokkenheid kenmerkt zich door een hoge concentratie, motivatie en gedrevenheid vanuit exploratiedrang en intense mentale activiteit. Welbevinden en betrokkenheid kunnen op alle leeftijden geobserveerd worden, dus ook bij de jongste kinderen. Welbevinden en betrokkenheid worden gescoord op een 5-puntsschaal, waarbij scores lager dan 2.5 als *laag* beschouwd worden, scores tussen 2.5 en 3.5 als *matig* en vanaf 3.5 als *hoog*.

De observatoren zijn allemaal gedurende een halve dag intensief getraind door een ervaren trainer van de KU Leuven en hebben vooraf een minimale betrouwbaarheid van 70 procent moeten halen, conform de eisen van het CEGO. De gemiddelde betrouwbaarheid was 74 procent met een range van

70-80 procent. 11 procent van de data is dubbel gecodeerd om de inter-beoordelaars-betrouwbaarheid te bepalen en die was 81 procent.

In de LKK2017 is, conform de handleiding van de schalen, gebruik gemaakt van een zogenaamde quickscan procedure, waarbij een individueel kind gedurende één minuut wordt geobserveerd en de observatie overgaat naar het volgende kind die ook weer een minuut wordt geobserveerd. De volgorde van de kinderen is willekeurig en hoe vaak een kind een minuut wordt geobserveerd is afhankelijk van de duur van een fragment. In de LKK2017 zijn sommige kinderen meerdere keren geobserveerd zijn. De scores worden vervolgens gemiddeld per fragment om een beeld te krijgen van het gemiddelde welbevinden en de gemiddelde betrokkenheid in een groep. In totaal zijn er 508 videofragmenten gescoord.

2.5.2 Interviews met pedagogisch medewerkers en gastouders

Om aanvullende informatie te krijgen over de meer stabiele en structurele kenmerken van de verschillende opvangsoorten is een vragenlijst ontwikkeld die in het merendeel van de gevallen in een persoonlijk interview met pedagogisch medewerkers en gastouders is afgenomen. Voor dit doel is de vragenlijst ingevoerd in Limesurvey, een programma voor afname van interviews en enquêtes via een laptopcomputer of tablet, waarbij de antwoorden na het afsluiten van het interview direct via een beveiligde internet of 4G-verbinding worden doorgestuurd naar de centrale dataserver van de Universiteit Utrecht. Omdat de vragenlijst in een internetomgeving beschikbaar was, is in een aantal gevallen, na toelichting door de onderzoeksassistent of na gedeeltelijke persoonlijke afname, de vragenlijst deels of geheel zelfstandig ingevuld en verstuurd door de informant.

Uitgangspunten

Aan de ontwikkelde vragenlijst liggen verschillende eerder ontwikkelde en beproefde instrumenten ten grondslag. Gebruik is gemaakt van de vragenlijsten die in het kader van het pre-COOL onderzoek (Leseman & Slot, 2013; Leseman & Veen, 2016), het Europese vergelijkende onderzoek CARE (Slot et al., 2016) en de OESO Starting Strong Staff Survey (OESO, in voorbereiding) zijn ontwikkeld. Ook is gekeken naar de vragenlijsten die in eerder onderzoek naar de kinderopvang in Nederland zijn gebruikt door het NCKO en het Kohnstamm Instituut. De complete vragenlijst omvat verschillende rubrieken. Er is informatie over de achtergrondkenmerken van de medewerkers nagevraagd (zoals het opleidingsniveau), over structurele kwaliteitskenmerken (zoals de groepsgrootte en kind-beroepskracht ratio). De aandacht voor professionalisering binnen de organisatie en de werkbeleving van de medewerkers en gastouders, bijvoorbeeld of zij het werkklimaat in het algemeen als ondersteunend en inclusief beoordelen, zijn met de vragenlijst vastgesteld. Er is verder navraag gedaan naar de samenstelling van de groepen en gastoudergezinnen naar leeftijd en sociaal-culturele achtergrond van de kinderen, en de aanwezigheid van kinderen die extra zorg behoeven. Ook is het algemene pedagogische beleid inzake groepsvorming en keuzemogelijkheden voor kinderen (stabiliteit, opendeurenbeleid, flexibiliteit van het programma) en de wijze waarop kinderen worden betrokken bij de vormgeving van het dagprogramma in kaart gebracht. Veel aandacht is besteed aan de algemene stijl van omgaan met kinderen, met nadruk op het affectieve, inclusieve en spelbevorderende handelen van de medewerkers en gastouders, en de wijze waarop zij zelfregulerend gedrag van kinderen stimuleren (bijvoorbeeld bevorderen dat kinderen sociale conflicten zelf oplossen, plannen maken en geconcentreerd spelen). De beleving van de pedagogische taak is gemeten door middel van vragen over de ervaren kwaliteit van de relaties van de medewerkers en gastouders met hun kinderen en, in negatieve zin, de emotionele stress die zij kunnen voelen rond het opvoeden.

Een belangrijk onderdeel van de vragenlijst, ten slotte, betreft het activiteitenaanbod. Om te bepalen in hoeverre het aanbod aan regelmatig terugkerende activiteiten aansluit bij belangrijke ervarings- en ontwikkelingsdomeinen is een lijst van vragen gecreëerd over acht soorten activiteiten. Binnen deze soorten activiteiten zijn vragen gesteld over specifieke activiteiten die goed aansluiten op de

spreiding naar leeftijd en ontwikkelingsniveau van de kinderen in de onderzochte groepen en gezinnen. Er zijn om die reden twee versies van de activiteitenlijst ontwikkeld, met steeds een aantal overlappend items tussen beide versies, voor enerzijds groepen en gastoudergezinnen met kinderen van 0 tot 4 en anderzijds voor groepen en gastoudergezinnen met kinderen van 4 tot 12 jaar. Nagevraagd is hoe vaak de genoemde activiteiten worden aangeboden.

Structurele kwaliteit, achtergrondkenmerken en werkbeleving

Tabel 2.5.4 geeft een overzicht van de gemeten achtergrondkenmerken van de pedagogisch medewerkers en gastouders, met definitie en schaalwaarden.

Tabel 2.5.4 Achtergrondkenmerken pedagogisch medewerkers en gastouders

Variabele	Schaal	Omschrijving	Items, alpha
Leeftijd	Jaren	Leeftijd in jaren	nvt
Werkdagen	Dagen	Dagen van de week waarop de respondent werkt op de groep	nvt
Vooropleiding	1-8	De vooropleiding (secundair onderwijs) van de medewerker naar onderwijsniveau: <ol style="list-style-type: none"> 1. Max. VMBO Kader/beroepsgericht 2. MBO 1 of 2 3. MAVO of VMBO Theoretisch 4. HAVO 5. MBO 3 of 4 6. VWO 7. HBO 8. Wetenschappelijk Onderwijs 	nvt
Niveau vervolgopleiding	1-8	De beroepsgerichte vervolgopleiding naar onderwijsniveau (zie hiervoor).	nvt
Werkervaring	Jaren	Aantal jaren werkervaring in de sector kinderopvang	nvt
Contract	1-5	Type contract: <ol style="list-style-type: none"> 1. Tijdelijk, via uitzendbureau 2. Tijdelijk bij de kinderopvangorganisatie 3. Vast dienstverband 4. Zelfstandige, zzp-er, eigenaar 5. Franchise, bemiddeling door gastouderbureau Omgerekend naar dummyvariabelen met waarden 1 'ja' en 0 'nee', bijvoorbeeld "ja, vast contract = 1"	nvt

In tabel 2.5.5 zijn de variabelen gedefinieerd waarmee het professionaliseringsbeleid van de organisatie en de werkbeleving van de medewerkers en gastouders zijn gemeten. Met R is aangegeven wanneer een item of variabele in positieve richting is gehercodeerd. Indien variabelen uit meerdere items zijn opgebouwd, is het aantal items en de Cronbach's alpha als maat van de interne consistentie vermeld.

Tabel 2.5.5 Professionalisering en werkbeleving

Variabele	Schaal	Omschrijving en voorbeeld items	Items, alpha
Continue professionalisering	1-5	Mate waarin professionaliseringsactiviteiten worden aangeboden, zoals: <ul style="list-style-type: none"> - Het volgen van cursussen - Coaching op de werkvloer - Pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg - Feedback op basis van observatie of VIB 	10 items .821
Teamgerichte professionalisering	1-7	Mate waarin er pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg plaats vindt ten behoeve van (onder andere) het gezamenlijk: <ul style="list-style-type: none"> - Als team, een activiteitenaanbod kiezen of creëren en uitwerken - Kinderen die extra zorg nodig hebben bespreken - Feedback geven en bespreken op basis van observaties 	9 items .808
Frequentie teamoverleg	1-9	De frequentie van pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg, variërend van 1 (één keer per week), ... 3 (één keer per maand) ...tot 8 (één keer per jaar) tot 9 (nooit).	nvt
Teamcohesie	1-6	Mate van intercollegiale samenwerking op basis van een gedeelde visie en missie, blijkend uit instemming met stellingen als: <ul style="list-style-type: none"> - De meeste collega's zijn bereid extra tijd te investeren in het werk - In ons team is het een sfeer van ieder voor zich (R) - Er is een verscheidenheid aan talenten in ons team: iedereen kan doen waar zij/hij goed in is 	5 items .820
Zelfvertrouwen		Mate waarin de medewerker of gastouder vertrouwen heeft in de eigen vaardigheden om (onder andere): <ul style="list-style-type: none"> - Om te gaan met angstige of teruggetrokken kinderen - Het betrekken van alle kinderen bij groepsactiviteiten - Gedrag van kinderen in goede banen te leiden 	9 items .883
Beleving werkklimaat	1-6	Mate waarin de medewerker of gastouder zich gerespecteerd en gewaardeerd voelt, prettige relaties ervaart met collega's en ouders, en het werk inspirerend vindt, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Iedereen wordt als gelijkwaardig behandeld - Ik voel mij als persoon, met mijn achtergrond, gerespecteerd - Mijn werk geeft mij veel voldoening 	19 items .904
Beleving betrokkenheid bij beleid en beslissingen		Mate waarin de medewerker ervaart betrokken te worden bij beleidsontwikkeling en beslissingen van de eigen organisatie, gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Ik word betrokken bij beslissingen van de organisatie - Ik heb een goede relatie mijn leidinggevende - In mijn werk heb ik weinig ruimte om nieuwe dingen uit te proberen (R) 	5 items .731
Werkstress (R)	1-6	Positief gehercodeerde mate van ervaren werkstress (een hoge score betekent lage stress), gebaseerd op items als: <ul style="list-style-type: none"> - Ik voel me meer dan normaal uitgeput - Ik ervaar regelmatig stress op mijn werk - Ik voel me overbelast door alle taken 	5 items .722

De gemeten structurele kwaliteitskenmerken en de samenstelling van de groepen naar leeftijd, achtergrondkenmerken en extra zorgbehoeften zijn samengevat in tabel 2.5.6. Bij de samenstelling van de groepen zijn percentages berekend door het geschatte aantal kinderen per categorie te delen door de gemiddelde groeps grootte.

Tabel 2.5.6 Structurele groepskenmerken en groepssamenstelling

Variabele	Schaal	Omschrijving	Items, alpha
Groeps grootte	Aantal	Het aantal kinderen op het drukste moment van de dag per dag en op de drie drukste dagen van de week (maandag, dinsdag, donderdag).	nvt
Kind-staf ratio		Groeps grootte gedeeld door het aantal stafleden (exclusief stagiaires) op de drukste momenten van de dag, op de drukste dagen van de week	nvt
Samenstelling van de groep naar leeftijdsfase	Aantal, %	Geschat aantal kinderen van: <ul style="list-style-type: none"> - 0 tot 1½ jaar (baby's) - 1½ tot 2½ jaar (dreumesen) - 2½ tot 4 jaar (peuters) - 4 tot 6½ jaar (kleuters) - 6½ tot 8 jaar (jonge schoolkinderen) - 9 tot 12 jaar (oudere schoolkinderen) - 12 jaar of ouder (middelbare scholieren) Delen door groeps grootte geeft het percentage kinderen per leeftijdscategorie.	nvt
Samenstelling van de groep naar sociale en culturele achtergrond van de kinderen	Aantal, %	Geschat aantal kinderen in de groep van: <ul style="list-style-type: none"> - Laagopgeleide ouders (max. VMBO of MBO1-2). - Laagopgeleide ouders met niet-Westerse migratie achtergrond (criteria zijn toegelicht) - Laagopgeleide ouders met Westerse migratie achtergrond (criteria zijn toegelicht) - Midden- tot opgeleide ouders (vanaf HAVO of MBO3-4). - Midden- tot hoogopgeleide ouders met niet-Westerse migratie achtergrond - Midden- tot hoogopgeleide ouders met Westerse migratie achtergrond Delen door groeps grootte geeft het percentage kinderen per categorie	nvt
Aandeel kinderen met extra zorgbehoeften	Aantal, %	Geschat aantal kinderen in de groep met: <ul style="list-style-type: none"> - VVE-indicatie of andere educatieve behoeften - Behoefte aan steun bij de (tweede) taalverwerving - Lichamelijke of verstandelijke beperkingen - Gedragsproblemen als agressief gedrag, ADHD, ASD, ... - Vluchtelingstatus Delen door groeps grootte geeft het percentage kinderen per categorie	nvt

Pedagogisch beleid, pedagogisch klimaat en activiteiten aanbod

Een overzicht van de indicatoren van het pedagogische beleid en het ervaren pedagogische klimaat in de groepen en gastoudergezinnen staat in tabel 2.5.7.

Tabel 2.5.7 Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Variabele	Schaal	Omschrijving en voorbeeld items	Items, alpha
Stabiliteit groepen	1-5	Mate van stabiliteit van de groep naar aspecten als: <ul style="list-style-type: none">- De groepen blijven de hele dag bij elkaar- Wisselen van dag op verzoek van ouders is mogelijk (R)- De groepen worden aan begin of einde van de dag samengevoegd (R)	4 items .740
Opendeurenbeleid	1-5	Mate waarin een opendeurenbeleid wordt gehanteerd, beoordeeld naar aspecten als: <ul style="list-style-type: none">- De deuren van de groepsruimten staan een beperkt deel van de dag open en kinderen kunnen vrij kiezen om in een andere groep te gaan spelen- Kinderen kiezen zelf een activiteit en groepsruimte waar zij die activiteit willen doen	3 items .819
Flexibiliteit van het dag- of middag programma	1-5	Mate van flexibiliteit van het programma naar aspecten als: <ul style="list-style-type: none">- Gebruik van een vast dan wel flexibel dagschema- Ruimte voor keuze activiteiten naast de vaste of georganiseerde- Ruimte voor rust, ontspanning en niets doen naast het vaste aanbod	4 items .540
Kinderparticipatie	1-5	Mate waarin rekening gehouden wordt met de mening en wensen van kinderen naar aspecten als: <ul style="list-style-type: none">- Er worden regelmatig en systematisch gesprekjes gevoerd met de kinderen om mening en wensen te peilen- Aan de ouders wordt in gesprekjes regelmatig gevraagd wat de ervaringen en wensen van de kinderen zijn	4 items .795
Spelbegeleiding en verrijking	1-5	Mate waarin de medewerker tijdens spel van kinderen (onder andere): <ul style="list-style-type: none">- Meedoet en het spel op gang houdt- Vragen stelt om het spel te stimuleren- Situaties en rollen voorspeelt	4 items .772
Bevordering doen-alsof spel	1-5	Mate waarin de medewerker (onder andere): <ul style="list-style-type: none">- Stimuleert dat kinderen doen-alsof spel doen- Voordoet hoe een voorwerp als symbool voor iets anders gebruikt kan worden- Kinderen aanmoedigt sociale rollen zoals 'vader', 'moeder', 'dokter' te spelen	4 items .839
Affectief-inclusief gedrag	1-7	Mate waarin de medewerker (onder andere): <ul style="list-style-type: none">- Kinderen knuffelt of een aai over de bol geeft- Zorgt dat kinderen lief zijn voor elkaar- Oudere kinderen jongere kinderen laat helpen	10 items .819
Bevorderen van zelfregulatie	1-7	Mate waarin de medewerker (onder andere): <ul style="list-style-type: none">- Praat met kinderen over hun gevoelens- Kinderen vraagt hun standpunt uit te leggen bij ruzie- Kinderen vraagt wat hun plan is bij een activiteit	10 items .881
Contact met ouders	%	Percentage benutte mogelijkheden uit een lijst van 14 om contact te onderhouden met ouders, waaronder: <ul style="list-style-type: none">- Een of meer keren per jaar een 10-minuten	14 items .706

		gesprekje voeren - Versturen van een digitale nieuwsbrief - Gebruiken van een groepsapp - Opvoedingsadviezen voor thuisactiviteiten geven	
Relatie met de kinderen – veilig	1-6	Mate waarin medewerkers een emotioneel veilige relatie ervaren met hun kinderen, naar aspecten als: - Ik heb hartelijke en warme relaties met mijn kinderen - Als kinderen verdrietig zijn zullen ze troost bij mij zoeken	5 items .813
Relatie met de kinderen – afhankelijk	1-6	Mate waarin medewerkers ervaren dat hun kinderen te afhankelijk zijn, naar aspecten als: - Kinderen hebben voortdurend bevestiging van mij nodig - Kinderen vragen mij om hulp in situaties waarin dat niet nodig is	4 items .796
Relatie met de kinderen – conflictueus	1-6	Mate waarin medewerkers spanning en conflict ervaren in hun relaties met de kinderen, naar aspecten als: - De omgang met kinderen vergt veel energie van mij - Kinderen en ik lijken voortdurend strijd te leveren	4 items .677
Ervaren opvoedstress	1-6	Mate waarin negatieve emoties ten aanzien van het verzorgen en opvoeden van kinderen worden ervaren, met items als: - Het dagelijks zorgen voor de kinderen is veel moeilijker dan ik had verwacht - Mijn kinderen zijn nogal eens lastig en dan valt het niet mee zulke kinderen in de groep te hebben - Mijn kinderen blijken moeilijker dan ik had verwacht	7 items .772

Tabel 2.5.8, tenslotte, geeft een overzicht van de nagevraagde activiteiten, geordend naar acht belangrijke ervarings- en ontwikkelingsdomeinen. De voorbeeld items die zijn toegevoegd, zijn onderverdeeld naar 'jong' en 'oud', en geven een beeld van de wijze waarop de items in de schalen zijn afgestemd op passend aanbod voor 0- tot 4-jarigen, respectievelijk 4- tot 12-jarigen. Met de acht schalen worden gemiddelde scores gevonden. Bedacht moet worden dat deze gemiddelden bepaald zijn over verschillende activiteiten die onderling kunnen verschillen in de mate waarin ze voorkomen. In de volgende hoofdstukken, wanneer de resultaten worden gerapporteerd, zullen regelmatig de scores voor afzonderlijke activiteiten worden vermeld om de schaal score in perspectief te plaatsen. De Cronbach's alpha's zijn afzonderlijk voor respectievelijk kinder- en peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang bepaald.

Tabel 2.5.8 Aanbod aan activiteiten

Variabele	Schaal	Omschrijving en voorbeeld items	Items, alpha
Exploratie-motorische ontwikkeling	1-7	Mate waarin er gelegenheid wordt geboden e/o activiteiten worden georganiseerd die de fijn- en grof-motorische ontwikkeling en exploratie van de omgeving bevorderen, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen pakken verschillende voorwerpen, voelen eraan, sabbelen erop, laten het vallen (bijv. mobiel, bijtring, pop, ...) (heel jong) - Kinderen spelen met voorwerpen (blokjes, bakjes, doos, bal) die ze kunnen stapelen, in elkaar doen, uit een bakje of doos halen, er in stoppen, op een rijtje leggen, weg rollen (jong) - Kinderen dansen, doen circusactiviteiten, acrobatiek, gymnastiek of sport, tafeltennis, darten of sjoelen (oud) 	6 items .601 .583 .757
Samen spelen	1-7	Mate waarin kinderen alleen, naast elkaar of samen verschillende soorten spel doen, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen, naast elkaar of samen, <i>doen-alsof</i> spel, ze doen alsof voorwerpen (blokken, poppen, autootjes, dieren, Playmobil) iets anders zijn, bijv. autorijden nadoen (jong) - Kinderen werken samen aan een langerlopend project dat ze zelf bedenken (bijv. een dierentuin namaken, een grote treinbaan maken, een hut bouwen) (oud) 	6 items .747 .730 .599
Creatieve en musische activiteiten	1-7	Mate waarin kinderen creatieve, kunstzinnige of muzikale activiteiten doen, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen met (vinger)verf, wasco of krijt, mengen verschillende kleuren maar zonder gerichte opdracht (jong) - Kinderen nemen deel aan een teken-, schilder-, kunst- of toneelclubje binnen de opvang onder begeleiding van een medewerker, werken aan een tentoonstelling of voorstelling (oud) 	7 items .756 .675 .581
Taal & geletterdheid	1-7	Mate waarin kinderen (in interactie met medewerkers) actief betrokken zijn in verschillende taal- en geletterdheidsactiviteiten, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen doen een spelletje met klanken uitwisselen (brabbelen), aankijken en gebaartjes maken, alsof je een gesprekje voert (heel jong) - Kinderen worden voorgelezen uit een boek met tekst, er worden vragen gesteld over het verhaal (jong) - Kinderen doen kruiswoordpuzzels, scrabble of andere taalspelletjes, zoals Lingo, Cryptogram, Hints (oud) 	7 items .677 .453 .680
Ontluikend rekenen	1-7	Mate waarin kinderen activiteiten ondernemen waarin aspecten van ontluikende rekenen-wiskundevaardigheid zoals tellen, meten,	6 items .689 .620

		vergelijken, ordenen aan bod komen, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen met een meetlint, meetlat, weegschaal, maatbeker of thermometer, bepalen lengte of gewicht, wat langer of zwaarder, warmer of kouder is (jong) - Kinderen spelen moeilijke bordspelletjes (bijv. Monopoly, Kolonisten van Katan, Risk) of kaartspelletjes met puntentelling (oud) 	.701
Wetenschap & technologie	1-7	Mate waarin kinderen gelegenheid krijgen om verschijnselen en principes van de biologische en fysische natuur te verkennen en te ontdekken, en ervaring op te doen met technische zaken, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen met een zand en water tafel, onderzoeken drijven en zinken, ze spelen met magneten, licht en spiegels, trekveren of met knikkers die naar beneden rollen (jong) - Kinderen zoeken informatie op het internet, leren werken met Word of PowerPoint, leren over computers, maken een website of leren een beetje programmeren (oud) 	6 items .673 .599 .636
Burgerschapsvorming	1-7	Mate waarin activiteiten worden aangeboden die kunnen bijdragen aan inzicht in en omgaan met culturele verschillen en met kinderen met beperkingen, en bewustzijn kunnen vergroten van de perspectieven <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen bespreken gedragsregels, zoals beleefd zijn, wachten op je beurt, geen speelgoed afpakken of ruzie maken, respect hebben voor elkaar, eerlijk zijn (jong) - Kinderen doen een intercultureel project, bijv. ontdekken wat mensen eten in verschillende culturen, hoe talen verschillen, wat mensen voor hun geloof doen (oud) 	5 items .474 .653 .580
Buitenactiviteiten	1-7	Mate waarin kinderen de buitenomgeving van de opvang (tuin, speelplaats) en wijdere wereld (winkel, park, kinderboerderij, bos, bibliotheek, museum) kunnen verkennen, met items als: <ul style="list-style-type: none"> - Kinderen spelen buiten in de zandbak of de tuin, met emmer, vormpjes, schepjes (jong) - Kinderen doen sport (bijv. voetballen, hockeyen, atletiek) op het speelplein of een sportveld (oud) 	7 items .612 .653 .580

Beperkingen

De gegevens uit de interviews betreffen oordelen en schattingen van medewerkers en gastouders. Bij de beantwoording van verschillende vragen kan de tendens om sociaal-wenselijk geachte antwoorden te geven een vertekening opleveren. Schattingen van precieze aantallen kunnen onbetrouwbaar zijn, omdat het niet altijd precies duidelijk is hoe bijvoorbeeld de verdeling van kinderen naar sociale achtergrond is. De interne consistentie van de meeste schalen is goed tot uitstekend, meestal (ruim) boven de gewenste waarde van .700. De Cronbach's alpha's voor de activiteitenschalen zijn in het algemeen lager en een enkele keer lager dan .600, wat de ondergrens is van wat als acceptabel geldt. De verklaring hiervoor is dat deze schalen, door afstemming op leeftijdsspecifieke vormen van activiteiten binnen een domein, bewust heterogeen zijn

geconstrueerd. Sommige schalen (flexibiliteit van het programma, burgerschapsvorming) dienen verbeterd te worden.

Er zijn in de interviews nog meer gegevens nagevraagd, maar deze worden in het voorliggende rapport niet meegenomen. In vervolgrapportages en bij verklarende analyses zullen, naast de hier beschreven variabelen, ook andere meegenomen worden, zoals het gebruik van speciale programma's of pedagogische concepten. Er zijn ook interviews gehouden met locatiemanagers, coördinatoren en andere leidinggevendenden. De gegevens hieruit zullen eveneens in vervolgrapportages worden meegenomen.

2.6. Procedures

Er zijn voor alle werksoorten dezelfde soort instrumenten gebruikt en er is grotendeels dezelfde procedure gehanteerd, met soms een uitzondering voor de gastouderopvang. Het uitgangspunt voor alle opvangsoorten is dat er informatie is verzameld volgens een multi-methodische, multi-level benadering met verschillende instrumenten op verschillende niveaus. Er is informatie verzameld op het niveau van de organisatie, de groep, de pedagogische medewerker en het kind, waarbij gebruik is gemaakt van observatie-instrumenten en vragenlijsten in persoonlijke interviews; zie tabel 2.6.1.

Tabel 2.6.1 Overzicht van de verschillende instrumenten die gebruikt zijn om kwaliteit op verschillende niveaus weer te geven

	Observaties		Interviews	
	<i>Kind</i>	<i>Groep</i>	<i>Pedagogisch medewerker</i>	<i>Leidinggevende</i>
Structurele kenmerken		Omgevingsschalen	Achtergrond kenmerken pm'er en groep	Achtergrond kenmerken en beleid centrum
Proceskwaliteit				
Live observatie		Omgevingsschalen CLASS		
Video observatie	inCLASS, LWBS	NCKO		

Om deze gegevens te verzamelen hebben steeds twee observatoren een bezoek gebracht aan een locatie, behalve bij de gastouders voor wie de procedure is aangepast, zoals apart toegelicht zal worden. De hoofdobservator was het aanspreekpunt voor de locaties en degene die de live CLASS observaties uitvoerde. De andere observator deed de observaties met de omgevingsschalen en maakte de video-opnamen. Beide observatoren namen de met behulp van de internetvragenlijsten interviews af met de pedagogisch medewerkers en leidinggevendenden. De observatoren waren allemaal getraind in de gebruikte instrumenten, betrouwbaar bevonden en werkten volgens een veldwerkprotocol waarin de procedures uitgebreid beschreven zijn per opvangtype. In dit veldwerkprotocol is per type uitgewerkt welke observaties er verricht moesten worden (zie tabel 2.6.2 voor een voorbeeld voor de dagopvang) en welke filmopnamen er gemaakt moesten worden (zie tabel 2.6.3 voor een voorbeeld voor de dagopvang). De interviews met de pedagogisch medewerkers en leidinggevendenden zijn tijdens rustmomenten of na afloop uitgevoerd. Voor de gastouders is besloten om af te wijken van de genoemde procedures in verband met de kleinschalige en huiselijke karakter van dit type opvang. Hier is gekozen om met één observator te werken die voor de scoring van de omgevingsschalen live geobserveerd heeft en ten behoeve van de scoring van de CLASS, NCKO-schalen en kindschalen video-opnamen heeft gemaakt. In een aantal gevallen was er geen toestemming van de ouders of van de gastouder om video-opnamen te maken. In die gevallen zijn voor scoring van de CLASS en de omgevingsschalen live observaties uitgevoerd en ontbreken scores op de NCKO- en de kindschalen.

Tabel 2.6.2 Voorbeeld voor CLASS observaties in kinderdagopvang

Soort groep	Aantal	Welke observaties voer je uit?
Baby's (0-1.5/2 jaar)	4	CLASS Infant: eetmoment, spelactiviteit, georganiseerde activiteit en 4 ^e moment gebaseerd op wat zich voordoet (spel/activiteit)
Peuters (1.5/2-4 jaar)	4	CLASS Toddler: eetmoment, spelactiviteit, georganiseerde activiteit en 4 ^e moment gebaseerd op wat zich voordoet (spel/activiteit)
Verticaal (0-4 jaar)	5	Baby - CLASS Infant: spelactiviteit en georganiseerde activiteit (of spelactiviteit wanneer dit zich niet voordoet) Peuter - CLASS Toddler: eetmoment, eetmoment, georganiseerde activiteit

Tabel 2.6.3 Voorbeeld voor filmmomenten in kinderdagopvang

Soort groep	Aantal film-Momenten	Welke momenten film je?
Baby's (0-1.5/2 jaar)	5	1. Georganiseerde activiteit 2. Spelactiviteit 3. Eetmoment 4. Transitie 5. Verschoonmoment
Peuters (1.5/2-4 jaar)	5	1. Georganiseerde activiteit 2. Spelactiviteit 3. Eetmoment 4. Transitie 5. Verschoonmoment
Verticaal (0-4 jaar)	6	<i>Baby's</i> 1. Eetmoment 2. Eetmoment 3. Verschoonmoment <i>Peuters</i> 1. Georganiseerde activiteit 2. Spelactiviteit 3. Transitie

3. Kwaliteit van de kinderdagopvang

Om de kwaliteit in de kinderdagopvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. De verdeling van de kinderopvanggroepen naar enerzijds horizontale groepen met alleen baby's en dreumesen of alleen peuters, anderzijds verticale groepen met zowel baby's als peuters, vraagt om een gedifferentieerde aanpak die recht doet aan de verschillende groepsvormen en leeftijdsfasen. Voor het meten van de proceskwaliteit is gebruik gemaakt van zeven observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit van de groep. Daarnaast is er in persoonlijke interviews met pedagogisch medewerkers, aan de hand van een vragenlijst, gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in de groep. Tevens is er in de interviews navraag gedaan naar de achtergrondkenmerken en werkbeleving van de pedagogisch medewerkers, de structurele kenmerken van de groepen en het pedagogische beleid.

3.1. Observaties

Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van vijf observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep (CLASS Infant, CLASS Toddler, ITERS-R, ECERS-R en NCKO-interactieschalen) en twee instrumenten die de gemiddelde ervaringen van kinderen in een groep weergeven (inCLASS Toddler, Leuven Welbevinden en Betrokkenheid Schaal).

Observaties met de CLASS Infant en CLASS Toddler

Er zijn in totaal 31 kinderdagopvanggroepen onderzocht, verdeeld naar 14 verticale groepen, 10 peutergroepen en 7 babygroepen. Voor de horizontale groepen is gebruik gemaakt van één instrument: de CLASS Infant voor baby's en dreumesen tot twee jaar, respectievelijk de CLASS Toddler voor peuters van twee tot vier jaar. Voor verticale groepen is gebruik gemaakt van beide instrumenten, waarbij meer situaties zijn geobserveerd dan in de horizontale groepen om valide uitspraken te kunnen doen over de emotionele en educatieve kwaliteit per leeftijdsfase van de kinderen. We bespreken de resultaten zowel voor de steekproef kinderopvanggroepen als geheel als ook voor de baby- en peutergroepen apart. Bedacht moet worden dat de steekproefomvang bij uitsplitsing naar leeftijd te klein is om daaruit sterke generaliserende conclusies te trekken. In tabel 3.2.3 zijn de gemiddelde percentages baby's (0 tot 1 jaar), dreumesen (1 tot 2 à 2½ jaar) en peuters (2 à 2½ tot 4 jaar) in de groepen volgens schattingen van de pedagogisch medewerkers vermeld. Om de resultaten voor de steekproef als geheel te bepalen, moeten de Infant en Toddler versies van de CLASS samengenomen worden. Omdat de onderliggende dimensies verschillen tussen deze versies, kan dit alleen op het domeinniveau. We geven eerst het algehele beeld voor alle kinderopvanggroepen tezamen. Daarna worden de gegevens meer gedetailleerd en uitsplitst naar groepsvorm en leeftijdsfase beschreven.

Tabel 3.1.1 geeft de resultaten voor de steekproef als geheel voor de domeinen emotionele proceskwaliteit en educatieve proceskwaliteit. De emotionele proceskwaliteit is als goed te kenschetsen, met een gemiddelde score in de midden tot hoog scorereange van de CLASS Infant en Toddler. De educatieve proceskwaliteit is matig, met een gemiddelde score op de grens van laag (onvoldoende) en middelmatig (nog net acceptabel). De variatie in de geobserveerde emotionele proceskwaliteit is relatief klein en geen van de onderzochte groepen scoort onvoldoende. De variatie in de geobserveerde educatieve proceskwaliteit is aanzienlijk groter, met zowel groepen die duidelijk onvoldoende scores (lager dan 2) en groepen die de hoge scorereange (5) bereiken.

Tabel 3.1.1 Geobserveerde proceskwaliteit in de kinderdagopvang op domeinniveau

	KDV (N=31 groepen)		
	Range	M	SD
Emotionele kwaliteit	4.55-6.25	5.47	0.46
Educatieve kwaliteit	1.81-5.00	2.98	0.80

De meer gedetailleerde resultaten in tabel 3.1.2 tonen dat met name de affectieve sfeer in de babygroepen hoog scoort terwijl de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers in de midden range uitkomt. De sensitiviteit die pedagogisch medewerkers laten zien in het reageren op de behoeften van de baby's laat ook een grotere spreiding zien, zowel binnen de groep als tussen groepen. De educatieve kwaliteit is lager en lijkt sterker gericht op het ondersteunen van de ontwikkeling in algemene zin, terwijl de ondersteuning van de taalontwikkeling relatief laag uitvalt. Ook hier geldt dat er veel variatie is, met groepen die in de lage range scoren en groepen die aan het hoge eind van de midden range uitkomen.

Met betrekking tot de geobserveerde situaties, zien we dat eten en drinken verreweg het meest geobserveerd is, gevolgd door spelsituaties. De categorie 'overig' komt naar verhouding vaak voor en heeft betrekking op de verschoonmomenten die geobserveerd zijn. In verticale groepen zijn verschoonmomenten vaker geobserveerd dan in horizontale groepen (15% versus 4%) en hetzelfde geldt, maar in mindere mate, voor eet-en drinkmomenten (51% en 43% respectievelijk). Creatieve activiteiten en buiten spelen zijn alleen geobserveerd in de horizontale groepen. Een multivariate variantieanalyse toont geen verschillen in emotionele kwaliteit naar het type situatie. Wel zijn er verschillen in educatieve kwaliteit tussen type situaties¹⁶. Tijdens educatieve activiteiten, zoals voorlezen, laten de pedagogisch medewerkers een hogere kwaliteit van interacties zien die is gericht op het ondersteunen en stimuleren van de ontwikkeling van kinderen, vergeleken met vrij spel situaties.

Tabel 3.1.2 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau voor baby's in de kinderdagopvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	KDV baby (N=20 groepen)			KDV baby (N=67 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken tijdens de observaties						
Aantal kinderen	2.33-8.75	5.07	1.83	1-11	5.12	2.61
Aantal volwassenen	0.67-2.75	2.75	0.52	0-3	1.85	0.76
Kind-staf ratio	1.17-4.83	2.77	1.03	0.50- 6	2.79	1.27
CLASS emotioneel						
Relationeel klimaat	4.33-6.50	6.00	0.62	3.00-.007	5.49	0.99
Sensitiviteit	3.33-6.25	4.95	0.90	2.00-7.00	5.01	1.21
Gemiddelde emotionele kwaliteit	3.83-6.25	5.20	0.70	3.80-7.00	5.25	1.01
CLASS educatief						
Faciliteren exploratie	1.67-4.67	3.27	1.03	1.00-6.00	3.01	1.34
Vroege taalondersteuning	2.00-5.25	2.88	1.11	1.00-6.00	2.97	1.33
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.50-3.92	3.00	1.05	1.67-5.00	2.99	1.26
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		24%				
Educatief		10%				
Creatief		3%				
Eten/drinken		48%				
Buiten		4%				
Overige		10%				

¹⁶ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor verschillende activiteiten voor baby's zijn voor emotionele kwaliteit $F(5,61)=1.27, p=.289$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,61)=1.59, p=.178$.

De resultaten in tabel 3.1.3 tonen de resultaten voor de geobserveerde kwaliteit voor peuters. De bevindingen laten zien dat met name de sfeer in de groep hoog scoort, terwijl de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers, de mate van gedragsbegeleiding en de mate waarin kindvolgend gewerkt wordt in de midden range scoort. Met name de mate van kindgerichtheid scoort wat lager en laat vooral grotere variatie zien binnen de groep. De educatieve kwaliteit is lager en heeft vooral betrekking op de kwaliteit van feedback en de ondersteuning van de taalontwikkeling. Het faciliteren van de ontwikkeling in bredere zin komt net in de midden range uit, maar laat ook grotere variatie zien binnen de groep en hangt mogelijk samen met de aard van de activiteit of situatie.

Met betrekking tot de geobserveerde situaties, zien we dat eten en drinken de meest voorkomende momenten zijn, gevolgd door spel en educatieve activiteiten, zoals voorlezen en spelletjes doen. Overigens worden eet- en drinkmomenten vaker geobserveerd in verticale groepen (52%) dan in horizontale peutergroepen (35%). In horizontale peutergroepen komen spel en educatieve activiteiten vaker voor vergeleken met verticale groepen (30% tegen 19%).

Tabel 3.1.3 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau voor peuters in de kinderdagopvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	KDV peuter (N=24 groepen)			KDV peuter (N=82 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken tijdens de observaties						
Aantal kinderen	3.75-13	7.58	2.69	1-15	7.74	3.23
Aantal volwassenen	0-3.00	1.67	0.74	0-3	1.70	1.04
Kind-staf ratio	1.67-9.00	4.56	1.95	1- 11	4.65	2.23
CLASS emotioneel						
Positieve sfeer	4.67-7.00	6.00	0.75	3.00-7.00	6.01	0.96
Negatieve sfeer (R)	6.25-7.00	6.92	0.21	6.00-.007	6.91	0.28
Sensitiviteit	4.00-7.00	5.43	0.80	2.00-7.00	5.46	1.11
Kindperspectief	2.33-6.00	4.01	0.82	2.00-7.00	4.02	1.35
Begeleiding gedrag	3.00-6.75	5.36	0.95	3.00-7.00	5.40	1.09
Gemiddelde emotionele kwaliteit	4.60-6.67	5.54	0.51	3.80-7.00	5.56	0.63
CLASS educatief						
Faciliteren ontwikkeling	1.67-4.67	3.27	0.74	1.00-6.00	3.29	1.27
Kwaliteit feedback	1.33-3.75	2.31	0.59	1.00-5.00	2.33	0.99
Taalstimulering	2.00-5.25	2.88	0.77	1.00-6.00	2.93	1.05
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.67-3.92	2.82	0.57	1.67-5.00	2.85	0.91
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		23%				
Educatief		24%				
Creatief		6%				
Eten/drinken		44%				
Buiten		1%				
Overige		1%				

Een multivariate variantieanalyse toont enkele significante verschillen in kwaliteit naar type activiteit; zie tabel 3.1.4¹⁷. Er zijn geen verschillen in emotionele kwaliteit die met het type activiteit samenhangen voor baby's, maar wel voor peuters. De emotionele kwaliteit is voor peuters hoger tijdens vrij spel, educatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten vergeleken met creatieve situaties. Bij zowel baby's als peuters zien we dat de educatieve kwaliteit hoger is tijdens educatieve situaties, zoals voorlezen, spelletjes spelen of kringgesprekjes, vergeleken met eten en drinken. Voor peuters zien we dat de educatieve kwaliteit tijdens educatieve situaties hoger is dan tijdens vrij spel.

Tabel 3.1.4 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau in de kinderdagopvang met een uitsplitsing naar type groep

	Emotionele kwaliteit baby		Educatieve kwaliteit baby		Emotionele kwaliteit peuter		Educatieve kwaliteit peuter	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Spel	5.34	0.83	3.22	1.45	5.92 ^b	0.52	2.68 ^c	0.88
Educatief	5.79	0.76	3.79 ^a	1.38	5.46 ^b	0.51	3.42 ^{cd}	0.88
Creatief	5.75	0.35	3.00	0	5.20 ^b	0.73	2.73	1.16
Eten/drinken	4.97	1.06	2.67 ^a	1.12	5.51 ^b	0.68	2.64 ^d	0.84
Buiten	5.33	1.15	4.00	1.32	5.80	0	3.00	0
Overig	5.64	1.21	2.71	1.26	4.60	0	2.33	0

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Er is ook gekeken naar de kwaliteit in relatie tot het type groep: horizontale babygroep, horizontale peutergroep of verticale groep¹⁸. De resultaten staan in tabel 3.1.5 en laten zien dat zowel de emotionele als de educatieve kwaliteit in horizontale babygroepen hoger is dan in verticale groepen. Dit geldt eveneens voor de educatieve kwaliteit die hoger is voor horizontale peutergroepen dan voor verticale groepen. Voor de emotionele kwaliteit zijn er geen verschillen naar groepsvorm. Een belangrijke kanttekening is dat het gaat om een vergelijking op basis van zeer kleine steekproefgrootten. De resultaten moeten met grote voorzichtigheid geïnterpreteerd worden en zijn mogelijk niet geldig voor de populatie van kinderopvanggroepen. De gevonden verschillen in kwaliteit zijn echter substantieel en hebben een grootte van ongeveer één standaarddeviatie (op basis van gepoolde standaarddeviatie) of groter (voor de babygroepen).

Tabel 3.1.5 Geobserveerde kwaliteit van interacties op groepsniveau in de kinderdagopvang met een uitsplitsing naar type groep

		Emotionele kwaliteit		Educatieve kwaliteit		N ¹⁹
		M	SD	M	SD	
Baby's	Babygroepen	5.73 ^a	0.46	3.71 ^b	0.91	7
	Verticale groepen	4.91 ^a	0.65	2.47 ^b	0.87	13
Peuters	Peutergroepen	5.71	0.29	3.07 ^c	0.53	10
	Verticale groepen	5.43	0.60	2.64 ^c	0.55	14

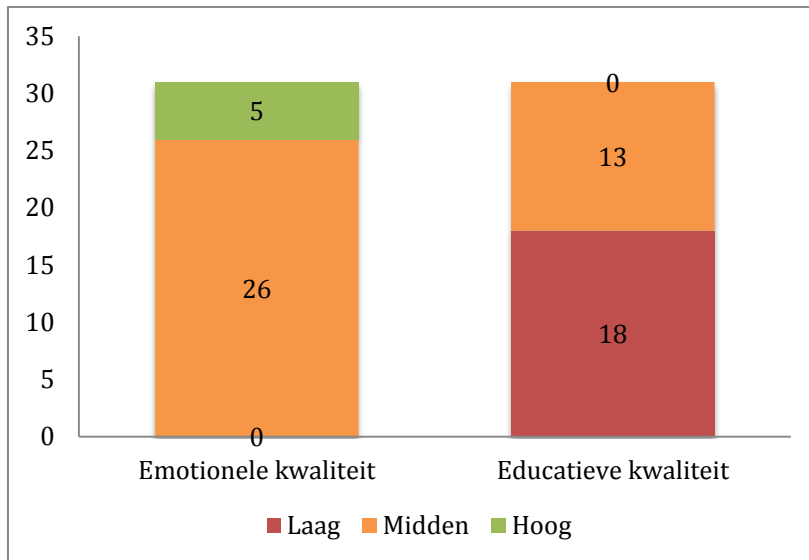
Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende groepen.

¹⁷ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor verschillende activiteiten voor peuters zijn voor emotionele kwaliteit $F(5,76)=2.35, p=.049$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,81)=2.28, p=.055$.

¹⁸ De resultaten van de univariate variantieanalyse van horizontale peutergroepen vergeleken met verticale groepen zijn voor emotionele kwaliteit $F(1,23)=1.80, p=.193$ en voor educatieve kwaliteit $F(1,23)=3.52, p=.074$. De resultaten van de univariate variantieanalyse van horizontale babygroepen vergeleken met verticale groepen zijn voor emotionele kwaliteit $F(1,18)=8.74, p=.008$ en voor educatieve kwaliteit $F(1,18)=9.03, p=.008$.

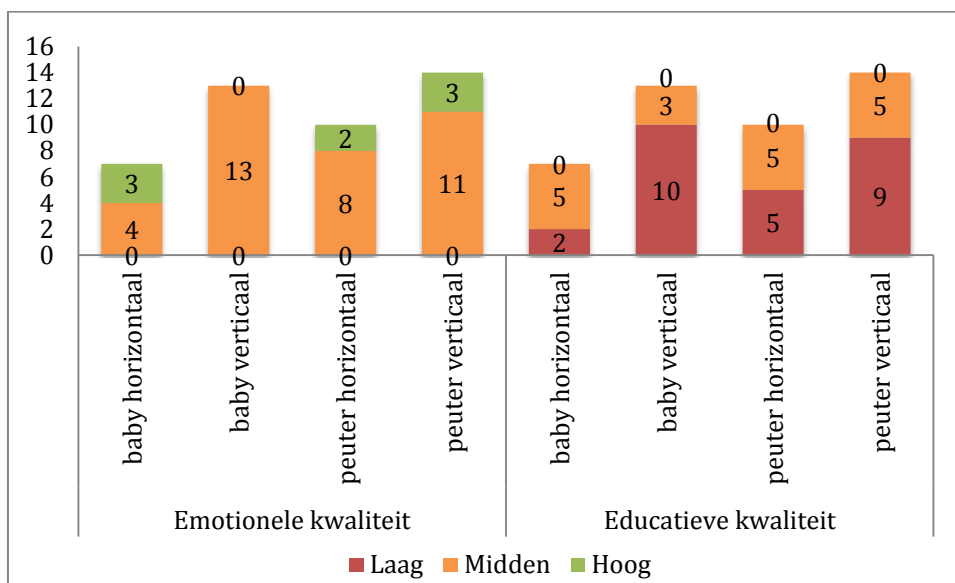
¹⁹ Hoewel de univariate variantieanalyses significante verschillen aantonen tussen horizontale en verticale groepen, moet grote voorzichtigheid in acht worden genomen bij de interpretatie van de verschillen omdat het een vergelijking betreft op basis van een zeer kleine deelsteekproefgrootten.

Afbeelding 3.1 laat zien hoeveel groepen in de lage, midden of hoge range van kwaliteit uitkomen, gebaseerd op de standaard benchmarks van de CLASS (laag < 3; midden > 3 en < 5; hoog > 5). Hieruit blijkt dat 5 groepen een hoge kwaliteit bieden en 26 groepen in de midden range scoren. Voor educatieve kwaliteit geldt dat een kleine meerderheid van de groepen laag scoort, de overige groepen scoren in de midden range.

Afbeelding 3.1 Aantal kinderdagopvanggroepen met lage, midden en hoge kwaliteit volgens de CLASS standaards

Een nadere uitsplitsing naar type groep is weergegeven in afbeelding 3.2. Hieruit blijkt dat drie horizontale babygroepen en twee horizontale peutergroepen een hoge emotionele kwaliteit bieden, maar er is geen enkele groep die een hoge educatieve kwaliteit laat zien. Voor de verticale groepen is bovendien zichtbaar dat in drie groepen wel hoge kwaliteit geboden wordt aan de peuters in de betreffende groep, maar niet aan de baby's in die groep. Hoewel er geen groepen zijn die lage emotionele kwaliteit bieden, zijn er beduidend meer groepen die lage educatieve kwaliteit bieden en dit geldt vooral voor verticale groepen, voor zowel baby's als peuters in deze groepen.

Afbeelding 3.2 Aantal kinderdagopvanggroepen met lage, midden en hoge kwaliteit volgens de CLASS standaards uitgesplitst naar type groep

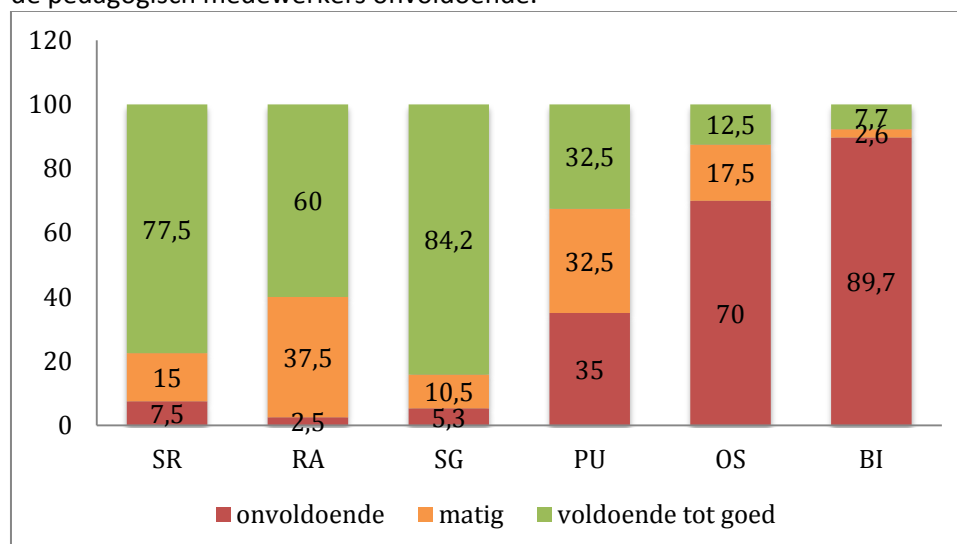
Observaties met NCKO-interactieschalen

Ten behoeve van de observaties met de NCKO-interactieschalen zijn video-opnamen ter beschikking gesteld aan het NCKO-consortium²⁰. De resultaten en de vergelijking met de meting in 2012 staan in tabel 3.1.6²¹. De resultaten laten zien dat pedagogisch medewerkers de vaardigheden die betrekking hebben op het sensitief handelen, respect tonen voor de autonomie en grenzen stellen voldoende tot goed beheersen. Praten en uitleggen scoort iets lager en vooral Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoren onvoldoende. Dit beeld is overigens nauw vergelijkbaar met de meting uit 2012. Op sommige punten wordt iets hoger gescoord, zoals Structureren en grenzen stellen en Praten en uitleggen, terwijl er lager wordt gescoord op Begeleiden van interacties.

Tabel 3.1.6 Geobserveerde kwaliteit op basis van de NCKO-schalen. Eenheid: pm'er

	KDV (N=19 locaties)			KDV (N=51 pm'ers)			KDV meting 2012 (N=99 pm'ers)		
	Range	M	SD	Range	M	SD	Range	M	SD
Sensitieve responsiviteit	3.00-7.00	5.03	0.86	2.50-7.00	5.04	1.05		4.9	0.77
Respect voor autonomie	3.50-6.00	4.67	0.62	3.00-6.00	4.71	0.78		4.6	0.70
Structureren en grenzen stellen	4.50-6.33	5.13	0.62	3.00-7.00	5.11	0.89		4.8	0.94
Praten en uitleggen	2.50-6.50	3.86	0.95	1.50-6.50	3.85	1.15		3.7	0.76
Ontwikkelingsstimulering	1.60-6.50	2.86	1.21	1.00-6.50	2.70	1.40		2.7	1.08
Begeleiding van interacties	1.00-5.00	2.12	0.92	1.00-7.00	2.06	1.25		2.5	1.01

Afbeelding 3.3 laat zien hoeveel pedagogisch medewerkers onvoldoende, matig of voldoende tot goed scoren op de zes interactievaardigheden. Hierin wordt bovengeschetst beeld duidelijk bevestigd. Voor Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoort de meerderheid van de pedagogisch medewerkers onvoldoende.

Afbeelding 3.3 Verdeling van pm'ers naar 'onvoldoende', 'matig', en 'voldoende tot goed' in percentages

SR=sensitieve responsiviteit, RA=respect voor autonomie, SG=structureren en grenzen stellen, PU=praten en uitleggen, OS=ontwikkelingsstimulering, BI=begeleiden interacties

²⁰ Bij het schrijven van de rapportage was slechts 61% van de data door het NCKO gecodeerd en beschikbaar voor analyse. De resultaten moeten daarom met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

²¹ Fukkink et al. (2013).

Observaties met de ITERS-R en ECERS-R

De resultaten in tabel 3.1.7 laten zien wat de globale omgevingskwaliteit is in de kinderdagopvanggroepen gemeten met de ITERS-R (groepen met baby's) en de ECERS-R (groepen met peuters). De ITERS-R kwaliteit komt lager uit dan de ECERS-R kwaliteit op de onderdelen Ruimte en meubilering en, vooral, Brengen en halen, maar hoger op de onderdelen Taal, Interactie en Programma. De scores op de overige onderdelen zijn vergelijkbaar. De gemiddelde totaalscore is lager voor de ITERS-R dan voor de ECERS-R. Een vergelijking met de meting in 2012 met gecombineerde gegevens van de ITERS-R en ECERS-R toont dat de kwaliteit in 2017 op de meeste aspecten (iets) hoger uit komt, vooral met betrekking tot de inrichting van de ruimte, maar niet met betrekking tot het onderdeel Programma. De gemiddelde totaalscore komt ook hoger uit dan in de meting van 2012.

Tabel 3.1.7 Geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschaal ITERS-R en ECERS-R in de kinderdagopvang en vergelijking met de meting uit 2012. Eenheid: groep

	ITERS-R (N=20)			ECERS-R (N=24)			Meting 2013 ²² N=50)	
	Range	M	SD	Range	M	SD	M	SD
Ruimte en meubilering	2.80-5.40	4.16	0.67	3.63-6.25	5.23	0.71	4.1	0.69
Item: Brengen en halen	2.00-7.00	2.45	1.23	2.00-7.00	5.79	1.79		
Taal	2.67-6.00	4.63	0.84	2.25-5.25	4.21	0.92	4.2	1.23
Activiteiten	2.00-5.78	3.71	1.04	1.89-5.20	3.65	0.98	3.3	0.96
Interactie	3.76-7.00	5.69	1.11	3.80-7.00	4.78	1.42	4.6	1.34
Programma	3.00-7.00	5.38	1.37	2.33-7.00	4.78	1.43	5.2	1.31
Totaal	3.32-5.64	4.37	0.74	3.40-5.70	4.62	0.69	4.3	0.79

In tabel 3.1.8 staan de resultaten uitgesplitst naar type groep: baby, peuter of verticaal. De gegevens laten zien dat er voor de ITERS-R geen verschillen zijn tussen babygroepen of verticale groepen. Voor de ECERS-R geldt dat de scores op twee onderdelen, namelijk Ruimte en meubilering en Taal, hoger is in peutergroepen in vergelijking met verticale groepen. Over het geheel genomen lijken de horizontale groepen het iets beter te doen dan de verticale groepen. Er zijn significante verschillen op de onderdelen Taal, Interactie en de totaalscore²³.

Tabel 3.1.8 Vergelijking tussen babygroepen, peutergroepen en verticale groepen met betrekking tot geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschalen ITERS-R en ECERS-R

	KDV baby (N=7)		KDV vert. ITERS-R (N=13)		KDV vert. ECERS-R (N=14)		KDV peuter (N=10)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Ruimte en meubilering	4.06	0.92	4.21	0.53	4.93 ^a	0.72	5.65 ^a	0.44
Item: Brengen en halen	3.00	0.00	2.53	0.88	5.36	2.13	6.40	0.97
Taal	5.00 ^d	0.79	4.44 ^d	0.83	3.80 ^{bd}	0.89	4.78 ^{bd}	0.64
Activiteiten	3.55	0.91	3.80	1.13	3.41	1.08	3.98	0.73
Interactie	6.07 ^e	0.77	5.48 ^e	1.23	5.47 ^e	0.89	5.98 ^e	0.79
Programma	5.78 ^f	1.47	5.17 ^f	1.37	4.44 ^f	1.36	4.78 ^f	1.45
Totaal	4.43	0.74	4.34	0.74	4.34 ^c	0.72	5.01 ^c	0.69

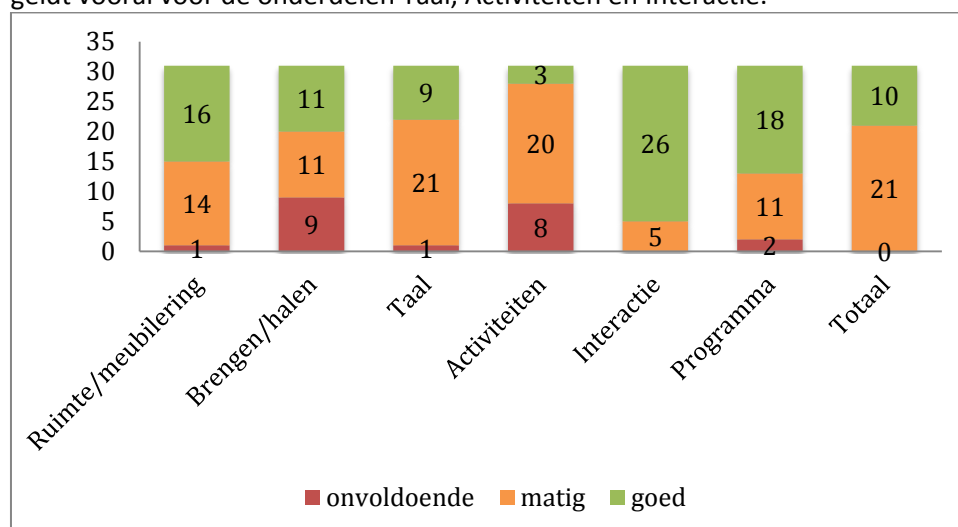
Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende typen.

Afbeelding 3.4 toont de verdeling van het aantal groepen dat onvoldoende, matige of goede kwaliteit biedt zoals gemeten met de ITERS-R en ECERS-R in 31 groepen. Gemiddeld genomen scoort twee derde van de groepen *matig* en een derde *goed*. Enkele groepen scoren een onvoldoende op Ruimte en meubilering, Brengen en halen, Taal, Activiteiten en Programma (met respectievelijk 3%,

²² Het rapport maakt geen melding van de score ranges, die konden derhalve niet opgenomen worden.

²³ De resultaten voor Praten zijn $F(1,42)=15.42$, $p=.000$, voor Interactie $F(1,42)=4.59$, $p=.038$, voor Programma $F(1,42)=5.13$, $p=.029$ en voor de Totaalscore $F(1,42)=4.87$, $p=.033$.

27%, 3%, 24% en 6%). Een vergelijking met de meting uit 2012 laat zien dat er verbetering is op alle onderdelen, met minder groepen die onvoldoende scores en meer groepen die goed scoren. Dit geldt vooral voor de onderdelen Taal, Activiteiten en Interactie.

Afbeelding 3.4 Aantal kinderdagopvanggroepen met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de ITERS-R en ECERS-R subschalen en de totale kwaliteit in 33 groepen

Observaties met de inCLASS Toddler

Tabel 3.1.9 laat zien hoe individuele peuters kwaliteit ervaren, gemiddeld naar groepsniveau. De resultaten tonen dat de kwaliteit van de interacties met pedagogisch medewerkers in de midden range valt, terwijl de kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten in de lage range valt. De mate waarin kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld tot hoog en de mate van zelfstandigheid in spel en activiteiten is middelmatig. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de pedagogisch medewerkers of met andere kinderen. De gemiddelde scores op groepsniveau zijn vergelijkbaar met de gemiddelde scores op niveau van de observatiecycli. Echter, op het niveau van de observatiecycli is er meer spreiding in scores (grotere standaarddeviatie en range van scores). Deze variatie kan verklaard worden doordat individuele kinderen verschillende ervaringen hebben in dezelfde groep en kunnen het gevolg zijn van het feit dat de kwaliteit verschilt naar het type activiteit dat is geobserveerd.

Tabel 3.1.9 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de kinderdagopvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	KDV (N=24 groepen ²⁴)			KDV (N=224 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Positieve interactie met de medewerker	1.67-6.17	4.15	0.91	1.00-7.00	4.08	1.54
Communicatieve interactie met de medewerker	1.17-6.00	3.35	1.07	1.00-7.00	3.17	1.82
Conflicten met de medewerker (R)	6.00-7.00	6.82	0.28	3.00-7.00	6.85	0.51
Prosociale interacties met peers	2.42-5.13	3.93	0.62	1.00-7.00	4.03	1.43
Communicatieve interacties met peers	1.00-3.63	2.55	0.67	1.00-7.00	2.68	1.71
Assertiviteit ten aanzien van peers	1.00-3.29	2.31	0.60	1.00-7.00	2.42	1.51

²⁴ De inCLASS is alleen gescoord bij peuters, dus babygroepen zijn hier buiten beschouwing gelaten, resulterend in een lager aantal groepen.

Conflicten met peers (R)	5.33-7.00	6.78	0.34	1.00-7.00	6.76	0.73
Betrokkenheid in spel/activiteiten	3.75-6.00	4.92	0.64	2.00-7.00	4.88	1.53
Zelfstandigheid	2.33-4.63	3.60	0.49	1.00-7.00	3.58	1.57
Zelfregulatie	5.33-7.00	6.36	0.44	1.00-7.00	6.39	0.99
Interacties met medewerker	1.42-6.00	3.75	0.95	1.00-7.00	3.62	1.56
Interacties met peers	1.61-4.00	2.93	0.61	1.00-7.00	3.04	1.42
Speel/werkhouding	3.17-5.25	4.26	0.53	1.50-7.00	4.23	1.36
Gedrag in de groep	5.52-7.00	6.64	0.32	2.00-7.00	6.65	0.61
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		20%				
Educatief		26%				
Creatief		3%				
Eten/drinken		43%				
Overige		8%				

Tabel 3.1.10 toont de gemiddelde scores voor alle domeinen naar type activiteit²⁵. De resultaten laten zien dat er enkele verschillen zijn tussen activiteiten. De kwaliteit van de interacties met pedagogisch medewerkers is het laagst in spelsituaties vergeleken met educatieve activiteiten, eet- en drinkmomenten en overige situaties. Vrij spel werd niet altijd actief begeleid door de pedagogisch medewerkers, maar betrof ook spel tussen kinderen onderling. Voorbeelden van educatieve activiteiten zijn voorlezen, spelen van (bord)spelletjes en kringgesprekken. Het omgekeerde patroon is zichtbaar wanneer gekeken wordt naar de kwaliteit van peer interacties. Tijdens vrij spel is de kwaliteit van interacties met leeftijdgenoten hoger dan de kwaliteit van interacties met de pedagogisch medewerkers. Bovendien is de kwaliteit van peer interacties tijdens spelsituaties hoger dan tijdens creatieve en educatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten. Er zijn geen verschillen gevonden tussen de activiteiten met betrekking tot de spelwerkhouding. Voor het gedrag van kinderen in de groep, is zichtbaar dat kinderen iets lager scoren tijdens spelsituaties vergeleken met educatieve en overige activiteiten. Er zijn tijdens spelsituaties iets meer conflicten met vooral leeftijdgenoten.

Tabel 3.1.10 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit

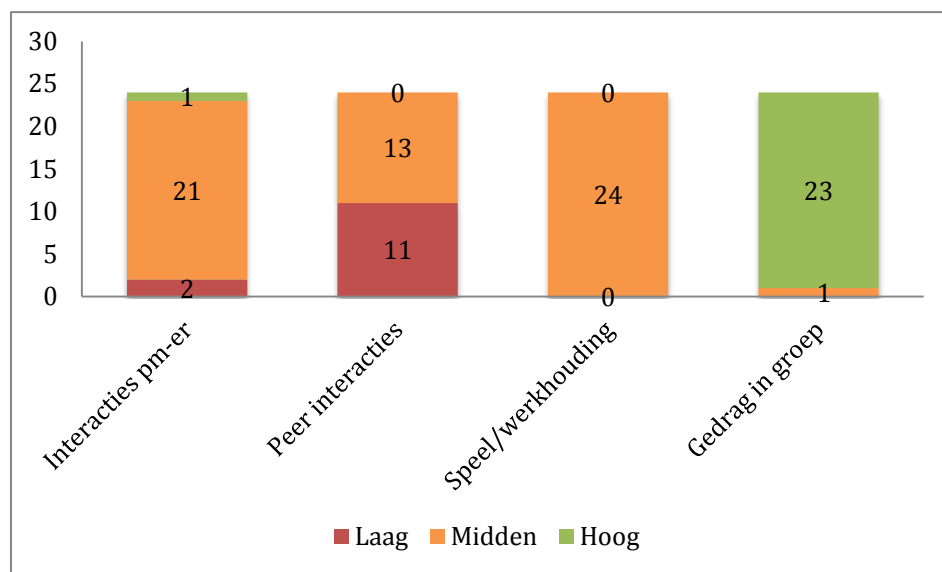
	Interacties pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Spel	2.85 ^a	1.38	3.64 ^b	1.62	4.47	1.36	6.50 ^d	0.86
Educatief	4.02 ^a	1.66	3.07 ^{bc}	1.35	4.32	1.42	6.74 ^d	0.35
Creatief	2.83	0.52	1.89 ^{bc}	0.40	4.08	1.39	6.78	0.27
Eten/drinken	3.76 ^a	1.54	2.82 ^b	1.33	4.05	1.35	6.63	0.65
Overig	3.72 ^a	1.32	3.00	1.38	4.33	1.22	6.87 ^d	0.23

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 3.5 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit, gebaseerd op de standaards van de inCLASS (laag < 3; midden > 3 en < 5; hoog > 5). De kwaliteit van de interacties met de pedagogisch medewerkers blijkt in 21 groepen gemiddeld te zijn. In twee groepen is de kwaliteit laag en in één groep wordt er hoog gescoord. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties tussen kinderen, zien we dat 13 groepen in de midden categorie scoren en 11 groepen in de lage categorie vallen. Met betrekking tot de spelwerkhouding scoren alle

²⁵ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(4,223)=4.50$, $p=.002$, voor Interacties met peers $F(4,223)=3.70$, $p=.006$, voor Speel/werkhouding $F(4,223)=.89$, $p=.470$ en Gedrag in de groep $F(4,223)=1.71$, $p=.148$.

groepen in de midden categorie. Het gedrag van de kinderen valt in alle groepen, behalve één, in de hoge range. Dit kan voor een groot deel verklaard kan worden door het afwezig zijn van conflicten met medewerkers of andere kinderen.

Afbeelding 3.5 Aantal groepen met lage, midden en hoge kwaliteit in de verschillende inCLASS domeinen

Observaties van Welbevinden en Betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd en gemiddeld op het niveau van de observatiecycli en vervolgens geaggregeerd naar het groepsniveau; zie tabel 3.1.11. Op groepsniveau zijn de scores gebaseerd op meerdere kinderen en meerdere situaties. Het gemiddelde welbevinden kan als hoog worden beschouwd, terwijl de gemiddelde betrokkenheid te karakteriseren is als matig. Er is meer variatie op observatiecyclusniveau dan op het groepsniveau wat blijkt uit een grotere spreiding en standaarddeviaties. De verklaring is dat de ervaringen van individuele kinderen verschillen en dat ook variatie in de geobserveerde situaties meer spreiding van scores tot gevolg heeft.

Tabel 3.1.11 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de peuterspeelzaal. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	KDV (N= 31 groepen)			KDV (N= 125 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Welbevinden	3.21-3.81	3.58	(0.14)	2.70-4.43	3.58	(0.39)
Betrokkenheid	2.28-3.67	3.13	(0.31)	1.50-4.50	3.11	(0.54)
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		26%				
Educatief		14%				
Creatief		4%				
Eten/drinken		38%				
Overige		17%				

Het merendeel van de geobserveerde activiteiten betrof eet- en drinkmomenten, daarna kwamen spelactiviteiten en overige activiteiten (veelal transitie momenten, verschoonmomenten en gebeurtenissen als het vieren van verjaardagen) het meest voor. Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokkenheid zijn te verklaren door het

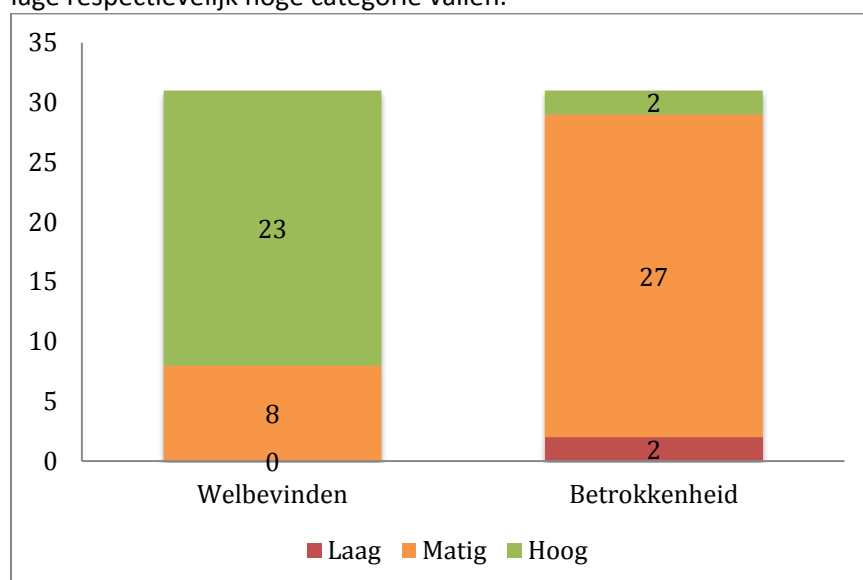
type activiteit²⁶. De bevindingen staan in tabel 3.1.12 en laten zien dat er geen verschillen zijn voor welbevinden. Voor betrokkenheid zijn de scores hoger tijdens vrij spel dan tijdens eet- en drinkmomenten en educatieve activiteiten. Educatieve activiteiten betreffen hier veelal voorleesmomenten en soms kringgesprekken.

Tabel 3.1.12 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit

	Welbevinden		Betrokkenheid	
	M	SD	M	SD
Spel	3.65	0.44	3.34 ^a	0.63
Educatief	3.56	0.45	3.02 ^a	0.38
Creatief	3.46	0.60	2.90	0.70
Eten/drinken	3.51	0.32	3.00 ^a	0.46
Overig	3.58	0.39	3.10	0.61

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 3.6 toont hoeveel groepen vallen in de lage, matige en hoge range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standaard benchmarks van het instrumentarium (laag < 2.5; matig > 2.5 en < 3.5; hoog > 3.5). Hieruit blijkt dat het welbevinden in 23 groepen hoog is en in acht groepen matig. Voor betrokkenheid zien we dat 27 groepen matig scoort, maar ook twee groepen die in de lage respectievelijk hoge categorie vallen.

Afbeelding 3.6 Aantal groepen met lage, matige en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op groepsniveau

Welbevinden en betrokkenheid in horizontale groepen en verticale groepen

In sommige groepen waren ook baby's aanwezig gedurende de observaties. Er is op drie verschillende manieren gekeken of er verschillen zijn in welbevinden en betrokkenheid naar samenstelling van de groep en of het baby's of peuters betreft; zie tabel 3.1.13. Eerst is met een univariate variantieanalyse gekeken of er verschillen zijn in de gemiddelde mate van welbevinden en betrokkenheid in de groep bij aanwezigheid van baby's ten tijde van de video-opnamen²⁷. De resultaten tonen dat het gemiddelde welbevinden en de gemiddelde betrokkenheid in de groep hoger is in groepen waar geen baby's aanwezig zijn tijdens de opnamen (Cohen's *d* van respectievelijk 0.5 en 0.4, wat middelgrote effecten zijn); zie ook tabel 3.1.13. Vervolgens is er

²⁶ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor welbevinden zijn $F(4,129)=1.01$, $p=.408$ en voor betrokkenheid $F(4,120)=2.186$, $p=.075$.

²⁷ De resultaten van de univariate variantieanalyse van groepen waar op het moment van de video-opname wel of geen baby's aanwezig waren zijn voor welbevinden $F(1,123)=7.69$, $p=.006$ en voor betrokkenheid $F(1,123)=5.05$, $p=.026$.

gekeken naar gemiddelde scores voor welbevinden en betrokkenheid op basis van het type groep: verticale groep, horizontale babygroep of horizontale peutergroep²⁸. Hieruit blijkt dat de gemiddelde betrokkenheid hoger is in horizontale babygroepen dan in de verticale groepen met een effectgrootte van 0.6 (een middelgroot effect). Tot slot is er apart gekeken naar de gemiddelde scores voor baby's en peuters. De resultaten van de *t*-toets bevestigen dat het welbevinden en de betrokkenheid van de baby's in verticale groepen lager zijn dan van de peuters²⁹, met effectgrootten van 0.6 en 0.5 (middelgrote effecten).

Tabel 3.1.13 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van aanwezigheid van baby's, type groep en leeftijd van de kinderen

		Welbevinden		Betrokkenheid		N
		M	SD	M	SD	
1	Gemiddelde score voor groepen zonder baby's aanwezig	3.65 ^a	0.44	3.34 ^b	0.63	124
	Gemiddelde score voor groepen met baby's aanwezig	3.56 ^a	0.45	3.02 ^b	0.38	124
2	Gemiddelde score babygroepen	3.62	0.34	3.34 ^c	0.45	22
	Gemiddelde score verticale groepen	3.56	0.42	3.03 ^c	0.54	64
	Gemiddelde score peutergroepen	3.57	0.38	3.11	0.58	39
3	Gemiddelde score voor baby's	3.32 ^d	0.45	2.78 ^e	0.80	56
	Gemiddelde score voor peuters	3.60 ^d	0.43	3.14 ^e	0.51	111

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende categorieën.

3.2. Interviewgegevens

In totaal zijn met 52 pedagogisch medewerkers, werkzaam op de 31 kinderopvanggroepen, interviews gehouden. Daarvan werkten er 15 in groepen met alleen baby's en dreumesen, 11 in peutergroepen en 29 in verticale groepen met baby's, dreumesen en peuters. Hieronder worden de bevindingen uit de interviews gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepssamenstelling, pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat, en activiteiten aanbod.

Structurele kwaliteit en groepssamenstelling

Tabel 3.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde medewerkers. De gemiddelde leeftijd is bijna 35 jaar. De spreiding in leeftijd is groot. De werktijd per week is 25 uur en ook hier is er grote spreiding. Het overgrote deel van de medewerkers is opgeleid op MBO3 of MBO4 niveau (het gemiddelde voor- en vervolgopleidingsniveau ligt rond de 5). Er zijn wat betreft vooropleiding zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (HBO). Door de combinatie van vooropleiding en vervolgopleiding voldoen alle medewerkers aan de wettelijke eis op dit vlak. De gemiddelde werkervaring van de geïnterviewden in de sector kinderopvang is bijna 12 jaar, maar de variatie is groot. Bijna 80 procent van de huidige steekproef werkt in de kinderopvang op basis van een vast contract.

²⁸ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor babygroepen, verticale groepen en peutergroepen zijn voor welbevinden $F(2,122)=0.22, p=.801$ en voor betrokkenheid $F(2,122)=2.67, p=.073$.

²⁹ De resultaten van de paarsgewijze *t*-toets zijn $(t(41))=-2.76, p=.009$ voor welbevinden en $(t(41))=-2.17, p=.036$ voor betrokkenheid.

Tabel 3.2.1 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers

KDV groepen – achtergrond pedagogisch medewerker	N	Range	Gemiddeld	SD
Leeftijd	52	19-65	34.9	10.8
Werkdagen	52	1-5	3.04	1.08
Werktijd	52	12-37	25.0	6.52
Vooropleiding (1-8)	52	1-7	4.71	1.36
Niveau vervolgopleiding (1-8)	52	2-7	5.37	0.96
Werkervaring in kinderopvang (in jaren)	52	0-27	11.8	7.24
% Vast contract	52	0-100%	78.9%	41%
% Eigenaar, zzp'er	52	0-0%	0%	0%

De werkomgeving wordt in het algemeen als positief ervaren, zoals tabel 3.2.2 laat zien. Op vragen naar de onderlinge afstemming en samenwerking in het team, het werkklimaat met aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij beleidsontwikkeling binnen de organisatie, wordt gemiddeld boven de 5 ('mee eens' tot 'sterk mee eens') gescoord op een schaal van 1 tot 6. Het ervaren stressniveau is laag (positief gehercodeerd; het antwoord op stellingen als "ik voel me gestresst" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" is gemiddeld 'een beetje mee oneens' tot 'sterk mee oneens'). Er is aandacht voor continue professionalisering door middel van cursusaanbod, coaching, teamoverleg en conferentiedeelname, hoewel de gemiddelde score rond de 2 ('zelden') ligt, wat suggereert dat het aanbod niet overdadig is. De meest voorkomende vorm van continue professionalisering is pedagogisch-inhoudelijk teamoverleg ('regelmatig'), oftewel één keer per vier à zes weken, zoals ook meer gedetailleerd is nagevraagd. De wijze waarop het teamoverleg vorm wordt gegeven is apart nagevraagd. De schaal teamgerichte professionalisering gaat in op overleg, samenwerking, feedback en reflectie in het team rond onder andere het activiteiten aanbod, individuele kinderen die speciale aandacht behoeven, nieuwe vakinhoudelijke kennis en de pedagogische doelen van het werk. De gemiddelde score van 2.57 op een schaal van 1 ('nooit') tot 7 ('elke dag') komt overeen met minder dan één keer per maand.

Tabel 3.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

KDV groepen – organisatieklimaat & werkbeleving	N	Range	Gemiddeld	SD
Continue professionalisering (1-5)	50	1.10-4.00	1.99	0.57
Teamgerichte professionalisering (1-7)	50	1.00-5.56	2.58	1.00
Teamcohesie (1-6)	50	3.20-6.00	4.91	0.59
Zelfvertrouwen (1-6)	50	4.56-6.00	5.34	0.42
Beleving werkklimaat (1-6)	50	3.42-5.84	5.08	0.55
Beleving betrokken (1-6)	50	3.80-6.00	5.38	0.51
Werkstress (1-6) (R)	50	2.40-6.00	4.52	0.86

Gegevens over de groep kinderen waarmee de geïnterviewden werken staan vermeld in tabel 3.2.3. De gemiddelde groepsgrootte op de drie drukste dagen van de week (maandag, dinsdag en donderdag) is 10.68. De hoogste waarde voor de groepsgrootte is 17.5 (samengevoegde groepen, vermoedelijk aan het begin- of het eind van de dag). De kind-beroepskracht ratio op de drukste dagen is 5.33, met variatie tussen groepen met naar verhouding veel baby's (er zijn groepen met alleen baby's) en groepen met uitsluitend peuters. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase komt overeen met de aard van de groepen: deels babygroepen met daarin ook dreumesen van 1½ tot 2 à 2 ½ jaar, deels peutergroepen, deels verticale groepen met baby's, dreumesen en peuters. De pedagogisch medewerkers hebben ingeschat hoeveel van de kinderen in hun groep ouders hebben die laag zijn opgeleid (maximaal VMBO of MBO1/2) of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden schatten wij het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders op gemiddeld 28.6% en, daarmee deels overlappend, het aandeel kinderen

met ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op 32.6%. Er zijn kinderopvanggroepen die volledig uit kinderen bestaat van laagopgeleide of migrantenouders. Er zijn groepen met meer dan 6% vluchtelingenkinderen. Ten dele corresponderend hiermee, rapporteren de pedagogisch medewerkers een aandeel kinderen die extra zorg of (educatieve) steun nodig hebben in hun groepen van gemiddeld ruim 15%, waarvan een deel met behoefte aan educatieve en taalondersteuning, en een deel met behoefte aan gedragsbegeleiding.

Tabel 3.2.3 Samenstelling van de groep gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

KDV groepen – structurele kenmerken en groepssamenstelling	N	Range	Gemiddeld	SD
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	49	5.33-17.50	10.68	2.96
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	49	3.67-7.83	5.33	1.16
% baby's	44	0-67%	23.9%	18%
% dreumesen	44	0-80%	36.7%	21%
% peuters	44	0-100%	39.4%	32%
% kinderen van laagopgeleide ouders	44	0-100%	28.6%	33%
% kinderen met migratieachtergrond	44	0-100%	32.6%	33%
% kinderen met zorgbehoefte	48	0-69%	15.3%	20%
Waarvan educatieve behoeften	47	0-55%	9.5%	13%
Waarvan anderstaligheid	44	0-38%	7.9%	13%
Waarvan gedragsproblemen	43	0-43%	5.5%	11%
Waarvan beperkingen	44	0-18%	1.8%	4%

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Het pedagogisch beleid van de deelnemende instellingen is op verschillende manieren in kaart gebracht; zie tabel 3.2.4. Op vragen naar aspecten van stabiliteit van de groep (onder andere of er gedurende de dag groepen worden samengevoegd of gesplitst, of er gemakkelijk tijdelijk van opvangdag gewisseld kan worden) wordt een gemiddelde score van 3 gehaald ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn min of meer van toepassing'). Vooral de wijde scorering wijst er op dat er locaties en groepen zijn met een sterke oriëntatie op stabiliteit van de groep. Er kan in deze groepen niet makkelijk van dag gewisseld worden, de groepen worden niet of zelden samengevoegd of gesplitst. Er zijn ook groepen waarin het wisselen van dagen en veranderen van groepen juist veel gebeurt. In samenhang hiermee is er sterke variatie tussen de groepen in de mate waarin een opendeurenbeleid wordt gehanteerd, afgemeten aan aspecten zoals kinderen die zelf kunnen kiezen in welke groep ze bepaalde activiteiten willen doen. De gemiddelde score suggereert dat het opendeurenbeleid nog geen overwegend pedagogisch model is in de kinderopvang voor 0-4-jarigen, althans niet in deze steekproef, maar er zijn groepen waarin een dergelijk beleid wel geïmplementeerd wordt. De flexibiliteit van het programma verwijst naar de mate waarin een vast dagschema met vooraf geplande activiteiten wordt gehanteerd of juist ruimte wordt opengelaten voor eigen invulling van de dag door de kinderen. De gemiddelde score suggereert een matige flexibiliteit. De relatief beperkte scorering suggereert dat de groepen hierin niet sterk van elkaar verschillen. De rol die kinderen spelen in de ontwikkeling van het pedagogisch beleid is op verschillende manieren nagevraagd. Worden er, bijvoorbeeld, systematisch gesprekken gevoerd met kinderen om te weten te komen wat zij leuk en niet leuk vinden? Wordt er misschien een kinderenquête of zoiets gehouden? Wordt systematisch via de ouders nagevraagd hoe de kinderen de opvang beleven en wat hun wensen zijn? De gemiddelde score van 2.69 (tussen 'niet van toepassing' en 'min of meer van toepassing') suggereert dat de kinderopvang nog niet sterk heeft post gevat in de onderzochte groepen, maar opnieuw is de variatie groot. Er zijn groepen waarin de kinderopvang, afgemeten aan de genoemde aspecten, maximaal is.

Tabel 3.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

KDV groepen – pedagogisch beleid & pedagogisch klimaat	N	Range	Gemiddeld	SD
Stabiliteit groepen (1-5)	51	1.50-4.75	2.95	0.73
Opendeurenbeleid (1-5)	51	1.00-4.67	2.23	0.76
Flexibel programma (1-5)	51	2.00-4.00	2.94	0.47
Kinderparticipatie (1-5)	51	1.00-5.00	2.69	0.73
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	51	2.00-5.00	3.77	0.57
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	51	1.00-5.00	2.69	0.73
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	51	4.80-7.00	5.82	0.49
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	51	1.73-5.82	4.56	0.86
Contact met ouders (% van 14 opties)	50	7-93%	57.7%	15%
Relatie met kinderen: veilig (1-6)	50	4.80-6.00	5.32	0.42
Relatie met kinderen: afhankelijk (1-6)	50	1.00-5.20	3.08	0.82
Relatie met kinderen: conflict (1-6)	50	1.00-3.50	1.89	0.65
Ervaren opvoedstress (1-6)	50	1.00-4.57	1.87	0.62

Het pedagogische klimaat en de algemene strategie van omgaan met kinderen is in verschillende onderdelen nagevraagd tijdens de interviews. Er is sprake van spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel, maar niet als dominant pedagogisch model (de gemiddelden suggereren ‘min of meer van toepassing’ tot ‘van toepassing’). Dat kan (met betrekking tot het bevorderen van doen-alsof spel, bijvoorbeeld) ook met de leeftijd van de kinderen te maken kan hebben. De variatie tussen groepen is wederom groot en dat kan deels het gevolg zijn van de variatie in samenstelling naar leeftijd van de kinderen. Affectief-inclusief gedrag verwijst naar een benadering waarin de pedagogisch medewerker kinderen regelmatig knuffelt, persoonlijk troost als dat nodig is, een aai over de bol geeft en bevordert dat alle kinderen in de groep mee doen met groepsactiviteiten en lief zijn voor elkaar. De gemiddelde score wijst op een sterke en dominante (want weinig spreiding van scores) affectief-inclusieve pedagogische houding van de medewerkers in de kinderopvang (5.82 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden ‘vaak’ tot ‘zeer vaak’ uitgevoerd). Het bevorderen van zelfregulatie staat voor een pedagogische strategie die bijdraagt aan de ontwikkeling van vaardigheden om emoties situatie-adequaat te reguleren, sociale conflicten op te lossen, plannen voor spel en werk te maken en deze uit te voeren, en concentratie en volharding op te brengen bij spel en activiteiten. De gemiddelde score, en ook de relatief grote spreiding van scores, suggereert dat bevorderen van zelfregulatie niet sterk verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte kinderopvangsgroepen. Dat kan te maken hebben met de leeftijd van de kinderen, maar kan er ook op wijzen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel nog niet centraal staat in het pedagogisch denken in de kinderopvang, althans niet in de huidige steekproef.

De relatie met de kinderen, gebaseerd op een eerdere adaptie van de Leerkracht-Leerling Relatie Vragenlijst ten behoeve van het pre-COOL onderzoek, is in het algemeen positief. De pedagogische medewerkers beoordelen hun relaties met de kinderen als overwegend veilig. Stellingen hierover worden als ‘van toepassing’ tot ‘sterk van toepassing’ beoordeeld. Ze ervaren geen overwegende afhankelijkheid. Op stellingen als “kinderen vragen voortdurend mijn aandacht” reageren ze gemiddeld met ‘mee oneens’. Ze ervaren ook weinig conflictueuze relaties. In samenhang hiermee, is de ervaren opvoedingsstress, gemeten met een bewerkte versie van de NOSI-K, als laag te kenschetsen. Gemiddeld is men het ‘oneens’ tot ‘sterk oneens’ met stellingen over negatieve emoties rond het omgaan met en opvoeden van jonge kinderen.

Oudercontacten verlopen op verschillende manieren: via haal- en brengcontacten, ouderavonden, digitale platforms en app-groepen, tentoonstellingen en feesten, deelname aan een oudercommissie, enzovoort. Uit een lijst van 14 vormen van oudercontact vinkten de geïnterviewde medewerkers er gemiddeld 8 aan (57.7%). Gemiddeld is er veelvuldig en veelvormig contact met

ouders. De variatie is echter heel groot, met medewerkers die zeggen maar op één of twee manieren contact hebben met ouders en medewerkers die op bijna alle 14 manieren contact hebben. Bijna alle medewerkers melden dat er een oudercommissie is.

Activiteitenaanbod

Om te bepalen in hoeverre het aanbod aan regelmatig terugkerende activiteiten aansluit bij belangrijke leer-, ervarings- en ontwikkelingsdomeinen is een vragenlijst gecreëerd bestaande uit acht soorten activiteiten met binnen deze soorten vragen over specifieke activiteiten die op met de verschillende leeftijdsfasen corresponderen. In tabel 3.2.5 is een overzicht van gemiddelde scores gegeven op een frequentieschaal van 1 '(bijna) nooit' tot 7 'minstens twee keer per dag'. Bedacht moet worden dat een gemiddelde score voor de hele schaal verhult dat sommige activiteiten die in de schaal zijn samengevat vaker, andere minder vaak kunnen voorkomen. De medewerkers rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor explorerende fijn- en grof-motorische activiteiten (gemiddeld tussen 'wekelijks' en 'dagelijks'), verschillende vormen van (sociaal) spel en verschillende activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid (beide gemiddeld rond 'wekelijks'). Onder taalactiviteiten valt onder andere brabbelen met baby's, voorlezen en gesprekjes voeren met peuters. Er is minder aanbod aan creatieve en musische activiteiten, maar gemiddeld nog altijd tussen 'een paar keer per maand' tot 'elke week'. De medewerkers rapporteren relatief weinig aanbod op het gebied van ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen 'een paar keer per maand' en 'een paar keer per jaar'). Het laatste verwijst naar activiteiten als het aandacht besteden aan culturele verschillen, het omgaan met kinderen met beperkingen, het bespreken van gedragsregels, en verkennen van culturele verschillen. De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld ook niet hoog ('een paar keer per maand'). Dit betekent niet dat de kinderen weinig buiten komen, wel dat de hele set van buitenactiviteiten inclusief bezoeken aan een park of kinderboerderij gemiddeld niet zo vaak aan de orde is. Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat kinderen gemiddeld tussen 'een paar keer per week' en 'elke dag' buiten in de zandbak of tuin spelen als het weer het toelaat, maar niet vaak mee gaan boodschappen doen of op een andere manier buiten de deur komen en de wereld kunnen verkennen.

Tabel 3.2.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

KDV groepen - activiteitenaanbod	N	Range	Gemiddeld	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling	47	4.17-6.83	5.41	0.64
Samenspel	47	2.00-6.80	5.06	1.28
Creatieve en musische activiteiten	47	1.29-6.14	3.63	0.97
Taal & geletterdheid	47	1.83-6.83	4.95	1.23
Ontluikend rekenen	44	1.00-4.80	2.70	1.07
Wetenschap & Technologie	44	1.00-4.20	2.50	0.93
Burgerschapsvorming	44	1.00-5.50	2.56	1.12
Buitenactiviteiten & uitstapjes	44	1.38-4.38	3.07	0.73

Samenvattend beeld van de kwaliteit in de kinderdagopvang

De resultaten van de observaties op basis van verschillende instrumenten laten zien dat de proceskwaliteit op emotioneel vlak goed en op educatief vlak laag tot middelmatig is. De proceskwaliteit is vergelijkbaar en op sommige punten iets hoger dan in voorgaande metingen met de omgevingsschalen en de NCKO-schalen. Het lijkt erop dat vooral met betrekking tot de educatieve kwaliteit er een (lichte) vooruitgang is. Het gaat hier bijvoorbeeld om het activiteitenaanbod en de kwaliteit van taal en interacties in algemene zin. Ook een vergelijking met de kwaliteitsmeting in de kinderdagopvang met de CLASS in 2012 suggereert dat zowel de emotionele als de educatieve proceskwaliteit is verbeterd³⁰. Een punt van aandacht is wel dat de kwaliteit voor peuters hoger is dan voor baby's en dit geldt vooral voor verticale groepen. De inrichting van de ruimte is minder

³⁰ Leseman & Slot (2013).

goed afgestemd op baby's en ook de emotionele en educatieve proceskwaliteit is lager voor baby's, vooral in verticale groepen. Ook wanneer gekeken wordt naar de mate van welbevinden en betrokkenheid die baby's en kinderen tonen, blijken peuters en peutergroepen zonder baby's het beter te doen. Over het geheel genomen is de gemiddelde mate van welbevinden hoog en de gemiddelde betrokkenheid matig. Dit betekent dat de kinderen over het algemeen tevreden zijn, maar dat het aanbod van spel en activiteiten niet altijd een beroep doet op een actieve betrokkenheid van kinderen. Verder blijken peuters vooral interacties te hebben met de pedagogisch medewerkers en in mindere mate met andere kinderen. Kinderen vertonen gemiddeld genomen een hoge mate van zelfregulatie en gewenst gedrag in de groep en hun speelwerkhouding is te karakteriseren als gemiddeld.

Er zijn aanmerkelijke kwaliteitsverschillen naar de aard van de activiteit of situatie die geobserveerd wordt. De emotionele proceskwaliteit gemeten met de CLASS en de kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten gemeten met de inCLASS blijkt hoger tijdens vrij spel. Verder blijkt de educatieve proceskwaliteit en de kwaliteit van de interacties met de pedagogisch medewerkers gezien vanuit individuele kinderen hoger tijdens educatieve activiteiten. Overigens bleek een groot deel van de tijd besteed te worden aan eten en drinken, vooral in de verticale groepen.

Het beeld van de relatief hoge geobserveerde emotionele proceskwaliteit wordt bevestigd door de rapportages van de pedagogisch medewerkers tijdens de interviews. Zij geven aan positieve relaties te ervaren met de kinderen. Er is sprake van een affectief-inclusief klimaat in de groep. Er lijkt iets minder aandacht te zijn voor het bevorderen van fantasiespel en zelfregulatie van kinderen, hoewel dit mogelijk te maken heeft met de deels jongere leeftijd van kinderen in de kinderdagopvang. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt weerspiegeld in het door pedagogisch medewerkers gerapporteerde activiteiten aanbod, waaruit blijkt dat er nog niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er wel veel aandacht besteed aan exploratie en motorische activiteiten, samenspel en taal, maar is er beduidend minder aandacht voor creatieve en musische activiteiten, ontluikend rekenen, wetenschap en techniek, en burgerschapsvorming.

De medewerkers zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken. Ze rapporteren relatief weinig stress in hun werk en in relatie tot de omgang met de kinderen. Hoewel er aandacht is voor continue professionalisering, is dit aanbod nog niet heel frequent. Inhoudelijk teamoverleg, als onderdeel van teamprofessionalisering, komt het vaakst voor, maar gemiddeld minder dan één keer per maand.

4. Kwaliteit in de peuteropvang

De peuteropvang omvat zowel zelfstandige peuterspeelzalen als peuterspeelzalen die als peuterspeelzaal geïntegreerd zijn in een kinderopvangorganisatie. Om de kwaliteit in de peuteropvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van zeven observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep. Daarnaast is er aan de hand van een vragenlijst in interviews met pedagogisch medewerkers gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in de groep. Tevens is er in de interviews navraag gedaan naar de achtergrondkenmerken en werkbeleving van de pedagogisch medewerker, naar structurele en stabiele kenmerken van de groep en het pedagogische beleid.

4.1. Observaties

Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van drie observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep (CLASS Toddler, ECERS-R en NCKO-interactieschalen) en twee instrumenten die de gemiddelde ervaringen van individuele kinderen in een groep weergeven (inCLASS Toddler en Welbevinden/Betrokkenheid).

Observaties met de CLASS Toddler

Uit het overzicht in tabel 4.1.1 kan worden opgemaakt dat de emotionele kwaliteit zoals geobserveerd met de CLASS Toddler in de midden- tot hoge range is. Er is sprake van een hoge mate van positieve sfeer en het ontbreken van een negatieve sfeer in de groep. Verder laten de pedagogisch medewerkers een hoge mate van sensitiviteit zien in de interacties met kinderen en zijn ze in staat om op goede wijze het gedrag van kinderen in de groep te begeleiden. De mate waarin de pedagogisch medewerkers kindvolgend zijn en uitgaan van de interesses van kinderen in hun interacties scoort lager, maar nog wel in de midden range. De educatieve kwaliteit scoort over het geheel genomen in de midden range, waarbij alleen de kwaliteit van de gegeven feedback laag uitvalt en de kwaliteit van de interacties gericht op de brede ontwikkeling en specifiek gericht op taal hoger uitvalt. Van alle geobserveerde situaties en activiteiten blijken educatieve activiteiten, zoals kringgesprek, voorlezen, taal-, reken- en ontdekactiviteiten het meest voor te komen, gevolgd door vrij spel en eet- en drinkmomenten.

Tabel 4.1.1 Geobserveerde structurele kwaliteit en proceskwaliteit in de peuterspeelzaal. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	POV (N=33 groepen)			POV (N=130 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken tijdens de observaties						
Aantal kinderen	4-16	9.69	2.95	1-16	9.78	3.63
Aantal volwassenen	0-3.75	1.99	0.92	0-4	2.02	1.04
Kind-staf ratio	2.50-7.25	4.48	1.23	0.33-12	4.49	1.67
CLASS emotioneel						
Positieve sfeer	5.00-7.00	5.97	0.99	4.00-7.00	5.97	0.79
Negatieve sfeer (R)	5.50-7.00	6.89	0.27	5.00-7.00	6.89	0.34
Sensitiviteit	4.50-7.00	5.63	0.76	4.00-7.00	5.65	0.92
Kindperspectief	3.00-5.75	4.11	0.82	1.00-7.00	4.12	1.39
Begeleiding gedrag	4.00-7.00	5.42	0.75	3.00-7.00	5.44	0.98
Gemiddelde emotionele kwaliteit	4.80-6.55	5.60	0.39	4.00-7.00	5.61	0.61

CLASS educatief						
Faciliteren ontwikkeling	2.25-5.50	3.87	0.85	2.00-7.00	3.88	1.26
Kwaliteit feedback	1.50-5.50	2.72	0.84	1.00-7.00	2.72	1.14
Taalstimulering	1.75-5.50	3.44	0.98	1.00-7.00	3.44	1.25
Gemiddelde educatieve kwaliteit	2.00-5.17	3.34	0.77	1.33-7.00	3.35	1.04
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		27%				
Educatief		39%				
Creatief		7%				
Eten/drinken		23%				
Overige		5%				

De gemiddelde scores, de standaarddeviaties en de score range van de geobserveerde kwaliteit in tabel 4.1.1 is weergegeven op twee niveaus. Enerzijds gaat het om de gemiddelde kwaliteit van de groep (gemiddeld over vier observatiecycli) en anderzijds gaat het om de kwaliteit van de observatiecycli binnen de groep, verwijzend naar de verschillende activiteiten die geobserveerd zijn. De gemiddelde scores zijn vergelijkbaar tussen en binnen groepen, maar de spreiding in scores *binnen* groepen is groter dan *tussen* groepen. De verklaring hiervoor is dat de kwaliteit binnen de groepen varieert met het type activiteiten dat aangeboden wordt. Statistische toetsing³¹ bevestigt dit beeld, zoals blijkt uit tabel 4.1.2, en laat zien dat de emotionele kwaliteit tijdens spelsituaties hoger is dan tijdens educatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten. Verder is de educatieve kwaliteit tijdens spel en educatieve activiteiten hoger dan tijdens eet- en drinkmomenten.

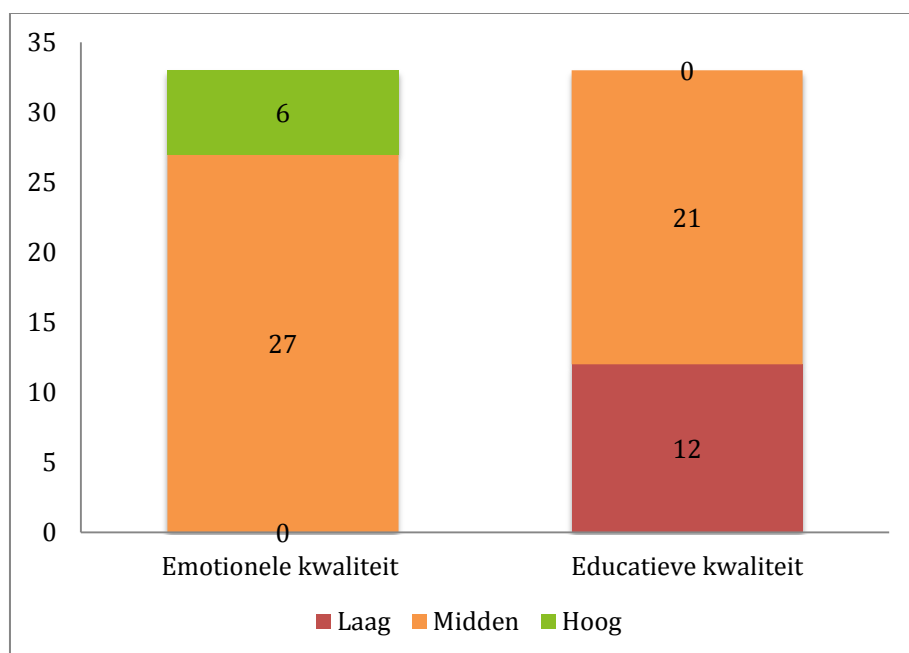
Tabel 4.1.2 Geobserveerde kwaliteit afhankelijk van type activiteit

	Emotionele kwaliteit		Educatieve kwaliteit	
	M	SD	M	SD
Spel	5.89 ^{ab}	.54	3.52 ^c	1.02
Educatief	5.58 ^b	.56	3.65 ^d	1.07
Creatief	5.56	.68	3.04	.82
Eten/drinken	5.39 ^a	.58	2.73 ^{cd}	.74
Overig	5.47	1.02	3.33	1.15

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 4.1 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit, gebaseerd op de standaards van de CLASS (laag < 3; midden > 3 en < 5; hoog > 5). Hieruit blijkt dat 6 groepen hoge emotionele kwaliteit bieden, maar dit geldt voor geen enkele groep met betrekking tot de educatieve kwaliteit. Er zijn geen groepen die lage emotionele kwaliteit bieden, terwijl er 12 groepen zijn die lage educatieve kwaliteit bieden.

³¹ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor emotionele kwaliteit zijn $F(4,125)=3.31, p=.013$ en voor educatieve kwaliteit $F(4,125)=5.08, p=.001$.

Afbeelding 4.1 Aantal groepen met lage, midden en hoge emotionele en educatieve kwaliteit in peuterspeelzalen volgens de CLASS standaard

Observaties met NCKO-interactieschalen

Ten behoeve van de observaties met de NCKO-interactieschalen zijn video-opnamen ter beschikking gesteld aan het NCKO-consortium³². De resultaten en de vergelijking met de meting in 2013 staan in tabel 4.1.3³³. De resultaten laten zien dat pedagogisch medewerkers de vaardigheden die betrekking hebben op het sensitief handelen, respect tonen voor de autonomie en grenzen stellen voldoende tot goed beheersen. Praten en uitleggen scoort iets lager en vooral Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoren onvoldoende. Dit beeld is overigens vergelijkbaar met de meting uit 2012. Op sommige punten wordt iets hoger gescoord, zoals Structureren en grenzen stellen, Praten en uitleggen en Ontwikkelingsstimulering, terwijl er lager wordt gescoord op Begeleiden van interacties.

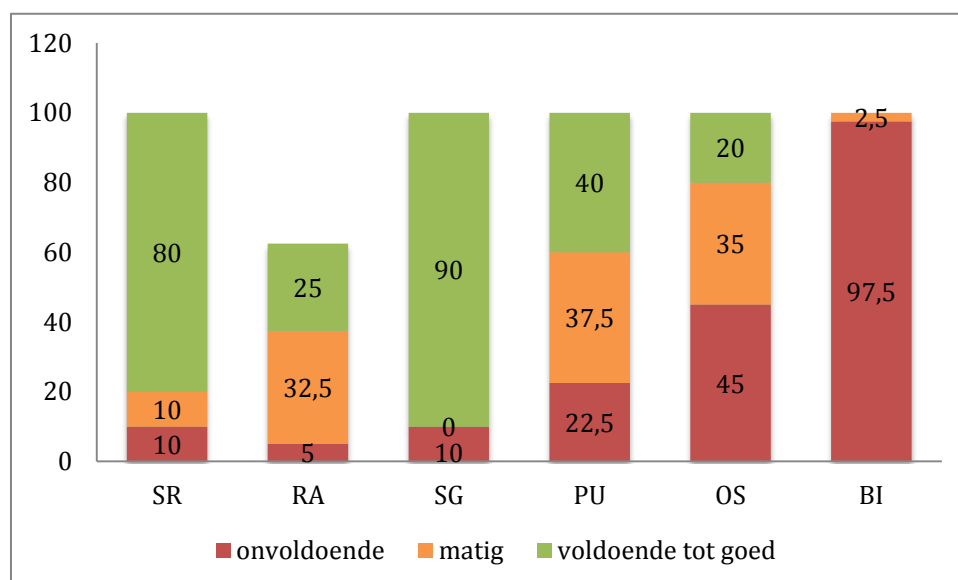
Tabel 4.1.3 Geobserveerde kwaliteit op basis van de NCKO-schalen. Eenheid: pedagogisch medewerker

	POV (N=20 groepen)			POV (N=40 pm'ers)			POV meting 2013 (N=88 pm'ers)		
	Range	M	SD	Range	M	SD	Range	M	SD
Sensitieve responsiviteit	4.00-6.35	5.10	0.58	1.00-6.33	4.94	1.06	1.33-6.00	5.10	0.82
Respect voor autonomie	3.40-6.25	4.83	0.72	3.25-6.50	4.77	0.80	2.67-6.50	4.74	0.75
Structureren en grenzen stellen	3.00-7.00	5.37	0.95	2.00-7.00	5.24	1.11	2.00-7.00	4.97	0.89
Praten en uitleggen	3.40-6.00	4.21	0.60	1.00-6.00	4.03	1.11	2.00-5.67	3.79	0.73
Ontwikkelingsstimulering	2.00-5.25	3.54	0.90	1.00-6.00	3.38	1.29	1.00-5.67	3.13	0.91
Begeleiding van interacties	1.00-2.40	1.60	0.44	1.00-3.50	1.52	0.59	1.00-5.00	2.14	0.90

³² Bij het schrijven van de rapportage was slechts 61% van de data door het NCKO gecodeerd en beschikbaar voor analyse, dus de resultaten moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

³³ Gevers Deynoot-Schaub et al. (2014a).

Afbeelding 4.2 laat zien hoeveel pedagogisch medewerkers onvoldoende, matig of voldoende tot goed scoren op de zes interactievaardigheden. Hierin wordt bovenstaand geschetst beeld duidelijk bevestigd. Voor Begeleiden van interacties scoort de overgrote meerderheid van de pedagogisch medewerkers een onvoldoende. Voor Praten en uitleggen en Ontwikkelingsstimulering scoren er ook meer medewerkers matig.

Afbeelding 4.2 Verdeling van pm'ers naar 'onvoldoende', 'matig' en 'voldoende tot goed' in percentages

SR=sensitieve responsiviteit, RA=respect voor autonomie, SG=structureren en grenzen stellen, PU=praten en uitleggen, OS=ontwikkelingsstimulering, BI=begeleiden interacties

Observaties met de ECERS-R

De resultaten in tabel 4.1.4 laten zien wat de globale proceskwaliteit is op verschillende onderdelen. De kwaliteit is op bijna alle onderdelen goed (minimaal een score van 5) en alleen op de onderdelen Taal en redeneren en Activiteiten iets lager. Een vergelijking met de meting in 2013 met hetzelfde instrument toont dat de kwaliteit op de meeste aspecten (iets) hoger uit komt, vooral met betrekking tot de inrichting van de ruimte, inclusief boeken en platen, en het activiteiten aanbod.

Tabel 4.1.4 Geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschaal ECERS-R in de peuteropvang en vergelijking met de meting uit 2013. Eenheid: groep

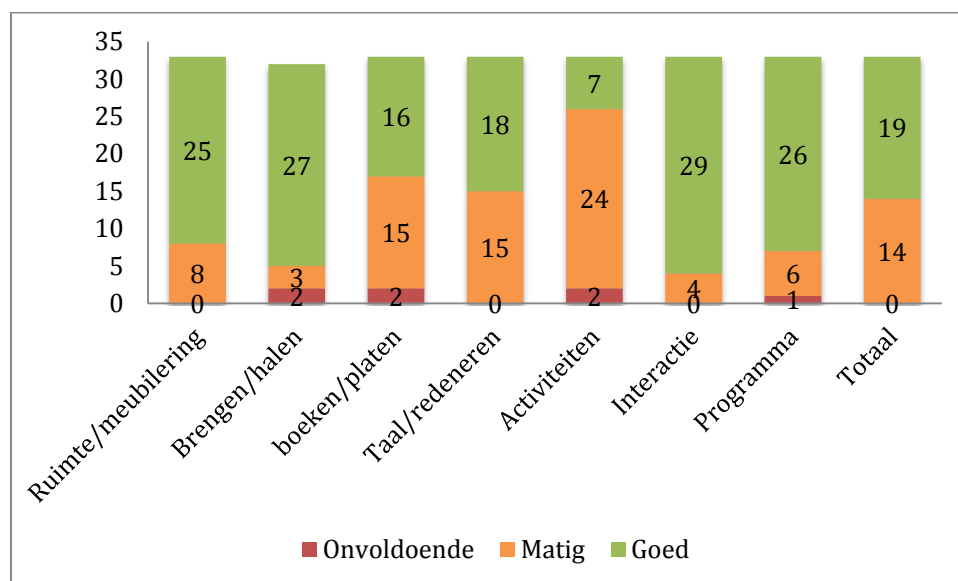
	POV (N=33 groepen)			Meting 2013 (N=52 groepen)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Ruimte en meubilering	3.00-6.88	5.49	0.88	2.88-5.25	4.14	0.55
Item: Brengen en halen	1.00-7.00	5.94	2.00	1.00-7.00	6.13	1.27
Taal/redeneren	3.50-6.25	4.93	0.72		nvt	
Item: boeken en platen³⁴	1.00-7.00	5.12	1.83	1.00-7.00	3.42	1.29
Activiteiten	2.11-5.78	4.16	0.91	2.20-4.56	2.99	0.59
Interactie	3.20-7.00	6.18	0.89		nvt	
Programma	2.33-7.00	5.53	1.22	2.33-7.00	4.72	1.21
Totaal	3.90-5.97	5.12	0.65		nvt	
Totaal 3 subschalen³⁵	3.10-6.20	4.89	0.77	2.85-5.05	3.71	0.47

Afbeelding 4.3 laat zien hoeveel groepen onvoldoende, matig of goed scoren op de verschillende ECERS-R sub-schalen. Er zijn enkele groepen die onvoldoende scoren op de onderdelen: Brengen en halen, Boeken en platen, Activiteiten en Programmastructuur (respectievelijk 6%, 6%, 6%, en 3%). Echter, voor alle onderdelen, behalve Activiteiten, scoren de meeste groepen in de hoogste range.

³⁴ Ten behoeve van een vergelijking met de meting in 2013.

³⁵ Idem.

Dit is een algehele verbetering ten opzichte van de eerdere meting waar een minderheid van de groepen goed scoorde en eigenlijk alleen op het onderdeel Programma.

Afbeelding 4.3 Aantal peuteropvanggroepen met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de ECERS-R subschalen

Observaties met de inCLASS Toddler

Tabel 4.1.5 laat zien hoe individuele kinderen kwaliteit ervaren in de groep. De resultaten tonen dat de kwaliteit van de interacties die de geobserveerde kinderen hebben met pedagogisch medewerkers in de midden range valt, terwijl de kwaliteit van hun interacties met leeftijdsgenoten in de lage range valt. De mate waarin de kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld tot hoog en de mate van zelfstandigheid hierin is gemiddeld. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de pedagogisch medewerkers of met andere kinderen.

Tabel 4.1.5 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de peuterspeelzaal. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	POV (N=33 groepen)			POV (N=387 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Positieve interactie met de medewerker	2.00-5.83	4.31	(0.78)	1-7	4.34	(1.55)
Communicatieve interactie met de medewerker	2.00-5.17	3.38	(0.72)	1-7	3.39	(1.77)
Conflicten met de medewerker (R)	6.25-7.00	6.87	(0.15)	2-7	6.86	(0.54)
Prosociale interacties met peers	2.79-5.29	3.83	(0.53)	1-7	3.83	(1.32)
Communicatieve interacties met peers	1.25-3.50	2.24	(0.60)	1-7	2.29	(1.54)
Assertiviteit ten aanzien van peers	1.00-3.00	2.15	(0.50)	1-7	2.17	(1.42)
Conflicten met peers (R)	6.29-7.00	6.76	(0.20)	1-7	6.75	(0.65)
Betrokkenheid in spel/activiteiten	3.00-5.83	4.91	(0.56)	2-7	4.93	(1.37)
Zelfstandigheid	2.50-4.67	3.56	(0.50)	1-7	3.59	(1.59)
Zelfregulatie	5.00-7.00	6.37	(0.42)	1-7	6.38	(1.00)
Interacties met medewerker	2.00-5.50	3.84	(0.72)	1-7	3.86	(1.54)
Interacties met peers	1.83-3.71	2.74	(0.50)	1-6.67	2.76	(1.27)

Speel/ werkhouding	2.75-5.25	4.24	(0.47)	1-7	4.26	(1.30)
Gedrag in de groep	6.33-7.00	6.66	(0.18)	2.33-7	6.66	(0.58)
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		19%				
Educatief		39%				
Creatief		11%				
Eten/drinken		29%				
Overige		3%				

Tabel 4.1.5 laat zien dat de gemiddelde scores van de groep vergelijkbaar zijn met de gemiddelde scores op het niveau van de observatiecyclus. Op het niveau van de observatiecyclus is er meer spreiding in scores (grotere standaarddeviaties en wijdere ranges van scores). Deze variatie kan verklaard worden uit het feit dat individuele kinderen verschillende ervaringen kunnen hebben in dezelfde groep. De variatie hangt ook samen met het type activiteit dat aan de kinderen aangeboden is.

Tabel 4.1.6 toont de gemiddelde scores voor alle domeinen afhankelijk van het type activiteit³⁶. De resultaten laten zien dat er enkele verschillen zijn tussen activiteiten. Zo hebben kinderen gemiddeld genomen een hogere kwaliteit van interacties met de pedagogisch medewerkers in educatieve activiteiten vergeleken met vrij spel situaties. Educatieve activiteiten betroffen hier veelal kringgesprekken en voorlezen, terwijl vrij spel niet altijd actief begeleid werd door de pedagogisch medewerker maar ook spel tussen kinderen onderling betrof. Het omgekeerde patroon is zichtbaar wanneer gekeken wordt naar de kwaliteit van peer interacties. Tijdens vrij spel is de kwaliteit van interacties met leeftijdgenoten hoger dan de kwaliteit van interacties met de pedagogisch medewerkers. Voor de speelwerkhouding blijkt het eten en drinken gepaard te gaan met een lagere betrokkenheid en zelfstandigheid vergeleken met creatieve activiteiten. Creatieve activiteiten betreffen veelal knutselactiviteiten die in kleine(re) groepjes aangeboden worden.

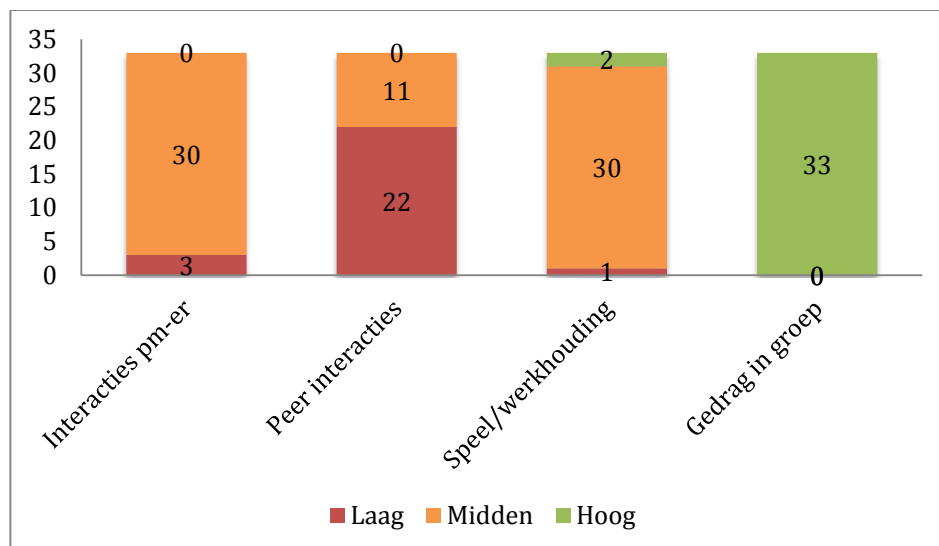
Tabel 4.1.6 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit

	Interacties pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Spel	3.49	1.72	3.09 ^a	1.43	4.41	1.29	6.71	0.45
Educatief	3.93	1.46	2.62 ^a	1.19	4.23	1.34	6.62	0.65
Creatief	4.07	1.61	2.76	1.33	4.59 ^c	1.04	6.67	0.68
Eten/drinken	3.91	1.50	2.77	1.31	4.08 ^c	1.30	6.68	0.52
Overig	4.36	1.38	2.91	0.79	4.27	1.30	6.70	0.57

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 4.4 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit gebaseerd op de standaards van de inCLASS (laag < 3; midden > 3 en < 5; hoog > 5). De kwaliteit van de interacties van de gevolgde kinderen met de pedagogisch medewerkers blijkt in 30 groepen gemiddeld te zijn en in drie groepen laag. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties tussen kinderen, zien we dat tweederde van de groepen laag scoort en een derde in de midden categorie valt. Met betrekking tot speelwerkhouding scoort het overgrote deel van de groepen in de midden categorie. Het gedrag van de kinderen valt in alle groepen in de hoge range, wat voor een groot deel verklaard kan worden door het ontbreken van conflicten met medewerkers of andere kinderen.

³⁶ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(4,382)=1.64, p=.163$, voor Interacties met peers $F(4,382)=1.98, p=.097$, voor Speel/werkhouding $F(4,382)=1.61, p=.172$ en Gedrag in de groep $F(4,382)=.39, p=.819$.

Afbeelding 4.4 Aantal groepen met lage, midden en hoge kwaliteit in de verschillende inCLASS domeinen

Observaties van Welbevinden en betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd tijdens verschillende observatiecycli en geaggregeerd naar het groepsniveau; zie tabel 4.1.7. Aggregatie naar het groepsniveau betekent dat de score een afspiegeling is van het gemiddelde van alle observaties in de groep en gebaseerd is op meerdere kinderen per groep. Op groepsniveau wordt de score als hoog beschouwd, maar de betrokkenheid op observatiecyclus niveau is te karakteriseren als matig. Er is meer variatie op observatiecyclus niveau dan op groepsniveau, blijkend uit grotere score ranges en grotere standaarddeviaties. De verklaring hiervoor is tweeledig: ervaringen van individuele kinderen verschillen en de verschillende situaties en activiteiten die zijn geobserveerd verschillen in kwaliteit.

Tabel 4.1.7 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de peuterspeelzaal. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	POV (N=33 groepen)			POV (N=113 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Welbevinden	3.08-4.00	3.59	(0.22)	2.64-4.60	3.60	(0.40)
Betrokkenheid	2.58-3.78	3.39	(0.28)	2.11-4.31	3.25	(0.50)
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		31%				
Educatief		26%				
Creatief		11%				
Eten/drinken		24%				
Overige		9%				

Het merendeel van de geobserveerde activiteiten betreft vrij spel, daarna komen educatieve activiteiten en eten en drinken het meest voor. Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokken zijn te verklaren door het type activiteit³⁷. De bevindingen staan in tabel 4.1.8 en laten zien dat het welbevinden en de betrokkenheid tijdens creatieve activiteiten het hoogst is. Voor welbevinden zijn de scores tijdens creatieve activiteiten hoger dan tijdens educatieve activiteiten (vaak een kringgesprek) en overige activiteiten (veelal transitie momenten). Voor betrokkenheid zijn de scores hoger tijdens creatieve activiteiten dan

³⁷ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor welbevinden zijn $F(4,108)=1.63, p=.173$ en voor betrokkenheid $F(4,108)=3.44, p=.011$.

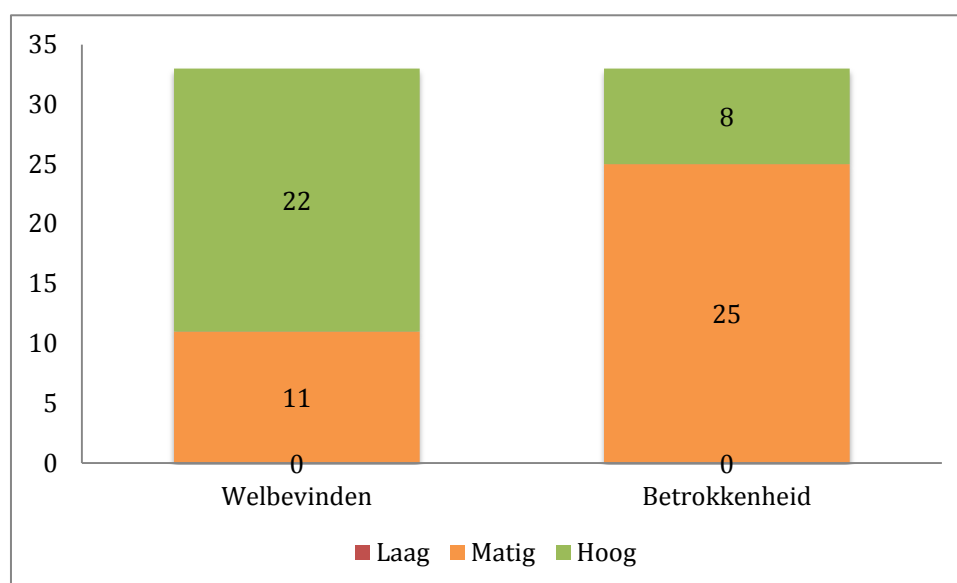
tijdens eet- en drinkmomenten en overige activiteiten. De betrokkenheid van kinderen is hoger tijdens spelsituaties dan tijdens eet- en drinkmomenten.

Tabel 4.1.8 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit

	Welbevinden		Betrokkenheid	
	M	SD	M	SD
Spel	3.65	0.42	3.35 ^c	0.52
Educatief	3.52 ^a	0.42	3.20	0.48
Creatief	3.81 ^{ab}	0.36	3.60 ^d	0.39
Eten/drinken	3.56	0.34	3.06 ^{cd}	0.39
Overig	3.47 ^b	0.40	3.09 ^d	0.61

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 4.5 toont hoeveel groepen vallen in de lage, matige respectievelijk hoge score range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standaards van het instrumentarium (laag < 2.5; midden > 2.5 en < 3.5; hoog > 3.5). Het gemiddelde welbevinden van de individueel geobserveerde kinderen is in 22 groepen hoog en in 11 groepen middelmatig. De gemiddelde betrokkenheid van de kinderen is in 25 groepen matig en in acht groepen hoog.

Afbeelding 4.5 Aantal groepen met lage, matige en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op groepsniveau

4.2. Interviewgegevens

In totaal zijn met 47 pedagogisch medewerkers, werkzaam op de 33 peuterspeelzaalgroepen die in dit onderzoek zijn betrokken, interviews gehouden. Hieronder worden de bevindingen uit deze vragenlijst gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepssamenstelling, pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat, en het activiteitenaanbod.

Structurele kwaliteit en groepssamenstelling

Tabel 4.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde medewerkers. De spreiding naar leeftijd van de medewerkers is vrij groot en de gemiddelde leeftijd is eveneens vrij hoog, ook vergeleken met collega's in de kinderopvang en de buitenschoolse opvang. Er is ook sterke variatie in het aantal werkuren per week. De gemiddelde werktijd is relatief kort. Het overgrote deel van de medewerkers is opgeleid op MBO3 of MBO4 niveau (het gemiddelde vooropleidingsniveau is bijna 5) en een deel heeft door een beroepsgerichte vervolgopleiding het opleidingsniveau verder verhoogd. Wat betreft de vooropleiding zijn er zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (HBO) onder de geïnterviewde medewerkers. Het laagste niveau van de vervolgopleiding

is MBO3 of MBO4 niveau (score 5), conform de wettelijke eisen. De gemiddelde werkervaring van de geïnterviewden in de sector kinderopvang is ruim 16 jaar, maar de variatie is groot. Bijna 83 procent van de huidige steekproef werkt in de peuteropvang op basis van een vast contract.

Tabel 4.2.1 Achtergrond van de pedagogisch medewerkers

Peuteropvang – achtergrond pm'er	N	Range	Gemiddeld	SD
Leeftijd	46	20-63	47.6	12.2
Werkdagen	46	1-5	2.80	1.11
Werktijd	46	3-37.5	18.51	8.30
Vooropleiding	46	1-8	4.85	1.59
Niveau vervolgopleiding	46	5-7	5.82	1.00
Werkervaring in kinderopvang	46	0.6-38	16.14	8.88
% Vast contract	46	0-100%	82.6%	0.39%
% Eigenaar, zzp'er	46	0-0%	0%	0.00%

De werkomgeving wordt in het algemeen als positief ervaren, zoals tabel 4.2.2 laat zien. Op vragen naar de onderlinge afstemming, taakverdeling en samenwerking in het team, het werkklimaat, met aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij de beleidsontwikkeling en besluitvorming binnen de eigen organisatie, wordt gemiddeld ruim boven de 5 ('mee eens' tot 'sterk mee eens') gescoord op een schaal van 1 tot 6. Het ervaren stressniveau is laag (de variabele is positief gehercodeerd: een hoge score betekent lage ervaren stress). Naar aanleiding van stellingen als "ik voel me gestrest", "ik kan het werk niet aan" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" wordt gemiddeld 'een beetje mee oneens' tot 'sterk mee oneens' geantwoord. Het vertrouwen in eigen kunnen is hoog. Er is aandacht voor continue professionalisering via cursusaanbod, coaching, teamoverleg en conferentiedeelname. De gemiddelde score ligt rond de 2 ('zelden'), wat suggereert dat het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten niet overdadig is. De meest voorkomende vorm van continue professionalisering is inhoudelijk teamoverleg ('regelmatig'), oftewel één keer per zes weken, zoals in meer detail uit andere interviewgegevens kan worden opgemaakt. De schaal teamgerichte professionalisering gaat in op overleg, samenwerking, feedback en reflectie in het team. De gemiddelde score van 2.65 op een schaal van 1 ('nooit') tot 7 ('elke dag') komt overeen met minder dan één keer per maand.

Tabel 4.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

Peuteropvang – organisatieklimaat & werkbeleving	N	Range	Gemiddeld	SD
Continue professionalisering (1-5)	45	1.00-3.70	2.05	0.59
Teamgerichte professionalisering (1-7)	45	1.00-4.43	2.65	0.69
Teamcohesie (1-6)	45	3.20-6.00	5.06	0.54
Zelfvertrouwen (1-6)	45	4.78-6.00	5.33	0.41
Beleving werkklimaat (1-6)	45	3.95-6.00	5.12	0.51
Beleving betrokkenheid bij beleid (1-6)	45	3.80-6.00	5.22	0.56
Werkstress (1-6) (R)	45	3.00-6.00	4.58	0.90

Gegevens over de groepen kinderen waarmee de geïnterviewde medewerkers dagelijks omgaan, staan in tabel 4.2.3. De gemiddelde groepsgrootte op de drie drukste dagen van de week (maandag, dinsdag en donderdag) is 13.5. De hoogste waarde voor de groepsgrootte is 19.3. De kind-beroepskracht ratio op de drukste dagen is 7.05, met variatie tussen groepen. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase komt overeen met de aard van de werksoort: het gaat om peuters tussen 2½ en 4 jaar, met in enkele groepen ook kinderen tussen 2 en 2½ jaar. De pedagogisch medewerkers hebben ingeschat wat het aandeel kinderen is in hun groep met ouders die laag zijn opgeleid (maximaal VMBO of MBO1/2) of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden schatten wij het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders op gemiddeld 40.8 procent

en, daarmee deels overlappend, het aandeel kinderen met ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op 31.0 procent. Er zijn peutergroepen die volledig uit kinderen bestaan van laagopgeleide of migrantenouders. In overeenstemming hiermee, rapporteren de pedagogisch medewerkers een aandeel kinderen die extra zorg, en vooral educatieve ondersteuning, nodig hebben in hun groepen van gemiddeld ruim 31 procent.

Tabel 4.2.3 Samenstelling van de groep zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

Peuteropvang – structurele kenmerken en groepssamenstelling	N	Range	Gemiddeld	SD
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	44	5.00-19.33	13.50	3.67
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	44	4.00-9.67	7.05	1.35
% dreumesen	43	0-38%	3.2%	10%
% peuters	43	63-100%	96.8%	10%
% kinderen met laagopgeleide ouders	36	0-100%	40.8%	33%
% kinderen met migratieachtergrond	36	0-100%	31.0%	33%
% kinderen met zorgbehoefte	43	0-100%	31.2%	32%
-waarvan met VVE-indicatie	43	0-81%	27.4%	30%

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Indicatoren van het pedagogisch beleid staan in tabel 4.2.4. Er zijn verschillende aspecten van stabiliteit nagevraagd (onder andere of er gedurende de dag groepen worden samengevoegd of gesplitst, of er gemakkelijk tijdelijk van opvangdag gewisseld kan worden). De gemiddelde score van 4.3 op een schaal van 1 tot 5 ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn van toepassing tot sterk van toepassing') wijzen op een sterk streven naar stabiliteit van de groepen (dus het is niet makkelijk om van opvangdag te wisselen, samenvoegen of splitsen van groepen komt niet vaak voor). De relatief beperkte scorereange wijst er op dat dit een prominent pedagogisch model is in de onderzochte peutergroepen. In samenhang hiermee is er niet of nauwelijks sprake van een opendeurenbeleid, waarin kinderen zelf kunnen kiezen in welke groep ze bepaalde activiteiten willen doen of waarbij kleine groepen worden samengesteld voor speciale activiteiten met kinderen die uit verschillende andere groepen komen. De flexibiliteit van het programma verwijst naar de mate waarin een vast dagschema met vooraf geplande activiteiten wordt gehanteerd of juist ruimte wordt opengelaten voor eigen invulling van de dag door de kinderen. De gemiddelde score suggereert matige flexibiliteit en de relatief beperkte scorereange geeft aan dat de groepen hierin niet sterk van elkaar verschillen. De rol die kinderen spelen in de vormgeving van het pedagogische beleid is op verschillende manieren nagevraagd, bijvoorbeeld of er regelmatig en systematisch gesprekjes met kinderen worden gevoerd om te weten wat zij zouden willen doen. De gemiddelde score van 2.59 (tussen 'niet van toepassing' en 'min of meer van toepassing') suggereert dat de kindparticipatie nog niet sterk verankerd is in de onderzochte groepen, maar de variatie is groot. Er zijn groepen waarin de kindparticipatie, afgemeten aan de genoemde aspecten, maximaal is.

Het pedagogische klimaat en de algemene strategie van omgaan met kinderen is aan de hand van verschillende aspecten nagevraagd. Er is volgens de medewerkers spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel. Spel, met name doen-alsof spel, is belangrijk (verschillende aspecten van bevorderen van doen-alsof spel zijn 'van toepassing'), maar gelet op de grote variatie tussen groepen niet een dominant pedagogisch model in de peuteropvang. Affectief-inclusief gedrag verwijst naar knuffelen, persoonlijk troosten als dat nodig is, een aai over de bol geven en bevorderen dat alle kinderen in de groep mee doen met groepsactiviteiten. De gemiddelde score wijst op een tamelijk sterke affectief-inclusieve pedagogische houding van de medewerkers (5.57 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden 'vaak' tot 'zeer vaak' uitgevoerd). Het bevorderen van zelfregulatie gaat over het bevorderen van vaardigheden om emoties situatie-adequaate te reguleren, sociale conflicten op te lossen, plannen voor spel en werk te maken en deze uit te voeren, en concentratie en volharding op te brengen bij spel en activiteiten. De gemiddelde score is tamelijk hoog (bevorderende handelingen vinden gemiddeld 'vaak' plaats) en de relatief beperkte spreiding

van scores suggereert dat bevorderen van zelfregulatie al redelijk verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte peutergroepen. Dat kan te maken hebben met de leeftijd van de kinderen, die gemiddeld wat hoger is dan in de (verticale) kinderopvang. Het kan er ook op wijzen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel een duidelijke plaats heeft gekregen in het pedagogisch-educatief denken in de peuteropvang, althans in de huidige steekproef.

Tabel 4.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

Peuteropvang – pedagogisch beleid & pedagogisch klimaat	N	Range	Gemiddeld	SD
Stabiliteit groepen (1-5)	45	3.00-5.00	4.31	0.58
Opendeurenbeleid (1-5)	45	1.00-4.67	2.01	0.89
Flexibel programma (1-5)	45	1.75-3.75	2.80	0.46
Kinderparticipatie (1-5)	45	1.00-5.00	2.59	0.86
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	45	2.75-5.00	3.90	0.59
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	45	1.75-5.00	4.00	0.72
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	45	4.10-7.00	5.57	0.68
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	45	3.27-7.00	4.94	0.89
Contact met ouders (% van 14 opties)	45	21-86%	47.7%	16%
Relatie met kinderen: veilig (1-6)	45	4.20-6.00	5.23	0.43
Relatie met kinderen: afhankelijk (1-6)	45	1.00-5.00	2.88	0.81
Relatie met kinderen: conflict (1-6)	45	1.00-3.35	1.90	0.54
Ervaren opvoedstress (1-6)	45	1.00-3.00	2.02	0.55

De relatie met de kinderen wordt in het algemeen als positief ervaren. De pedagogische medewerkers beoordelen hun relaties met de kinderen als overwegend veilig ('van toepassing' tot 'sterk van toepassing'). Ze ervaren beperkte afhankelijkheid van de kinderen: op stellingen als "kinderen vragen voortdurend mijn aandacht" scoren ze gemiddeld 'mee oneens' tot 'sterk mee oneens'. Ze ervaren ook weinig conflictueuze relaties. De ervaren opvoedingsstress is laag (gemiddeld 'oneens' met stellingen over negatieve emoties rond het omgaan met en opvoeden van jonge kinderen).

Oudercontacten verlopen op verschillende manieren. Uit een lijst van 14 vormen van oudercontact vinken de geïnterviewde medewerkers er gemiddeld tussen 6 en 7 aan (47.7%). Gemiddeld is er veelvormig contact met ouders. De variatie is echter groot, met medewerkers die maar op drie manieren zeggen contact hebben met ouders en medewerkers die zeggen op bijna alle 14 manieren contact hebben. Ruim de helft van de medewerkers meldt dat er een oudercommissie is.

Activiteitenaanbod

Met behulp van de vragenlijst met acht soorten activiteiten, en binnen deze soorten met vragen over specifieke leeftijdsrelevante activiteiten, is het activiteitenaanbod in kaart gebracht. In tabel 4.2.5 staan de gemiddelde scores gegeven op een schaal van 1 '(bijna) nooit' tot 7 'minstens twee keer per dag'. Een gemiddelde score op de schaal geeft een beeld over het hele domein dat wordt afgetapt, maar kan verhullen dat sommige activiteiten vaker en andere minder vaak voorkomen.

Tabel 4.2.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

Peuteropvang – activiteitenaanbod	N	Range	Gemiddeld	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling	30	2.67-7.00	4.71	1.07
Samenspel	30	3.40-7.00	5.04	0.86
Creatieve en musische activiteiten	30	2.14-5.86	3.67	0.79
Taal & geletterdheid	30	2.70-6.50	4.97	1.06
Ontluikend rekenen	29	1.20-4.80	3.06	0.87
Wetenschap & Technologie	29	1.40-5.20	2.78	0.98
Burgerschapsvorming	29	1.00-4.75	2.51	0.91
Buitenactiviteiten & uitstapjes	29	1.56-4.75	2.73	0.69

De medewerkers rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor de verschillende vormen van (sociaal) spel en voor de verschillende activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid (beide gemiddeld rond 'een paar keer per week'). Onder taalactiviteiten valt onder andere voorlezen en gesprekjes voeren met kinderen. Ook explorerende fijn- en grof-motorische activiteiten komen relatief vaak voor (gemiddeld 'wekelijks' tot 'een paar keer per week'). Er is minder aanbod aan creatieve en muzische activiteiten, maar gemiddeld nog altijd tussen 'een paar keer per maand' en 'elke week'. Dit geldt in mindere mate ook voor ontluikend rekenen. De medewerkers rapporteren relatief weinig aanbod op het gebied van wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen 'een paar keer per maand' en 'een paar keer per jaar'). Het laatste verwijst naar activiteiten als het aandacht besteden aan culturele verschillen, het omgaan met kinderen met beperkingen, en het bespreken van gedragsregels. De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld laag ('één keer per maand'). Dit betekent niet dat de kinderen weinig buiten komen (als het weer het toelaat), wel dat het totaal van alle nagevraagde buitenactiviteiten inclusief bezoeken aan een park of kinderboerderij niet zo vaak aan de orde is. Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat kinderen gemiddeld tussen 'een paar keer per week' buiten in de zandbak of tuin spelen.

Samenvattend beeld van de kwaliteit in peuteropvang

De resultaten van de observaties op basis van verschillende instrumenten laten zien dat de proceskwaliteit op emotioneel vlak goed en op educatief vlak middelmatig is. De proceskwaliteit is vergelijkbaar en op sommige punten iets hoger dan in voorgaande metingen zoals gemeten met de omgevingschalen en de NCKO-schalen. Het lijkt erop dat vooral de educatieve kwaliteit verbeterd is. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de inrichting van de ruimte en het activiteitenaanbod en de kwaliteit van taal en interacties in algemene zin. Ook een vergelijking met een kwaliteitsmeting in de kinderdagopvang met de CLASS in 2012 toont dat zowel de emotionele als de educatieve proceskwaliteit in de huidige steekproef hoger is³⁸. De gemiddelde mate van welbevinden in de groep is hoog en de gemiddelde betrokkenheid die peuters ervaren is middelmatig. Dit betekent dat de kinderen over het algemeen tevreden zijn, maar dat het aanbod van spel en activiteiten niet altijd actieve betrokkenheid van kinderen uitlokt en daarmee mogelijkheden biedt voor ontwikkeling en leren. Verder blijken peuters vooral interacties te hebben met de pedagogisch medewerkers en in mindere mate met andere kinderen. Kinderen vertonen gemiddeld genomen een hoge mate van zelfregulatie en gewenst gedrag in de groep en hun spelwerkhouding is te karakteriseren als gemiddeld.

Er zijn kwaliteitsverschillen op basis van de aard van de activiteit of situatie die geobserveerd wordt. De emotionele proceskwaliteit gemeten met de CLASS en de kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten blijkt hoger tijdens vrij spel. Verder blijkt de educatieve proceskwaliteit tijdens educatieve activiteiten en vrij spel hoger dan tijdens eet en drinkmomenten. De kwaliteit van de interacties tussen individuele kinderen blijkt hoger tijdens spel en de spelwerkhouding blijkt vooral hoog tijdens creatieve activiteiten. Een groot deel van de tijd wordt in de peuteropvang besteed aan educatieve activiteiten op taalgebied, zoals voorlezen, kringgesprek voeren en educatieve spelletjes spelen.

Het beeld dat de peuteropvang gemiddeld relatief hoge emotionele proceskwaliteit biedt komt overeen met de ervaringen van de pedagogisch medewerkers zelf, zoals gerapporteerd in de interviews. Zij geven aan een positieve band te ervaren met de kinderen. Er is sprake van een affectief-inclusief klimaat in de groep met veel aandacht voor samen- en fantasiespel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door pedagogisch medewerkers gerapporteerde activiteitenaanbod. Niet voor alle ontwikkelingsgebieden is er evenveel aandacht. Zo wordt er wel veel aandacht besteed aan

³⁸ Leseman & Slot (2013).

exploratie en motorische activiteiten, samenspel en taal en geletterdheid, maar is er minder nadruk op ontluikend rekenen, wetenschap en techniek of burgerschapsvorming.

De medewerkers zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken. Ze rapporteren weinig stress in hun werk en in relatie tot de omgang met de kinderen. Hoewel er aandacht is voor continue professionalisering, is dit aanbod nog niet heel frequent. Inhoudelijk teamoverleg, als onderdeel van teamprofessionalisering, komt het vaakst voor, maar gemiddeld minder dan één keer per maand.

5. Kwaliteit in de buitenschoolse opvang

Om de kwaliteit in de buitenschoolse opvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van vijf observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit van de opvang. Daarnaast is er aan de hand van een vragenlijst voor pedagogisch medewerkers in persoonlijke interviews gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in de groep. Tevens zijn er met de vragenlijst gegevens over de achtergrond van de pedagogisch medewerkers, de werkbeleving, de structurele en stabiele kenmerken van de groep en het pedagogisch beleid nagevraagd.

5.1. Observaties

Observaties met de CLASS Pre-K

Uit het overzicht in tabel 5.1.1 kan worden opgemaakt dat de emotionele kwaliteit zoals geobserveerd met de CLASS Pre-K in de midden- tot hoge range is. Er is met name sprake van het ontbreken van een negatieve sfeer in de groep. Verder laten de pedagogisch medewerkers een over het geheel genomen positief beeld zien met betrekking tot de sfeer, de mate waarin zij sensitief en kindvolgend reageren op kinderen, en de wijze waarop zij gedrag van kinderen begeleiden. De educatieve kwaliteit is in de middenrange, maar er blijken grote verschillen tussen de verschillende kwaliteitsdimensies. Vooral productief gebruik van de tijd productief scoort hoog. Dit betekent dat er aanbod is voor kinderen en dat het voor kinderen ook duidelijk is wat ze wel en niet kunnen doen. Ook de interacties rondom verschillende educatieve werkvormen en aanbiedingsvormen scoort relatief hoog. Er is een rijk, gevarieerd aanbod aan materialen en activiteiten die aansluiten op de verschillende interesses van de kinderen en de pedagogisch medewerkers zijn in staat om kinderen actief te betrekken in activiteiten en spel. De dimensies die het ondersteunen van met name de cognitieve ontwikkeling en het geven van gerichte, procesgerichte feedback aan kinderen meten, scoren lager.

Van alle observaties bleken eet- en drinkmomenten het meest voor te komen, gevolgd door vrij spel. Het aanbod van gerichte activiteiten was divers en omvatte bijvoorbeeld samen koken of bakken, sportactiviteiten en spelletjes doen. Georganiseerde creatieve activiteiten, veelal knutselen, kwamen minder vaak voor.

Tabel 5.1.1 Geobserveerde structurele kwaliteit en proceskwaliteit in de buitenschoolse opvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	BSO (N=33 groepen)			BSO (N=128 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Structurele kenmerken						
Tijdens de observaties						
Aantal kinderen	2-18	9.89	(4.37)	2-34	9.94	(5.75)
Aantal volwassenen	1-5.75	1.70	(0.87)	0-6	1.72	(0.97)
Kind-staf ratio	2-12.13	5.96	(2.14)	1-20	5.94	(2.75)
CLASS emotioneel						
Positieve sfeer	3.75-7.00	5.23	(0.72)	3-7	5.23	(1.04)
Negatieve sfeer (R)	5.75-7.00	6.89	(0.25)	5-7	6.88	(0.35)
Sensitiviteit	3.75-6.75	5.06	(0.73)	1-7	5.06	(1.11)
Kindperspectief	3.75-6.00	4.99	(0.67)	1-7	4.98	(1.11)
Begeleiding gedrag	3.75-6.25	5.21	(0.64)	1-7	5.20	(1.16)
Gemiddelde emotionele kwaliteit	4.45-6.30	5.48	(0.47)	3-7	5.47	(.74)
CLASS educatief						
Productiviteit	3.50-6.50	5.29	(0.79)	2-7	5.30	(1.19)
Educatieve werkvormen	2.00-6.00	3.59	(0.83)	2-6	3.60	(1.23)
Conceptontwikkeling	1.00-2.75	1.78	(0.48)	1-5	1.78	(0.89)
Kwaliteit feedback	1.00-3.25	1.91	(0.62)	1-5	1.92	(0.91)
Taalstimulering	1.00-3.75	2.59	(0.62)	1-5	2.60	(0.91)
Gemiddelde educatieve kwaliteit	2.00-4.35	3.03	(0.54)	1.40-5.40	3.04	(0.81)
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		28.9%				
Gerichte activiteit		14.1%				
Creatief		12.5%				
Eten/drinken		35.9%				
Buiten		8.6%				

De gemiddelde scores, de standaarddeviaties en range van de geobserveerde kwaliteit is in tabel 5.1.1 weergegeven op twee niveaus. Enerzijds gaat het om de gemiddelde kwaliteit van de groep (gemiddeld over 4 observatiecycli) en anderzijds gaat het om de kwaliteit van de observatiecyclus binnen de groep, verwijzend naar de verschillende situaties en activiteiten die geobserveerd zijn. De gemiddelde scores zijn vergelijkbaar op beide niveaus, maar de spreiding in scores is *binnen* de groepen groter dan *tussen* de groepen. De kwaliteit binnen de groep varieert sterk afhankelijk van het type activiteit dat aangeboden wordt. Statistische toetsing³⁹ bevestigt dit beeld, zoals blijkt uit tabel 5.1.2, en laat zien de educatieve kwaliteit tijdens zowel gerichte als creatieve activiteiten aanmerkelijk hoger is dan tijdens spel en eet- en drinkmomenten.

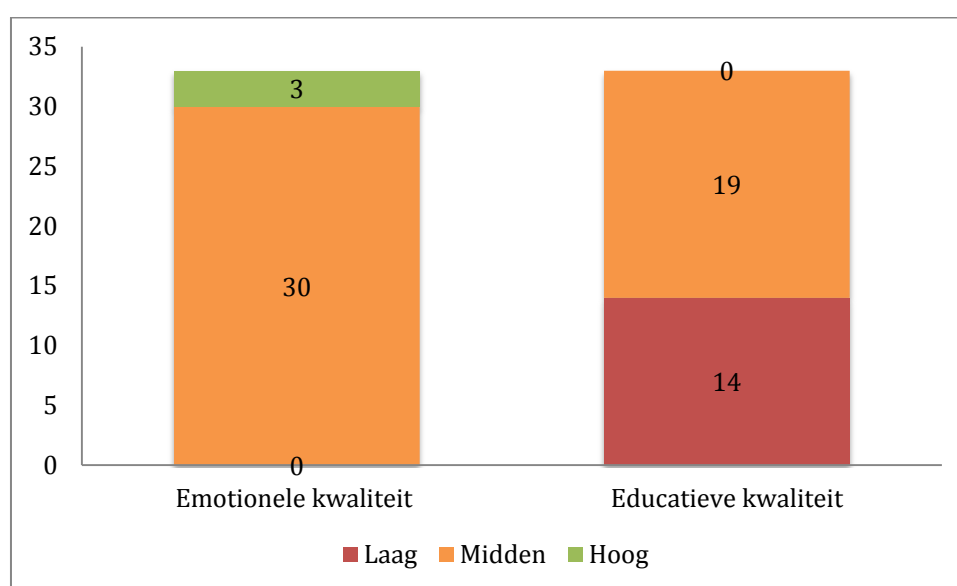
³⁹ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor emotionele kwaliteit zijn $F(4,123)=1.15$, $p=.335$ en voor educatieve kwaliteit $F(4,123)=2.96$, $p=.022$.

Tabel 5.1.2 Geobserveerde kwaliteit afhankelijk van type activiteit

	Emotionele kwaliteit		Educatieve kwaliteit	
	M	SD	M	SD
Spel	5.30	0.87	2.85 ^a	0.82
Gerichte activiteit	5.72	0.51	3.38 ^{ac}	0.56
Creatief	5.51	0.82	3.46 ^{ab}	1.02
Eten/drinken	5.45	0.62	2.90 ^{bc}	0.62
Buiten spelen	5.64	0.91	3.12	1.15

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 5.1 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit gebaseerd op de standaards van de CLASS Pre-K (laag < 3; midden > 3 en < 5; hoog > 5). Hieruit blijkt dat 3 groepen hoge emotionele kwaliteit bieden, maar dit geldt voor geen enkele groep met betrekking tot de educatieve kwaliteit. Er zijn geen groepen die lage emotionele kwaliteit bieden, terwijl 14 groepen lage educatieve kwaliteit bieden.

Afbeelding 5.1 Aantal groepen met lage, midden en hoge emotionele en educatieve kwaliteit van de buitenschoolse opvang volgens de CLASS standaard

Observaties met NCKO-interactieschalen

In totaal zijn 64 pedagogisch medewerkers van 32 groepen beoordeeld⁴⁰. Voor 19 pedagogisch medewerkers was 1 videofragment beschikbaar, voor 21 medewerkers waren er 2 fragmenten, voor 14 medewerkers waren 3 fragmenten, voor 9 pedagogisch medewerkers waren dit er 4 en voor 1 medewerker waren er 5 fragmenten, resulterend in totaal 144 beoordeelde fragmenten. Op het niveau van de videofragmenten was er op sommige schalen sprake van missing data, bijvoorbeeld omdat de pedagogisch medewerker niet goed te verstaan was waardoor het toekennen van een score niet mogelijk was. Dit was het geval voor Praten en uitleggen (7 missings; 4.9%) en Ontwikkelingsstimulering (14 missings; 9.7%). Een ander type missing data heeft betrekking op het al of niet voorkomen van een bepaalde situatie. Wanneer er bijvoorbeeld geen negatieve interacties tussen kinderen voorkwamen, dan werd de schaal Begeleiden van negatieve interacties niet gescoord (79 missings; 54.9%).

In lijn met de eerdere meting is er voor elke pedagogisch medewerker een gemiddelde score berekend voor elke vaardigheid. Daarnaast is er een gemiddelde score per groep (dus gemiddeld

⁴⁰ De scoring van de videofragmenten van de buitenschoolse opvang met de NCKO-schalen is uitgevoerd door het Kohnstamm Instituut. Alle data waren beschikbaar.

over alle pedagogisch medewerkers werkzaam in dezelfde groep) berekend. De beschrijvende gegevens op zowel het niveau van de pedagogisch medewerker als de groep worden getoond in tabel 5.1.3. Over het geheel genomen is het beeld dat zowel de aspecten van de verzorgende als de educatieve interacties een voldoende scoren. De resultaten tonen aan dat de kwaliteit van de emotionele ondersteuning en het bevorderen van autonomie het hoogst scoren, terwijl de interacties gericht op ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties tussen kinderen lager scoren.

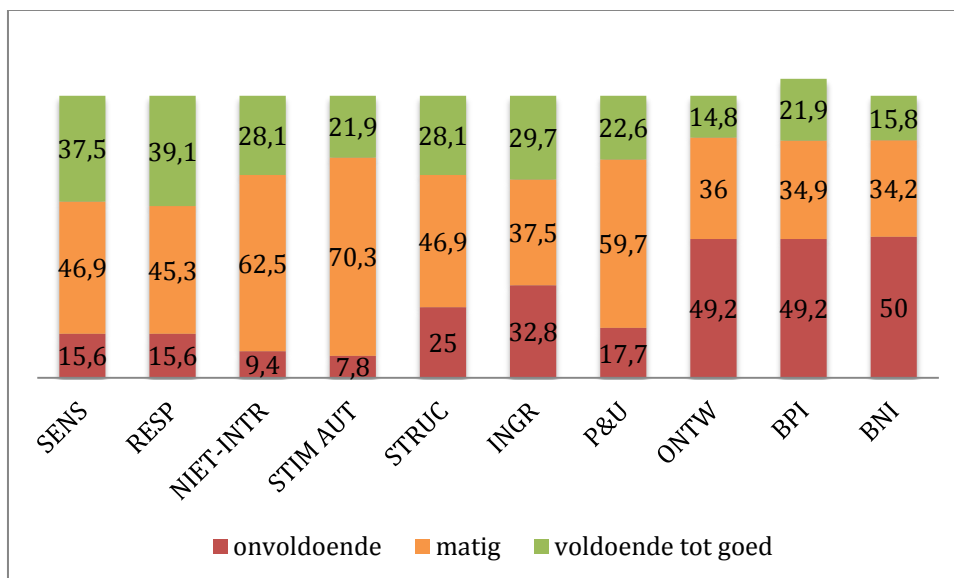
Tabel 5.1.3 Geobserveerde proceskwaliteit met de NCKO-interactieschalen in de buitenschoolse opvang. Eenheid: groep en pedagogisch medewerker niveau

	BSO (N=32 groepen)			BSO (N=64 pm'ers)			Meting in 2011 (N=610 pm'ers)		
	Range	M	SD	Range	M	SD	Range	M	SD
Emotionele ondersteuning	2.63-4.50	3.55	0.47	2.17-5.00	3.51	0.66	1.00-5.00	3.80	0.86
Sensitief	2.57-4.33	3.54	0.47	2.00-5.00	3.51	0.66	1.00-5.00	3.75	0.93
Responsief	2.50-5.00	3.57	0.54	2.00-5.00	3.49	0.71	1.00-5.00	3.85	0.91
Autonomie	2.75-4.63	3.46	0.45	2.50-4.67	3.42	0.47	1.00-5.00	3.64	0.76
Niet intrusieve stijl	2.75-5.00	3.49	0.54	2.00-5.00	3.43	0.58	1.00-5.00	3.71	0.79
Stimulering autonomie	2.75-4.67	3.43	0.43	2.50-4.67	3.41	0.48	1.00-5.00	3.57	0.87
Regie & leiding	2.21-4.50	3.32	0.66	1.50-4.75	3.30	0.77	1.00-5.00	3.85	0.74
Structureren	2.14-5.00	3.40	0.71	1.50-5.00	3.33	0.83	1.00-5.00	3.90	0.85
Ingrijpen, niet permissieve stijl	2.00-4.50	3.25	0.68	1.50-5.00	3.30	0.82	1.00-5.00	3.81	0.79
Totaal Verzorgend	2.67-4.50	3.32	0.48	2.39-4.50	3.41	0.55	1.00-5.00	3.76	0.68
Praten en uitleggen	2.25-5.00	3.44	0.57	1.50-5.00	3.31	0.68	1.00-5.00	3.65	1.01
Ontwikkelingsstimulering	1.43-4.25	2.86	0.73	1.00-4.33	2.84	0.85	1.00-5.00	3.18	1.25
Begeleiding van interacties	1.86-4.08	2.87	0.58	1.00-4.25	2.84	0.75	1.00-5.00	2.53	0.89
Stimulering positieve interacties	1.86-4.17	2.88	0.56	1.00-4.25	2.84	0.78	1.00-5.00	2.50	0.86
Omgang negatieve interacties	1.60-4.50	2.80	0.77	1.00-5.00	2.80	0.94	1.00-5.00	2.75	1.32
Totaal Educatief	1.90-4.33	3.00	0.54	1.33-4.33	2.95	0.65	1.00-5.00	3.14	0.87

Afbeelding 5.2 toont voor welk percentage van de geobserveerde pedagogisch medewerkers de kwaliteit van de interacties als onvoldoende (rode deel van de kolom), middelmatig (oranje deel van de kolom) of voldoende tot goed (groene kolom) beoordeeld is. Deze verdeling laat zien dat er voor alle aspecten pedagogisch medewerkers zijn die respectievelijk onvoldoende, matig en voldoende scoren. De percentages onvoldoendes zijn het laagst voor Niet-intrusieve stijl en Stimuleren van de autonomie van kinderen en het hoogst voor Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties tussen kinderen.

Een vergelijking van de huidige meting met de eerdere meting in 2011⁴¹ suggereert dat de gemiddelde kwaliteit lager ligt, maar ook dat de verschillen tussen pedagogisch medewerkers kleiner zijn geworden, blijkend uit kleinere standaarddeviaties en smallere scorereanges. De schaal Begeleiden van interacties laat overigens een hogere score zien ten opzichte van de eerdere meting.

⁴¹ Boogaard & Van Daalen-Kapteijns (2012).

Afbeelding 5.2 Verdeling van pm's naar 'onvoldoende', 'matig', en 'voldoende tot goed' in percentages

SENS=sensitiviteit, RESP=responsiviteit, NIET-INTR=niet intrusieve stijl, STIM AUT=stimuleren van de autonomie van het kind, STRUC=structureren, INGR=ingrijpen, niet permissieve stijl., P&U=praten en uitleggen, ONTW=ontwikkelingsstimulering, BPI=begeleiden positieve interacties, BNI=begeleiden negatieve interacties

Observaties met de BSO observatieschaal

Er zijn observaties verricht met de BSO observatieschaal in alle 33 groepen. Niet alle gegevens die nodig zijn voor deze schaal zijn direct observeerbaar. Aanvullende gegevens zijn derhalve afgeleid uit de interviews met pedagogisch medewerkers. Het gaat bijvoorbeeld om zaken als de teamsamenstelling en aspecten van het beleid of het geplande activiteiten aanbod. De gegevens in tabel 5.1.4 laten de vergelijking zien van de resultaten in 2017 met de resultaten van de eerdere meting in 2011 bij 155 buitenschoolse opvanggroepen⁴². De resultaten tonen dat de kwaliteit zoals gemeten in 2017 grotendeels vergelijkbaar is met die in 2011. Op sommige punten is de kwaliteit iets hoger, zoals de binnenruimte en de proceskwaliteit, op andere punten iets lager, zoals de kwaliteit van het materiaal en organisatorische aspecten.

Tabel 5.1.4 Geobserveerde kwaliteit van de omgeving, de materialen, organisatorische aspecten en algehele proceskwaliteit in de buitenschoolse opvang. Eenheid: groep

	BSO (N=33 groepen)			Meting 2011 (N=155)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Binnenruimte (3 items)	1.67-5.00	3.47	0.95	1.00-5.00	3.26	1.08
Buitenruimte (2 items)	1.00-5.00	3.68	1.33	1.00-5.00	3.60	1.13
Materiaal (8 items)	1.75-4.38	2.80	0.67	1.88-4.50	3.07	0.55
Proceskwaliteit (7 items)	1.86-5.00	3.94	0.88	1.14-5.00	3.69	0.73
Organisatorisch (11 items)	1.75-4.50	2.88	0.61	1.45-4.50	3.17	0.55

Observaties met de inCLASS Pre-K

Tabel 5.1.5 laat zien wat de kwaliteit is die individuele kinderen ervaren in de groep. De resultaten wijzen uit dat de kwaliteit van de interacties die individuele kinderen hebben met leeftijdsgenoten gemiddeld hoger is dan de kwaliteit van de interacties die zij hebben met pedagogisch medewerkers. De kwaliteit van beiden vormen van interactie valt echter in de lage tot midden range. De mate waarin kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld tot hoog, maar de mate van zelfstandigheid hierbij is lager. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de pedagogisch medewerkers of met de andere kinderen. De gemiddelde scores op

⁴² Tabel 5.4.1 laat gegevens zien op hoofdschalen zoals die ook zijn gerapporteerd in de vorige meting. In de bijlage staat een complete tabel met de beschrijvende gegevens voor elk individueel item en de vergelijking met de eerdere meting.

groepsniveau zijn vergelijkbaar zijn met de gemiddelde scores op het niveau van de observatiecyclus. Op het niveau van de observaties is er echter meer spreiding in scores (grotere standaarddeviatie en wijdere range van scores). Deze variatie kan verklaard worden doordat individuele kinderen verschillende ervaringen hebben in dezelfde groep en dat de kwaliteitsscores kunnen verschillen naar type activiteit.

Eten en drinken is de meest frequent geobserveerde activiteit, gevolgd door vrij spel. Gerichte activiteiten kwamen ook voor en betroffen veelal koken of bakken en spelletjes doen. Creatieve activiteiten en buiten activiteiten kwamen minder vaak voor. Creatieve activiteiten hadden vooral betrekking op knutselen en tekenen.

Tabel 5.1.5 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de buitenschoolse opvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	BSO (N=33 groepen)			BSO (N=404 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Positieve interactie met de medewerker	2.56-5.00	3.75	0.68	1.00-7.00	3.72	1.66
Communicatieve interactie met de medewerker	1.86-5.00	2.83	0.76	1.00-7.00	2.78	1.76
Conflicten met de medewerker (R)	5.38-7.00	6.79	0.32	3.00-7.00	6.80	0.58
Prosociale interacties met peers	2.78-5.80	4.46	0.54	1.00-7.00	4.50	1.31
Communicatieve interacties met peers	1.38-5.20	3.35	0.86	1.00-7.00	3.34	1.89
Assertiviteit t.a.v. peers	1.44-4.57	3.02	0.70	1.00-7.00	3.03	1.67
Conflicten met peers (R)	4.63-7.00	6.67	0.45	2.00-7.00	6.68	0.77
Betrokkenheid in spel/activiteiten	4.00-6.08	5.09	0.53	1.00-7.00	5.10	1.37
Zelfstandigheid	1.88-5.10	3.76	0.79	1.00-7.00	3.77	1.60
Zelfregulatie	4.88-7.00	6.26	0.49	1.00-7.00	6.24	1.01
Interacties met medewerker	2.28-4.95	3.29	0.68	1.00-7.00	3.25	1.60
Interacties met peers	1.89-5.10	3.61	0.66	1.00-7.00	2.62	1.48
Speel/ werkhouding	2.94-5.53	4.42	0.61	1.00-7.00	4.44	1.31
Gedrag in de groep	4.96-7.00	6.57	0.40	2.33-7.00	6.57	0.66
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		21%				
Gerichte activiteit		18%				
Creatief		11%				
Eten/drinken		36%				
Buiten		11%				
Overige		3%				

Tabel 5.1.6 toont de gemiddelde scores voor alle domeinen afhankelijk van het type activiteit⁴³. De resultaten laten zien dat er enkele verschillen zijn tussen activiteiten. Zo ervaren kinderen gemiddeld genomen een lagere kwaliteit van interacties met de pedagogisch medewerkers in vrij spel situaties vergeleken met gerichte en creatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten. Buiten spelen en

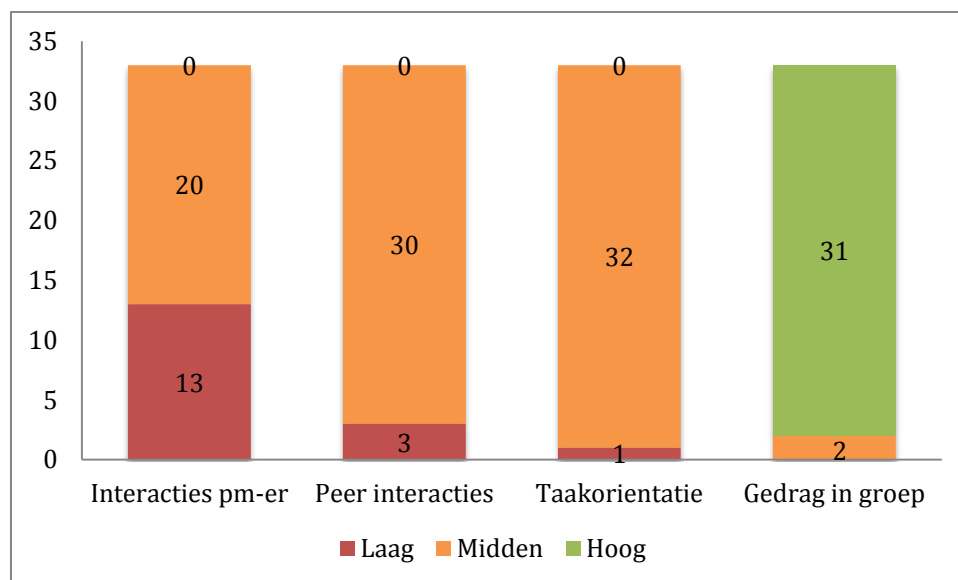
⁴³ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(4,397)=9.02$, $p=.000$, voor Interacties met peers $F(4,397)=1.87$, $p=.099$, voor Speelwerkhouding $F(4,397)=5.44$, $p=.000$ en Gedrag in de groep $F(4,397)=2.37$, $p=.039$.

overige activiteiten (vooral transitiemomenten) scoren lager op kwaliteit van de interacties met pedagogisch medewerkers dan eten en drinken en gerichte of creatieve activiteiten. Tijdens vrij spel is de kwaliteit van interacties met leeftijdgenoten hoger dan tijdens gerichte en overige activiteiten. Voor de spelwerkhouding blijkt het eten en drinken gepaard te gaan met een lagere betrokkenheid en zelfstandigheid, vergeleken met alle andere typen activiteiten, behalve de categorie overig. Tijdens het buiten spelen scoren kinderen het laagst met betrekking tot gedrag in de groep en zijn er meer conflictueuze interacties.

Tabel 5.1.6 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit

	Interacties pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Spel	2.54 ^a	1.47	3.92 ^e	1.60	4.73 ^g	1.39	6.61 ^k	0.65
Gerichte activiteit	3.61 ^{ab}	1.60	3.43 ^e	1.36	4.58 ^h	1.33	6.66 ^l	0.58
Creatief	3.72 ^{ac}	1.80	3.89 ^f	1.55	4.94 ⁱ	1.19	6.57 ^m	0.85
Eten/drinken	3.59 ^{ad}	1.52	3.57	1.48	4.07 ^{ghij}	1.23	6.62 ⁿ	0.53
Buiten	2.72 ^{bcd}	1.38	3.49	1.26	4.58 ^j	1.07	6.27 ^{klmn}	0.80
Overig	2.19 ^{bcd}	0.95	2.95 ^{ef}	1.60	3.85 ^{gi}	1.60	6.54	0.80

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 5.3 Aantal groepen met lage, midden en hoge kwaliteit in de verschillende inCLASS domeinen

Afbeelding 5.3 laat zien hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van kwaliteit gebaseerd op de standaards van de inCLASS (laag < 3; midden > 3 en < 5; hoog > 5). De kwaliteit van de interacties met de pedagogisch medewerkers blijkt gemiddeld te zijn in 20 groepen en laag in 13 groepen. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties tussen kinderen, zien we dat de ruime meerderheid in de midden range scoort. Met betrekking tot de spelwerkhouding scoort het overgrote deel in de midden range. Het gedrag van de kinderen valt in bijna alle groepen in de hoge range, wat voor een groot deel verklaard kan worden door het ontbreken van conflicten met pedagogisch medewerkers en andere kinderen.

Observaties van welbevinden en betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd op het niveau van de observatiecyclus en tevens geaggregeerd naar het niveau van de groep. Bij aggregatie naar het groepsniveau is de score een afspiegeling van het gemiddelde van alle individueel, in verschillende situaties geobserveerde kinderen in de betreffende groep. Het gemiddelde welbevinden van kinderen is hoog, zowel op observatiecyclus- als op groepsniveau. Betrokkenheid scoort matig op

beide niveaus. Er is meer variatie op observatiecyclusniveau dan op groepsniveau, wat blijkt uit een grotere range en grotere standaarddeviaties. Dit heeft te maken met verschillen in ervaren kwaliteit tussen situaties en activiteiten.

Tabel 5.1.7 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de buitenschoolse opvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	BSO (N=33 groepen)			BSO (N=106 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Welbevinden	3.42-4.07	3.71	(0.13)	2.89-4.50	3.70	0.36
Betrokkenheid	2.83-3.72	3.28	(0.25)	2.25-4.20	3.28	0.50
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		28%				
Gerichte activiteit		14%				
Creatief		11%				
Eten/drinken		35%				
Buiten activiteit		8%				
Overige		3%				

Eten en drinken was de meest geobserveerde activiteit gevolgd door vrij spel. Gerichte activiteiten en educatieve activiteiten kwamen ongeveer even vaak voor. Gerichte activiteiten betroffen vaak koken of bakken en (bord)spelletjes doen. Creatieve activiteiten betroffen veelal knutselen en tekenen of kleuren, maar kwamen aanmerkelijk minder vaak voor. Buiten spelen kwam af en toe voor. Met multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokken zijn te verklaren door type activiteit⁴⁴. De bevindingen staan in tabel 5.1.8 en laten zien dat er geen verschillen zijn met betrekking tot welbevinden. Voor betrokkenheid scoren kinderen hoger tijdens vrij spel, creatieve en gerichte activiteiten dan tijdens eet- en drinkmomenten, buiten spelen en overige activiteiten (veelal transitie momenten).

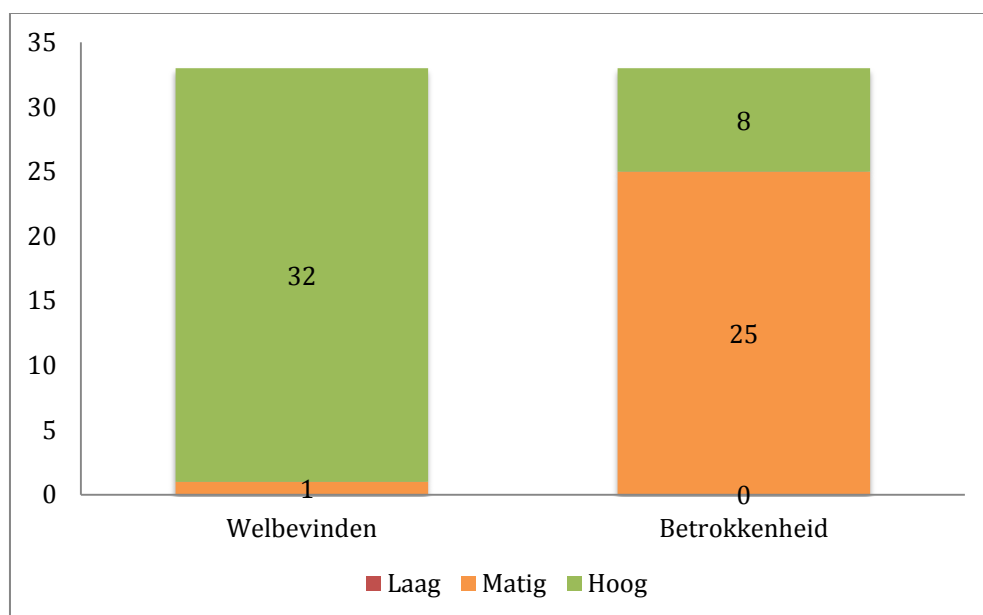
Tabel 5.1.8 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit

	Welbevinden		Betrokkenheid	
	M	SD	M	SD
Spel	3.74	0.27	3.59 ^a	0.52
Gerichte activiteit	3.73	0.32	3.44 ^b	0.48
Creatief	3.76	0.41	3.61 ^c	0.39
Eten/drinken	3.67	0.41	2.93 ^{abc}	0.39
Buiten activiteit	3.66	0.33	3.18 ^{ac}	0.61
Overig	3.42	0.36	2.74 ^{abc}	0.67

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 5.4 toont hoeveel groepen vallen in de lage, midden respectievelijk hoge range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standards van het instrumentarium (laag < 2.5; matig > 2.5 en < 3.5; hoog > 3.5). Hieruit blijkt dat het welbevinden in alle groepen, behalve één, hoog is. Voor betrokkenheid zien we dat 25 groepen middelmatig scoren en acht groepen in de hoge categorie vallen.

⁴⁴ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor welbevinden zijn $F(5,100)=.64, p=.673$ en voor betrokkenheid $F(5,100)=12.44, p=.000$.

Afbeelding 5.4 Aantal groepen met lage, matige en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op groepsniveau

5.2. Interviewgegevens

In totaal zijn 46 pedagogisch medewerkers, werkzaam op de 33 buitenschoolse opvanggroepen die aan dit onderzoek meedoen, geïnterviewd. Hieronder worden de bevindingen uit de interviews gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepssamenstelling, pedagogisch beleid en klimaat, en activiteiten aanbod.

Structurele kwaliteit en groepssamenstelling

Tabel 5.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde medewerkers. De spreiding naar leeftijd van de medewerkers is vrij groot en de gemiddelde leeftijd is bijna 36 jaar. Er is ook sterke variatie in het aantal werkuren per week. De gemiddelde werktijd is relatief kort. Het overgrote deel van de medewerkers is opgeleid op MBO3 of MBO4 niveau (het gemiddelde vooropleidingsniveau is 5) en een deel heeft door een beroepsgerichte vervolgopleiding het opleidingsniveau verder verhoogd. Wat betreft de vooropleiding zijn er zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (WO niveau) onder de geïnterviewde medewerkers. De gemiddelde werkervaring van de geïnterviewden in de sector kinderopvang is ruim 9 jaar, korter dan in de andere opvangsoorten, en de variatie is groot. Bijna tweederde van de huidige steekproef werkt in de kinderopvang op basis van een vast contract, één medewerker is tevens eigenaar. De rest werkt op een tijdelijk contract, meer dan in de andere kinderopvangsoorten.

Tabel 5.2.1 Achtergrondkenmerken van pedagogisch medewerkers

BSO groepen – achtergrond pedagogisch medewerker	N	Range	Gemiddeld	SD
Leeftijd	46	21-62	35.8	11.7
Werkdagen	46	1-5	3.14	0.99
Werktijd	46	8-37	21.0	7.54
Vooropleiding (1-8)	46	1-8	5.00	1.48
Niveau vervolgopleiding (1-8)	46	5-8	5.66	0.99
Werkervaring in kinderopvang (in jaren)	46	0.5-25	9.69	7.00
% Vast contract	46	0-100%	66.4%	47%
% Eigenaar, zzp'er	46	0-100%	2.3%	15%

De werkomgeving wordt in het algemeen als positief ervaren, zoals tabel 5.2.2 laat zien. Op vragen naar de onderlinge afstemming, taakverdeling en samenwerking in het team, het werkklimaat, met

aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij de beleidsontwikkeling en besluitvorming binnen de eigen organisatie, wordt gemiddeld ruim boven de 5 ('mee eens' tot 'sterk mee eens') gescoord op een schaal van 1 tot 6. Het ervaren stressniveau is laag (deze schaal is omgecodeerd: het antwoord op stellingen als "ik voel me gestrest", "ik kan het werk niet aan" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" is gemiddeld 'een beetje mee oneens' tot 'sterk mee oneens'). Het vertrouwen in eigen kunnen is hoog. Er is aandacht voor continue professionalisering via cursusaanbod, coaching, teamoverleg en conferentiedeelname. De gemiddelde score ligt iets boven de 2 ('zelden'), wat suggereert dat het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten niet overdadig is. De meest voorkomende vorm van continue professionalisering is inhoudelijk teamoverleg: één keer per zes weken zoals uit andere interviewgegevens kan worden afgeleid. De schaal teamgerichte professionalisering (samen activiteiten bedenken, gezamenlijke reflectie op het werk enz.) heeft een gemiddelde score van 2.73 op een schaal van 1 ('nooit') tot 7 ('elke dag'), wat overeenkomt met minder dan één keer per maand.

Tabel 5.2.2 Werkbeleving zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

BSO groepen – organisatieklimaat & werkbeleving	N	Range	Gemiddeld	SD
Continue professionalisering (1-5)	39	1.10-4.00	2.13	0.59
Teamgerichte professionalisering (1-7)	39	1.00-5.56	2.73	1.03
Teamcohesie (1-6)	39	3.20-6.00	5.02	0.58
Zelfvertrouwen (1-6)	39	4.11-6.00	5.15	0.40
Beleving werkklimaat (1-6)	39	3.79-6.00	5.12	0.46
Beleving betrokken (1-6)	39	4.40-6.00	5.34	0.42
Werkstress (1-6) (R)	39	3.00-6.00	4.69	0.75

Gegevens over de groepen kinderen zijn weergegeven in tabel 5.2.3. De gemiddelde groepsgrootte op de drie drukste dagen van de week is bijna 19. De hoogste waarde voor de groepsgrootte is ruim 58. Het gaat hier om een BSO met een opendeurenbeleid. De kind-beroepskracht ratio op de drukste dagen is 8.42, met sterke variatie tussen de groepen. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase komt overeen met de aard van de opvangsoort: het gaat vooral om kleuters (41%) en jongere schoolkinderen tot acht jaar (34%). Er zijn ook oudere schoolkinderen (bijna 16%) en enkele middelbare scholieren (niet in de Tabel opgenomen). De pedagogisch medewerkers is gevraagd in te schatten wat het aandeel kinderen is in hun groep met ouders die laag zijn opgeleid of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden schatten wij het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders op gemiddeld ruim 12 procent en, daarmee deels overlappend, het aandeel kinderen met ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op bijna 17 procent, veel kleiner dan in de andere opvangsoorten. Er is grote variatie: er zijn enkele buitenschoolse opvanggroepen die volgens de medewerkers grotendeels of volledig uit kinderen van laagopgeleide ouders of migrantenouders bestaan. De pedagogisch medewerkers rapporteren een aandeel kinderen die extra zorg, vooral ondersteuning bij gedragsproblemen, nodig hebben in hun groepen van gemiddeld 9 procent. In totaal zijn er minder kinderen met extra zorgbehoeften dan in de andere opvangsoorten.

Tabel 5.2. Samenstelling van de groep zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

BSO groepen – structurele kenmerken en groepssamenstelling	N	Range	Gemiddeld	SD
Groepsgrootte op de drie drukste dagen	42	4.67-58.33	18.83	9.72
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	42	3.43-10.00	8.42	1.39
% kleuters	33	0-100%	41.1%	25%
% jonge schoolkinderen	33	0-100%	34.2%	24%
% oudere schoolkinderen	33	0-100%	15.6%	22%
% kinderen van laagopgeleide ouders	27	0-100%	12.6%	20%
% kinderen met migratieachtergrond	27	0-100%	16.9%	28%
% kinderen met extra zorgbehoeften	42	0-56%	9.1%	13%
-waarvan educatieve problemen	39	0-34%	1.9%	16%
-waarvan gedragsproblemen	40	0-38%	7.9%	10%
-waarvan beperkingen	40	0-13%	1.6%	3%

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Indicatoren van het pedagogisch beleid zijn opgenomen in tabel 5.2.4. Er zijn verschillende aspecten van stabiliteit nagevraagd. De gemiddelde score van 2.99 op een schaal van 1 tot 5 ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn van toepassing tot sterk van toepassing') wijzen op beleid dat tot minder stabiele groepen leidt, ook vergeleken met de andere opvangsoorten. Het is gemiddeld in de onderzochte BSO groepen relatief makkelijk van dagen te wisselen, er worden regelmatig groepen samengevoegd of kinderen mogen zelf van groep wisselen. De relatief ruime scorereange wijst er op dat dit geen vaststaand pedagogisch model is in alle onderzochte BSO groepen. Sommige groepen en locaties streven naar stabiele groepen, andere juist niet. In samenhang hiermee is er duidelijk sprake van een opendeurenbeleid in verschillende BSO groepen waarin kinderen zelf kunnen kiezen in welke groep ze bepaalde activiteiten willen doen of waarbij kleine groepen worden samengesteld voor speciale activiteiten met kinderen die uit verschillende groepen komen. De wijde scorereange wijst er ook hier op dat buitenschoolse opvanggroepen op dit punt verschillende keuzes maken. Consistent met dit beeld is de gemiddelde score op flexibiliteit van het programma, verwijzend naar de mate waarin een vast middagschema met vooraf geplande activiteiten wordt gehanteerd of juist ruimte wordt gelaten voor eigen invulling van de middag door de kinderen. Die score is ook relatief hoog, maar opnieuw met veel variatie. De rol die kinderen zelf spelen in de vormgeving van het pedagogisch beleid en activiteitenprogramma van de BSO groepen is op verschillende manieren nagevraagd. De gemiddelde score van 3.50 (tussen 'min of meer van toepassing' en 'van toepassing') suggereert dat de kinderopparticipatie in de onderzochte BSO groepen al relatief sterk verankerd is, maar de gegevens laten zien dat ook de variatie nog groot is. Er zijn groepen waarin de kinderopparticipatie, afgemeten aan de genoemde aspecten, minimaal is.

Het pedagogische klimaat en de algemene manieren van omgaan met kinderen omvatten verschillende aspecten. Er is volgens de medewerkers spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel. Het bevorderen van spel, met name doen-alsof spel, is prominent (verschillende aspecten van bevorderen van doen-alsof spel zijn 'min of meer van toepassing' tot 'van toepassing'), maar er is ook grote variatie tussen groepen wat er op wijst dat spelbegeleiding niet als dominant pedagogisch model fungeert in de onderzochte BSO groepen. Affectief-inclusief gedrag omvat onder andere knuffelen, persoonlijk troosten als dat nodig is, een aai over de bol geven, stoeien en bevorderen dat kinderen mee doen met groepsactiviteiten en lief en zorgzaam zijn voor elkaar. De gemiddelde score wijst op een tamelijk sterke affectief-inclusieve pedagogische houding van de medewerkers (5.51 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden 'vaak' tot 'zeer vaak' uitgevoerd). Het bevorderen van zelfregulatie verwijst naar de ontwikkeling van vaardigheden om emoties situatie-adequaate te reguleren, sociale conflicten op te lossen, plannen voor spel en werk te maken, en een geconcentreerde houding aan te nemen bij spel en activiteiten. De gemiddelde score is tamelijk hoog (bevorderende handelingen komen gemiddeld 'vaak' voor) en de hoge ondergrens

van de scorering suggereert dat bevorderen van zelfregulatie redelijk verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte BSO groepen. Dat kan te maken hebben met de leeftijd van de kinderen, die gemiddeld uiteraard een stuk hoger is dan in de voorschoolse kinderopvang. Het kan er ook op wijzen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel een plaats heeft gekregen in het pedagogisch-educatief denken in de BSO, althans in de huidige steekproef.

Tabel 5.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

BSO groepen – pedagogisch beleid & pedagogisch klimaat	N	Range	Gemiddeld	SD
Stabiliteit groepen (1-5)	43	1.00-5.00	2.99	0.83
Opendeurenbeleid (1-5)	43	1.00-5.00	3.11	1.00
Flexibel programma (1-5)	43	2.25-5.00	3.51	0.61
Kinderparticipatie (1-5)	42	1.00-5.00	3.50	0.84
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	38	1.75-5.00	3.84	0.68
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	38	1.25-5.00	3.84	0.74
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	38	4.10-6.80	5.51	0.73
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	38	3.64-6.45	4.90	0.71
Contact met ouders (% van 14 opties)	38	7-86%	46.5%	19%
Relatie met kinderen: veilig (1-6)	38	4.40-6.00	5.17	0.38
Relatie met kinderen: afhankelijk (1-6)	38	1.00-5.00	2.59	0.75
Relatie met kinderen: conflict (1-6)	38	1.00-3.75	1.96	0.66
Ervaren opvoedstress (1-6)	38	1.00-3.57	2.07	0.56

De relatie met de kinderen wordt in het algemeen als positief ervaren. De pedagogisch medewerkers beoordelen hun relaties met de kinderen gemiddeld als emotioneel veilig (stellingen over veilige relaties worden beoordeeld als ‘van toepassing’ tot ‘sterk van toepassing’). Ze ervaren beperkte afhankelijkheid bij de kinderen. Ze ervaren ook weinig conflictueuze relaties. De ervaren opvoedingsstress is laag (gemiddeld is men het ‘oneens’ met stellingen over negatieve emoties rond het omgaan met kinderen).

Oudercontacten zijn er in verschillende vormen: haal- en brengcontacten, ouderavonden, digitale platforms en app-groepen, tentoonstellingen en feesten, participatie van ouders in activiteiten. Van de lijst van 14 vormen van oudercontact geven de geïnterviewde medewerkers aan er gemiddeld tussen de 6 en 7 (46.5%) te benutten. Gemiddeld is er op verschillende manieren contact met ouders, maar de variatie is groot. Er zijn medewerkers die maar op één of enkele manieren contact hebben met ouders en medewerkers die op bijna alle manieren contact hebben. Een ruime meerderheid van de medewerkers meldt dat er een oudercommissie is.

Activiteitenaanbod

Het activiteitenaanbod is in kaart gebracht met een vragenlijst waarin acht soorten activiteiten, en binnen deze soorten specifieke leeftijdsrelevante activiteiten, zijn voorgelegd met de vraag hoe vaak deze worden aangeboden of voorkomen. In tabel 5.2.5 staan de gemiddelde scores op een schaal van 1 ‘(bijna) nooit’ tot 7 ‘minstens 2x per dag’. Een gemiddelde score op de schaal geeft een beeld over het hele domein dat wordt nagevraagd. Sommige activiteiten komen vaker voor, andere minder vaak. De medewerkers rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor verschillende vormen van spel (constructiespel, doen-alsof spel, spel met regels, knikkeren, bordspel enz.), van ‘een paar keer per week’ tot ‘elke dag’. Activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid en rekenvaardigheid zijn minder frequent (beide gemiddeld rond ‘een paar keer per maand’). Er is volgens de rapportage van de pedagogisch medewerkers relatief weinig aanbod aan creatieve en musische activiteiten, activiteiten op het gebied van wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen ‘een paar keer per jaar’ en ‘een paar keer per maand’). De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld hoog (‘een paar keer per maand’ tot ‘elke week’). De kinderen kunnen relatief veel buitenactiviteiten doen in de onderzochte BSO groepen. Meer gedetailleerde gegevens

laten zien dat het buitenspelen in de tuin, verstoppert, ravotten en sporten heel frequent zijn ('een paar keer per week' tot 'elke dag'), terwijl bezoeken aan een park, kinderboerderij, strand of bos of aan een bibliotheek of museum veel minder vaak voorkomen.

Tabel 5.2.5 Activiteitenaanbod zoals gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

BSO groepen - activiteitenaanbod	N	Range	Gemiddeld	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling	34	2.14-6.00	3.64	0.86
Samenspel	33	2.00-6.00	4.12	0.81
Creatieve en musische activiteiten	33	1.25-3.88	2.07	0.64
Taal & geletterdheid	33	1.57-3.71	2.79	0.59
Ontluikend rekenen	33	1.00-4.43	2.46	0.80
Wetenschap & Technologie	33	1.00-3.86	2.17	0.65
Burgerschapsvorming	33	1.00-5.17	2.43	1.21
Buitenactiviteiten & uitstapjes	33	2.00-5.67	4.36	0.80

Samenvattend beeld van de kwaliteit in buitenschoolse opvang

De resultaten van de observaties laten zien dat de proceskwaliteit varieert afhankelijk van welk aspect bekeken wordt. De emotionele proceskwaliteit is middelmatig tot goed, maar de educatieve proceskwaliteit is laag. Er is een basis activiteitenaanbod dat ervoor zorgt dat kinderen zich kunnen vermaken, wat blijkt uit de CLASS Pre-K en BSO observatieschaal, maar het aanbod lijkt veelal gericht op spel (binnen en buiten) en minder gericht op verschillende andere domeinen, zoals muziek, dans, natuur en techniek. Al zijn er relatief grote verschillen tussen groepen, waarbij sommige groepen zich duidelijker profileren op een of meer van deze ontwikkelingsgebieden. De educatieve proceskwaliteit is beduidend hoger tijdens gerichte activiteiten en creatieve activiteiten, vergeleken met vrij spel en eet- en drinkmomenten. Maar dit type georganiseerde activiteiten is relatief weinig geobserveerd tijdens de bezoeken (ca 25%). Eet- en drinkmomenten nemen de meeste tijd in beslag.

De proceskwaliteit is op sommige vlakken iets hoger en op sommige vlakken iets lager dan in de voorgaande meting, zoals gemeten met de BSO Observatieschaal en de NCKO-interactieschalen. Het lijkt er op dat de verschillen tussen groepen kleiner zijn geworden en dat er minder groepen en pedagogisch medewerkers zijn die uitgesproken laag of hoog scores. Hoewel het welbevinden van kinderen over het algemeen goed is, is er gemiddeld genomen een lagere mate van betrokkenheid. De betrokkenheid van kinderen en de speel- werkhouding van kinderen was tijdens vrij spel en gerichte (creatieve) activiteiten hoger dan tijdens het eten en drinken. In de buitenschoolse opvang is de kwaliteit van de interacties tussen kinderen onderling gemiddeld genomen hoger dan de interacties die kinderen met pedagogisch medewerkers hebben en hierin zien we duidelijke verschillen tussen activiteiten. Vrij spel vindt vooral tussen kinderen onderling plaats en bij activiteiten zien we een duidelijkere rol van de pedagogisch medewerkers.

Het beeld van de hogere geobserveerde emotionele proceskwaliteit blijkt ook uit de rapportages van de pedagogisch medewerkers tijdens de interviews, die aangeven een (zeer) positieve band te ervaren met de kinderen. Er is sprake van een affectief-inclusief klimaat in de groep met aandacht voor samen- en fantasiespel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door pedagogisch medewerkers gerapporteerde activiteitenaanbod waaruit blijkt dat er nog niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er wel veel aandacht besteed aan spel zowel binnen als buiten, maar is er minder nadruk op creatieve en musische activiteiten of activiteiten op de gebieden taal, ontluikend rekenen, wetenschap en techniek, en burgerschapsvorming.

De medewerkers zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken, zoals het organisatieklimaat en de betrokkenheid bij de organisatie. Ze rapporteren relatief weinig stress in hun werk en in relatie tot de omgang met de kinderen. Hoewel er aandacht is voor continue professionalisering, is dit aanbod nog niet heel frequent. Inhoudelijk teamoverleg, als onderdeel van teamprofessionalisering, komt het vaakst voor, maar gemiddeld minder dan één keer per maand.

6. Kwaliteit in de gastouderopvang

Om de kwaliteit in de gastouderopvang in kaart te brengen zijn verschillende instrumenten gebruikt. Om de proceskwaliteit te meten is gebruik gemaakt van zes observatie-instrumenten die een oordeel geven over de kwaliteit in de groep. Daarnaast is er in persoonlijke interviews met de gastouders aan de hand van een gestructureerde vragenlijst gevraagd naar het aanbod van activiteiten en het pedagogische klimaat in het gastoudergezin. Tevens zijn er met de vragenlijst achtergrondkenmerken van de gastouders, meer structurele kenmerken van het gastoudergezin nagevraagd.

6.1. Observaties

Er zijn in totaal 57 gastoudergezinnen bezocht waar observaties zijn uitgevoerd met de verschillende instrumenten. Van alle gastouders, behalve één, is videomateriaal verzameld ten behoeve van de codering met de CLASS en de codering op individueel kindniveau. De CLASS is in een aantal gastoudergezinnen ter plekke, 'live', gescoord. Voor deze gastoudergezinnen zijn geen gegevens van individuele kinderen beschikbaar. De 57 gastouders vangen kinderen op van verschillende leeftijden. De samenstelling van de leeftijden op de dag van de observatie staat in Tabel 6.1.1. Vanwege de gevarieerde leeftijdssamenstelling zijn er verschillende leeftijdsversies gebruikt van de CLASS en inCLASS. Er werden gemiddeld ruim twee kinderen opgevangen per locatie met een range van een tot zes kinderen.

Tabel 6.1.1 Aantal gastouders en verdeling naar leeftijd van opgevangen kinderen op de dag van bezoek

	Aantal	Frequentie
Baby's	4	7%
Peuters	11	20%
Schoolkinderen	12	21%
Baby's en peuters	14	25%
Baby's en schoolkinderen	1	2%
Peuters en schoolkinderen	9	16%
Baby's, peuters en schoolkinderen	5	9%

Observaties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K

Er zijn observaties verricht met verschillende versies van de CLASS, afhankelijk van de leeftijd van de aanwezige kinderen. Wanneer er kinderen van verschillende leeftijden aanwezig waren op de dag van het bezoek, zijn de video's gecodeerd met meerdere instrumenten om de ervaren interacties van baby's, peuters en schoolgaande kinderen apart in kaart te brengen. De resultaten van de observaties met de CLASS Infant, Toddler en Pre-K staan in tabel 6.1.2. De resultaten laten zien dat de kwaliteit van interacties met baby's in de middenrange valt, met de scores voor emotionele kwaliteit aan het hoge eind en scores voor de educatieve kwaliteit aan het lage eind van deze range. Voor de peuters is er een vergelijkbaar beeld voor de emotionele kwaliteit, maar valt de educatieve kwaliteit net in de lage range. Voor schoolgaande kinderen is de emotionele kwaliteit ook in de midden range, alhoewel iets lager dan voor baby's en peuters, en de educatieve kwaliteit valt eveneens in de middenrange, maar wel aan het lage eind hiervan.

Tabel 6.1.2 Geobserveerde kwaliteit van interacties met de CLASS Infant, CLASS Toddler en CLASS Pre-K in de gastouderopvang. Eenheid: gastouder en observatiecyclus niveau

	Gastouders (N=57)				Gastouders (N=285 observatiecycli)			
	Range	M	SD	N	Range	M	SD	N
Structurele kenmerken tijdens de observaties								
Aantal kinderen	1.00-5.00	2.39	0.99	56	1-6.00	2.42	1.21	285
Aantal volwassenen	0.00-2.00	0.85	0.50	56	0-6.00	0.85	0.67	285
Kind-staf ratio	0.88-5.00	2.32	1.00	56	0.50-6.00	2.24	1.13	209
CLASS Infant								
Relationeel klimaat	2.00-7.00	5.56	1.03	24	2.00-7.00	5.64	1.03	72
Sensitiviteit	2.00-7.00	5.31	1.08	24	2.00-7.00	5.38	1.16	72
Gemiddelde emotionele kwaliteit	2.00-7.00	5.44	1.04	24	2.00-7.00	5.51	1.03	72
Faciliteren exploratie	1.00-5.50	3.07	1.22	24	1.00-6.00	3.19	1.33	72
Vroege taalondersteuning	1.00-5.33	2.95	0.97	24	1.00-6.00	3.04	1.18	72
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.00-5.33	3.01	1.01	24	1.00-5.50	3.01	1.12	72
CLASS Toddler								
Positieve sfeer	3.50-7.00	5.46	0.83	39	3.00-7.00	5.56	1.07	130
Negatieve sfeer (R)	5.67-7.00	6.84	0.32	39	3.00-7.00	6.85	0.52	130
Sensitiviteit	3.00-7.00	5.31	0.96	39	2.00-7.00	5.47	1.22	130
Aandacht kindperspectief	3.00-5.75	4.56	0.65	39	2.00-7.00	4.59	1.11	130
Begeleiding gedrag	2.00-6.80	4.99	1.17	39	1.00-7.00	5.13	1.38	130
Gemiddelde emotionele kwaliteit	3.80-6.48	5.43	0.62	39	3.00-7.00	5.52	0.78	130
Faciliteren ontwikkeling	1.00-5.60	2.93	1.00	39	1.00-6.00	3.04	1.42	130
Kwaliteit feedback	1.00-5.00	2.38	0.98	39	1.00-6.00	2.42	1.29	120
Taalstimulering	1.50-5.40	2.95	0.93	39	1.00-6.00	3.05	1.16	130
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.50-5.33	2.74	0.86	39				
CLASS Pre-K								
Positief klimaat	1.00-6.33	4.97	1.13	27	2.00-7.00	5.07	1.00	83
Negatief klimaat (R)	6.00-7.00	6.84	0.26	27	5.00-7.00	6.82	0.42	83
Sensitiviteit	1.00-6.33	4.97	1.13	27	2.00-6.00	4.58	1.08	83
Aandacht kindperspectief	2.00-6.00	4.52	0.88	27	2.00-7.00	5.13	1.16	83
Gedragregulering	2.50-6.50	5.03	1.11	27	2.00-7.00	5.13	1.16	83
Gemiddelde emotionele kwaliteit	3.30-6.00	5.25	0.67	27	2.80-6.40	5.34	0.80	83
Productiviteit	2.50-6.67	5.09	1.11	27	2.00-7.00	5.18	1.24	83
Educatieve werkvormen	1.00-5.25	3.34	0.89	27	1.00-6.00	3.39	1.28	83
Conceptontwikkeling	1.00-3.33	1.94	0.68	27	1.00-5.00	2.02	1.01	83
Kwaliteit feedback	1.00-3.50	2.10	0.65	27	1.00-5.00	2.17	1.02	83
Taalstimulering	1.00-4.00	2.69	0.73	27	1.00-5.00	2.77	1.06	83
Gemiddelde educatieve kwaliteit	1.30-4.30	3.03	0.65	27	1.20-5.20	3.11	0.90	83

	Baby	Peuter	School- gaand
Type activiteit per cyclus			
Vrij spel	32%	32%	24%
Educatieve activiteit	17%	21%	16%
Creatief	1%	9%	12%
Eten/drinken	32%	24%	31%
Buiten	6%	11%	13%
Overige	12%	3%	4%

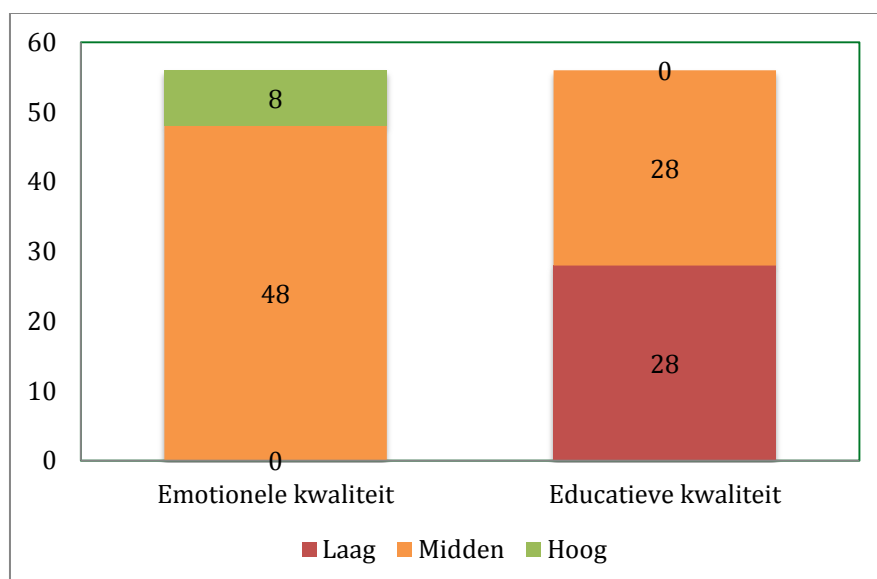
Er zijn geen significante verschillen in kwaliteit tijdens de verschillende activiteiten voor de baby's en de schoolgaande kinderen, maar wel voor peuters, zie Tabel 6.1.3⁴⁵. Voor peuters is zichtbaar dat de emotionele kwaliteit hoger is tijdens educatieve en creatieve activiteiten, vergeleken met vrij spel. Dit geldt eveneens voor de educatieve kwaliteit. De educatieve kwaliteit tijdens creatieve en educatieve activiteiten is hoger in vergelijking met vrij spel, buiten spelen en eet- en drinkmomenten.

Tabel 6.1.3 Geobserveerde kwaliteit afhankelijk van type activiteit

	Emotionele kwaliteit		Educatieve kwaliteit	
	M	SD	M	SD
Spel	5.23 ^a	0.86	2.51 ^b	0.94
Educatieve activiteit	5.78 ^a	0.68	3.51 ^{bc}	1.05
Creatief	5.88 ^a	0.64	3.64 ^{bd}	1.25
Eten/drinken	5.52	0.66	2.59 ^{cd}	1.09
Buiten	5.61	0.91	2.60 ^{cd}	1.25
Overig	5.30	0.20	1.75	0.17

Afbeelding 6.1 laat zien hoeveel gastouders lage, midden respectievelijk hoge kwaliteit bieden, gebaseerd op de standaards van de CLASS (laag < 3; midden > 3 en < 5; hoog > 5). Hieruit blijkt dat acht gastouders hoge emotionele kwaliteit bieden, maar dit geldt voor geen enkele gastouder met betrekking tot de educatieve kwaliteit. Er zijn geen gastouders die lage emotionele kwaliteit bieden, terwijl de helft van de gastouders een lage educatieve kwaliteit biedt.

⁴⁵ De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor baby's met betrekking tot emotionele kwaliteit zijn $F(5,71)=1.45$, $p=.219$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,71)=1.71$, $p=.144$. Voor peuters zijn de resultaten voor emotionele kwaliteit $F(5,124)=2.47$, $p=.036$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,124)=5.68$, $p=.000$. Voor schoolgaande kinderen zijn de bevindingen als volgt voor emotionele kwaliteit $F(5,77)=0.63$, $p=.680$ en voor educatieve kwaliteit $F(5,77)=1.12$, $p=.358$.

Afbeelding 6.1 Aantal locaties met lage, midden en hoge emotionele en educatieve kwaliteit van de gastouderopvang volgens de CLASS standaard

Observaties met NCKO-interactieschalen

Ten behoeve van de observaties met de NCKO-interactieschalen zijn video-opnamen ter beschikking gesteld aan het NCKO-consortium⁴⁶. De resultaten en de vergelijking met de meting in 2014 staan in Tabel 6.1.4⁴⁷. De resultaten laten zien dat gastouders in de huidige, niet representatieve steekproef, de vaardigheden die betrekking hebben op het sensitief handelen, respect tonen voor de autonomie en grenzen stellen voldoende tot goed beheersen. Praten en uitleggen scoort iets lager en Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoren onvoldoende. Dit beeld is overigens vergelijkbaar met de meting uit 2014. Op de meeste aspecten is de kwaliteit vergelijkbaar met die in 2014, hoewel Respect voor autonomie en Begeleiding van interacties iets lager scoort in de huidige meting.

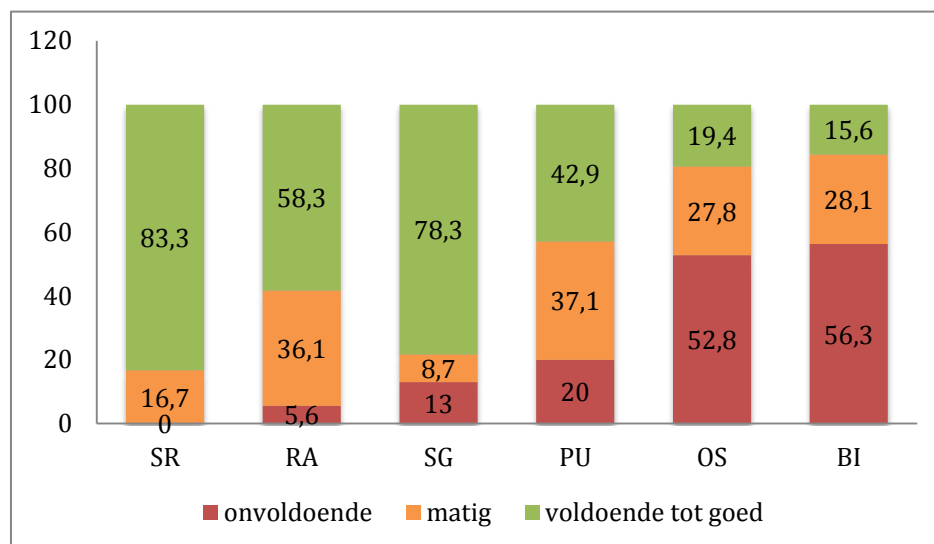
Tabel 6.1.4 Geobserveerde proceskwaliteit met de NCKO-interactieschalen in de buitenschoolse opvang. Eenheid: groep en pedagogisch medewerker niveau

	GO (N=32 locaties)			GO (N=36 gastouders)			GO meting 2014 (N=40 gastouders)		
	Range	M	SD	Range	M	SD	Range	M	SD
Sensitieve responsiviteit	3.50-7.00	5.29	0.88	3.50-7.00	5.27	0.87	3.33-6.50	5.20	0.75
Respect voor autonomie	3.00-6.20	4.62	0.77	3.00-6.20	4.63	0.80	2.75-6.25	4.92	0.81
Structureren en grenzen stellen	2.75-6.50	5.00	1.11	2.75-6.50	5.00	1.08	3.33-6.75	5.02	0.82
Praten en uitleggen	2.75-7.00	4.42	1.09	2.75-7.00	4.40	1.10	2.33-6.00	4.52	0.82
Ontwikkelingsstimulering	1.00-5.80	3.39	1.17	1.00-6.00	3.42	1.21	1.67-5.75	3.58	1.07
Begeleiding interacties	1.00-6.00	2.92	1.58	1.00-6.00	2.88	1.53	1.00-5.00	3.12	1.00

⁴⁶ Bij het schrijven van de rapportage was slechts 61% van de data door het NCKO gecodeerd en beschikbaar voor analyse, dus de resultaten moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

⁴⁷ Gevers Deynoot-Schaub et al. (2014b).

Afbeelding 6.2 laat zien hoeveel gastouders onvoldoende, matig of voldoende tot goed scoren op de zes interactievaardigheden. Het hierboven geschetste beeld wordt duidelijk bevestigd. Voor Praten en uitleggen scoort de meerderheid een voldoende tot goed, maar er is veel variatie met ook veel gastouders die matig scoren of zelfs onvoldoende. Voor Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties scoort de meerderheid van de gastouders een onvoldoende, hoewel er ook meer gastouders matig scoren.

Afbeelding 6.2 Verdeling van pm'ers naar 'onvoldoende', 'matig', en 'voldoende tot goed' in percentages

SR=sensitieve responsiviteit, RA=respect voor autonomie, SG=structureren en grenzen stellen, PU=praten en uitleggen, OS=ontwikkelingsstimulering, BI=begeleiden interacties

Observaties met de FCCERS-R

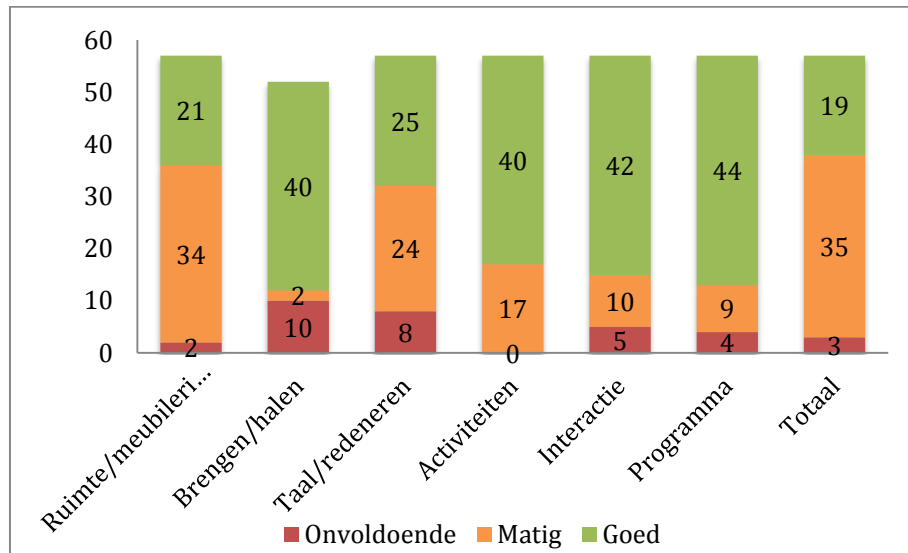
De resultaten in tabel 6.1.5 laten zien wat de globale proceskwaliteit is in de gastouderopvang gemeten met de FCCERS-R. De resultaten tonen dat de gemiddelde score matig is. Sommige subschalen scoren hoger dan andere onderdelen. Zo scoren de gastouders op Activiteitsaanbod, de Interactie en Programma subschalen 'goed', terwijl zij op de schalen Ruimte en meubilering en Taal iets lager scoren. Een vergelijking met de meting in 2014 laat zien dat de kwaliteit op de meeste aspecten (iets) hoger uit komt, behalve met betrekking tot de subschaal Interactie. De gemiddelde totaalscore komt ook hoger uit dan in de meting van 2014. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat geen representatieve steekproef kon worden samengesteld.

Tabel 6.1.5 Geobserveerde proceskwaliteit op basis van de omgevingschaal FCCERS in de gastouderopvang en vergelijking met de meting uit 2014. Eenheid: locatie/gastouder

	FCCERS-R (N=57)			Meting 2014 (N=40)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Ruimte en meubilering	2.50-6.50	4.62	0.83	1.83-6.33	3.35	0.82
Item: Brengen en halen	1.00-7.00	5.58	2.23			
Taal	1.67-7.00	4.57	1.41			
Taal, excl. 'boek item'⁴⁸	1.50-7.00	5.06	1.46	2.67-6.67	4.83	0.97
Activiteiten	3.40-6.91	5.39	0.89	1.70-4.90	3.19	0.74
Interactie	1.25-7.00	5.41	1.33	1.75-7.00	5.71	1.22
Programma	1.67-7.00	5.64	1.41	4.00-7.00	5.85	0.84
Totaal	2.71-6.29	4.64	0.79	2.31-5.59	4.15	0.60

⁴⁸ In de valideringsstudie is het item 'boeken' buiten beschouwing gelaten omdat het volgens de onderzoeker niet goed in de schaal paste. Om die reden wordt de gemiddelde score zonder dit item ook gerapporteerd, zodat een goede vergelijking mogelijk is.

Afbeelding 6.3 laat de verdeling van gastouders zien die lage, matige respectievelijk goede algehele kwaliteit bieden. De resultaten tonen dat gastouders op vier van de zes onderdelen vooral goede kwaliteit leveren. Alleen voor de onderdelen Ruimte en meubilering en Taal zijn er meer gastouders die ook matig scoren. Voor de onderdelen Brengen en halen, Taal, Interactie en Programma zijn er ook gastouders die onvoldoende scoren (respectievelijk 17%, 14%, 9% en 7%). Op de gemiddelde totaalscore scoort 5% van de gastouders onvoldoende.

Afbeelding 6.3 Aantal gastouders met onvoldoende, matige en goede kwaliteit op de FCCERS-R subschalen

Observaties met de inCLASS Toddler en Pre-K

Tabel 6.1.6 laat zien hoe individuele kinderen kwaliteit ervaren in de gastoudergezinnen. De resultaten laten zien dat de kwaliteit van de interacties met de gastouders gemiddeld hoger is dan de kwaliteit van de interacties met andere kinderen in het gezin. De kwaliteit van interacties met de gastouders vallen in de midden range, terwijl de interacties met andere kinderen in de lage range valt. De mate waarin kinderen betrokken zijn bij spel en activiteiten is gemiddeld, maar de mate van zelfstandigheid hierin is lager. De zelfregulatie van de kinderen in de groep is hoog en er zijn weinig conflicten met de gastouders of de andere kinderen. De gemiddelde scores in op het niveau van de gastoudergezinnen zijn vergelijkbaar met de gemiddelde scores op het niveau van de observatiecycli. Op het niveau van de observaties is er meer spreiding in scores (grotere standaarddeviaties en wijdere ranges van scores). Deze variatie kan verklaard worden doordat individuele kinderen verschillende ervaringen hebben bij dezelfde gastouder. Ook is er variatie in de scores die samenhangt met het type activiteit dat is geobserveerd. Eten en drinken is de meest geobserveerde activiteit, gevolgd door vrij spel en educatieve activiteiten. Educatieve activiteiten betreffen veelal voorlezen en (bord)spelletjes spelen. Creatieve activiteiten en buiten spelen zijn even vaak geobserveerd, maar minder frequent dan de andere activiteiten. Creatieve activiteiten hadden vooral betrekking op knutselen, tekenen en kleien. De buitenactiviteiten waren divers en omvatten spelen in de (speel)tuin en in een aantal gevallen dieren voeren.

Tabel 6.1.6 Geobserveerde kwaliteit van interacties van individuele kinderen in de gastouderopvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	Gastouderopvang (N=43)			Gastouderopvang (N=304 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Positieve interactie met de medewerker	1.00-6.75	4.93	1.11	1.00-7.00	4.93	1.56
Communicatieve interactie met de medewerker	1.00-7.00	4.80	1.35	1.00-7.00	4.68	1.92
Conflicten met de medewerker (R)	5.67-7.00	6.70	0.31	2.00-7.00	6.68	0.77
Prosociale interacties met peers	1.00-5.39	3.46	1.36	1.00-7.00	3.77	1.64
Communicatieve interacties met peers	1.00-5.14	2.54	1.13	1.00-7.00	2.79	1.83
Assertiviteit ten aanzien van peers	1.00-4.29	2.24	0.90	1.00-7.00	2.50	1.67
Conflicten met peers (R)	5.67-7.00	6.75	0.33	2.00-7.00	6.67	0.79
Betrokkenheid in spel/activiteiten	3.63-7.00	5.43	0.72	1.00-7.00	5.37	1.36
Zelfstandigheid	2.33-6.00	3.97	0.69	1.00-7.00	3.96	1.50
Zelfregulatie	4.86-7.00	6.35	0.55	1.00-7.00	6.23	1.06
Interacties met medewerker	1.00-6.63	4.83	1.19	1.00-7.00	4.80	1.66
Interacties met peers	1.00-4.81	2.75	1.08	1.00-6.67	3.02	1.56
Speel/werkhouding	3.17-6.50	4.70	0.66	1.00-7.00	4.66	1.25
Gedrag in de groep	5.44-7.00	6.60	0.34	2.33-7.00	6.53	0.74
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		20%				
Educatieve activiteit		18%				
Creatief		12%				
Eten/drinken		33%				
Buiten		12%				
Overige		4%				

Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in kwaliteit van interacties zijn te verklaren door het type activiteit; zie tabel 6.1.7⁴⁹. De resultaten laten zien dat de kwaliteit van de interacties met de gastouders hoger is tijdens eten en drinken, creatieve en educatieve activiteiten, vergeleken met vrij spel. Verder is de kwaliteit ook hoger tijdens educatieve activiteiten, vergeleken met buiten spelen. De kwaliteit van interacties tussen kinderen onderling daarentegen, is hoger tijdens vrij spel en buiten spelen, vergeleken met creatieve activiteiten en eet- en drinkmomenten. Kinderen laten een hogere mate van betrokkenheid en zelfstandigheid zien tijdens vrij spel en educatieve activiteiten, vergeleken met eten en drinken. Het gedrag van de kinderen en de mate waarin er conflicten voorkomen is echter ook hoger tijdens spel, vergeleken met creatieve en educatieve activiteiten, en eet- en drinkmomenten.

⁴⁹ De resultaten van de multivariate variantie analyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(4,298)=4.64, p=.000$, voor Interacties met peers $F(4,298)=2.14, p=.061$, voor Speel/werkhouding $F(4,298)=3.41, p=.005$ en Gedrag in de groep $F(4,298)=3.10, p=.010$.

Tabel 6.1.7 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van type activiteit

	Interacties pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Spel	4.17 ^a	2.04	3.29 ^d	1.73	4.84 ^f	1.18	6.28 ^h	0.65
Educatieve activiteit	4.99 ^{ab}	1.49	2.75	1.57	4.97 ^g	1.15	6.72 ^h	0.58
Creatief	5.32 ^a	1.49	2.44 ^{de}	1.23	4.99	1.17	6.76 ^h	0.85
Eten/drinken	5.06 ^{ac}	1.45	3.08 ^e	1.47	4.31 ^{fg}	1.28	6.55 ^h	0.53
Buiten	4.32 ^{bc}	1.47	3.36 ^e	1.76	4.69	1.28	6.43	0.80
Overig	4.69	1.55	3.08	1.57	4.31	1.35	6.31	0.80

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Aangezien de leeftijd van kinderen varieerde is nader geanalyseerd of leeftijd een rol speelt bij de kwaliteit van de geobserveerde interacties. Er zijn enkele significante verschillen tussen kinderen op basis van hun leeftijd⁵⁰. Zo ervaren peuters een hogere kwaliteit van interacties met de gastouders dan schoolgaande kinderen, terwijl het omgekeerde geldt voor de kwaliteit van interacties tussen kinderen onderling. Ook laten oudere kinderen een iets lagere score zien op gedrag, wat kan duiden op meer conflicten met de gastouders of met de andere kinderen.

De aanwezigheid van andere kinderen speelt een rol in de kwaliteit van interacties met leeftijdsgenoten en is om die reden nader onderzocht. Afgaande op het beoordeelde videomateriaal werden er gemiddeld drie kinderen opgevangen door een gastouder (range van 1 tot 9) en in 35 situaties (observatiemomenten) waren er geen andere kinderen aanwezig. Tabel 6.1.8 laat zien hoe de kwaliteit van interacties is voor situaties waar wel en geen andere kinderen bij aanwezig zijn⁵¹. De kwaliteit van de interacties met de gastouders, de mate van betrokkenheid en zelfstandigheid en het gedrag van kinderen scoort hoger wanneer er geen andere kinderen aanwezig zijn. Niet verrassend is de kwaliteit van interacties met andere kinderen hoger wanneer er in ieder geval één ander kind aanwezig is.

Tabel 6.1.8 Geobserveerde kwaliteit van individuele kinderen afhankelijk van leeftijd en de aanwezigheid van andere kinderen

	Interacties met pm'er		Peer interacties		Speel/ werkhouding		Gedrag in groep		N
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
Peuters	5.06 ^a	1.59	2.66 ^b	1.39	4.70	1.29	6.63 ^c	0.57	173
Schoolgaande kinderen	4.48 ^a	1.60	3.49 ^b	1.66	4.62	1.20	6.39 ^c	0.90	130
Geen andere kinderen aanwezig	6.03 ^d	1.20	1.00 ^e	0	5.31 ^f	1.02	6.89 ^g	0.28	35
Minimaal 1 ander kind aanwezig	4.66 ^d	1.63	3.28 ^e	1.47	4.58 ^f	1.25	6.48 ^g	0.77	268

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen kinderen.

⁵⁰ De resultaten van de univariate variantieanalyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(1,301)=9.45$, $p=.002$, voor Interacties met peers $F(1,301)=22.79$, $p=.000$, voor Speelwerkhouding $F(1,301)=0.31$, $p=.581$ en Gedrag in de groep $F(1,301)=7.54$, $p=.006$.

⁵¹ De resultaten van de univariate variantieanalyse voor Interacties met de pm'er zijn $F(1,301)=23.11$, $p=.000$, voor Interacties met peers $F(1,301)=83.60$, $p=.000$, voor Speelwerkhouding $F(1,301)=11.02$, $p=.001$ en Gedrag in de groep $F(1,301)=9.51$, $p=.002$.

Observaties van Welbevinden en betrokkenheid

Het welbevinden en de betrokkenheid van individuele kinderen is geobserveerd op het niveau van de observatiecycli en vervolgens geaggregeerd naar het niveau van het gastoudergezin. De scores voor de gastoudergezinnen zijn gebaseerd op meerdere kinderen en meerdere observaties per kind. Het gemiddelde welbevinden van de kinderen is hoog, zowel op het niveau van de observatiecycli als op het niveau van de gastoudergezinnen. Voor betrokkenheid is de gemiddelde score hoog op gezinsniveau, maar lager op observatiecyclusniveau. Er is meer variatie op observatiecyclusniveau dan op groepsniveau, blijkt uit een grotere scores ranges en standaarddeviaties. De verklaring is dat individuele kinderen kunnen verschillen in hoe zij de processen in het gastoudergezin ervaren. Een bijkomende verklaring is dat ook de geobserveerde situatie kunnen verschillen in kwaliteit.

Tabel 6.1.9 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen in de gastouderopvang. Eenheid: groep en observatiecyclus niveau

	GO (N=46 gastouders)			GO (N=168 observatiecycli)		
	Range	M	SD	Range	M	SD
Welbevinden	3.08-4.00	3.59	(0.22)	2.69-4.90	3.79	0.43
Betrokkenheid	2.58-3.78	3.39	(0.28)	1.59-4.97	3.44	0.50
Type activiteit per cyclus						
Vrij spel		24%				
Educatief		23%				
Creatief		11%				
Eten/drinken		24%				
Buiten activiteit		13%				
Overige		5%				

Vrij spel, eten en drinken en educatieve activiteiten kwamen ongeveer even vaak voor. Educatieve activiteiten betroffen vaak voorlezen (vooral met jongere kinderen) en (bord)spelletjes doen. Ook creatieve activiteiten en buiten activiteiten kwamen ongeveer even vaak voor. Creatieve activiteiten betroffen veelal knutselen en kleien. Buiten spelen of activiteiten kwamen relatief vaak voor en betroffen soms ook spelen in een speeltuin of een bezoek aan een kinderboerderij of de koeien te eten geven. Op basis van een multivariate variantieanalyse is gekeken of verschillen in welbevinden en betrokkenheid zijn te verklaren door type activiteit⁵². De bevindingen staan in Tabel 6.1.10 en laten zien dat er geen verschillen zijn met betrekking tot welbevinden. Voor betrokkenheid scoren spel, binnen en buiten, en educatieve activiteiten hoger in vergelijking met eet- en drinkmomenten en de categorie overig (veelal verschonen of transitie momenten).

Tabel 6.1.10 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid van individuele kinderen geaggregeerd naar observatiecyclus afhankelijk van type activiteit

	Welbevinden		Betrokkenheid	
	M	SD	M	SD
Spel	3.77	0.46	3.49 ^{ab}	0.52
Educatief	3.84	0.36	3.68 ^c	0.48
Creatief	3.78	0.62	3.43	0.39
Eten/drinken	3.75	0.40	3.18 ^{acd}	0.39
Buiten activiteit	3.80	0.35	3.58 ^{de}	0.61
Overig	3.85	0.53	3.08 ^{bce}	0.67

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

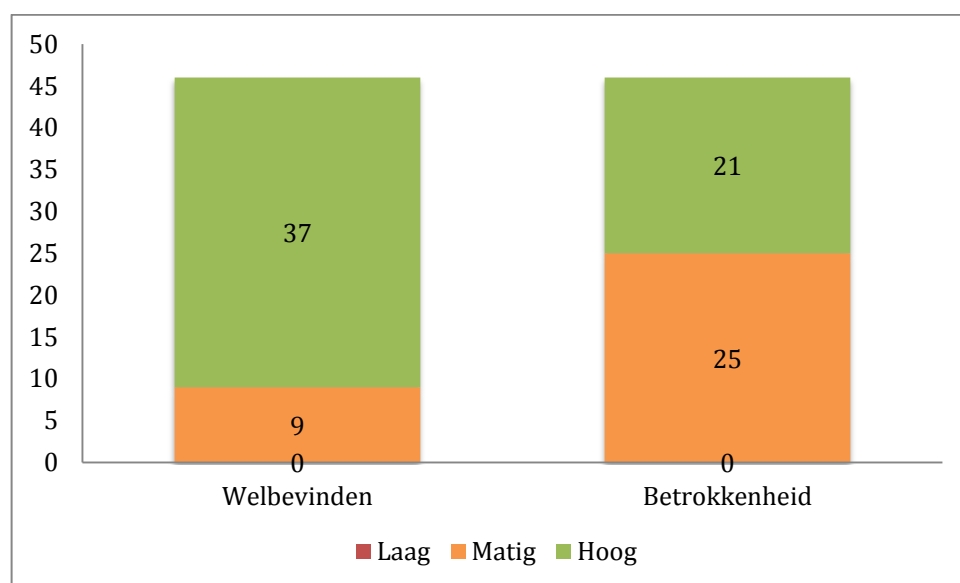
⁵² De resultaten van de multivariate variantieanalyse voor welbevinden zijn $F(5,162)=1.63$, $p=.952$ en voor betrokkenheid $F(5,162)=6.49$, $p=.000$.

Er is grote variatie in de leeftijden van de kinderen die opgevangen worden door gastouders. De gemiddelde mate van welbevinden is echter niet verschillend voor baby's, peuters of schoolgaande kinderen. De gemiddelde score voor betrokkenheid komt voor baby's iets lager uit dan voor peuters en schoolgaande kinderen; zie Tabel 6.1.11⁵³.

Tabel 6.1.11 Geobserveerd welbevinden en betrokkenheid verdeeld naar leeftijd van kinderen

	Welbevinden			Betrokkenheid			N
	Range	M	SD	Range	M	SD	
Gemiddelde score voor baby's	2.79-4.50	3.70	0.48	1.50-4.13	3.22 ^a	0.66	31
Gemiddelde score voor peuters	1.00-4.90	3.78	0.53	1.59-4.45	3.45 ^a	0.50	111
Gemiddelde score voor schoolgaande kinderen	2.67-4.75	3.80	0.45	1.59-4.97	3.44 ^a	0.49	88

Noot. Letters in superscript geven significante verschillen aan tussen betreffende activiteiten.

Afbeelding 6.4 Aantal gastouders met lage, matige en hoge mate van welbevinden en betrokkenheid op locatieniveau

Afbeelding 6.4 toont hoeveel groepen vallen in de lage, matige respectievelijk hoge range van welbevinden en betrokkenheid, gebaseerd op de standaards van het instrumentarium (laag < 2.5; matig > 2.5 en < 3.5; hoog > 3.5). Hieruit blijkt dat het welbevinden van de kinderen in 37 gastoudergezinnen hoog is en in negen gastoudergezinnen matig. Voor betrokkenheid zien we dat dit aspect in 25 gastoudergezinnen matig scoort en in 21 gastoudergezinnen in de hoge categorie valt.

6.2. Interviewgegevens

In totaal hebben er 57 gastouders meegedaan aan het onderzoek. Met deze gastouders zijn interviews gehouden. Hieronder worden de bevindingen uit de interviews gerapporteerd voor verschillende aspecten: structurele kwaliteit en groepssamenstelling, pedagogisch beleid en klimaat, en activiteitsaanbod. In het hoofdstuk over de steekproeftrekking en werving zijn kanttekeningen bij de representativiteit van de steekproef gastouders geplaatst. De hierna gerapporteerde gegevens zijn niet zonder meer geldig voor de hele sector gastouderopvang.

Structurele kwaliteit en groepssamenstelling

Tabel 6.2.1 geeft een overzicht van de achtergrond van de geïnterviewde gastouders. De spreiding naar leeftijd is groot. De gemiddelde leeftijd is bijna 46 jaar. Er is sterke variatie in het aantal werkuren per week. Er zijn gastouders die slechts op één dag opvang bieden en er zijn gastouders die ook

⁵³ De resultaten van de t-toets bevestigen dat de verschillen significant zijn voor de vergelijking tussen baby's en peuters $t(30)=-2.56, p=.008$ en voor vergelijking tussen baby's en schoolgaande kinderen $t(30)=-2.50, p=.009$.

weekendopvang verzorgen. De gemiddelde werktijd is relatief lang. De gastouders hebben een gemiddeld vooropleidingsniveau tussen MBO2 en HAVO/MBO3-4 (het gemiddelde vooropleidingsniveau is 4.6). Een deel heeft met een beroepsgerichte vervolgopleiding het opleidingsniveau verder verhoogd. Wat betreft de vooropleiding, zijn er zowel lager opgeleiden (VMBO of MBO2 niveau) als hoger opgeleiden (WO) onder de geïnterviewde gastouders. De gemiddelde werkervaring in de sector kinderopvang van de gastouders is ruim 9 jaar, korter dan in de andere opvangsoorten, en de variatie is groot. Ruim 35 procent van de huidige steekproef werkt als gastouder op basis van een vast contract met een gastouderorganisatie, ruim 28 procent werkt als zelfstandige (zzp'er) en ruim 21 procent werkt in een franchise constructie waarbij de gastouderorganisatie een bemiddelingsfunctie vervult en administratieve ondersteuning biedt.

Tabel 6.2.1 Achtergrondkenmerken van gastouders

Gastoudergezinnen – achtergrond pm'er	N	Range	Gemiddeld	SD
Leeftijd	57	23-72	45.7	13.2
Werkdagen	57	1-5	3.75	1.17
Werktijd	57	9-60	32.7	13.2
Vooropleiding (1-8)	57	1-8	4.56	1.92
Niveau vervolgopleiding (1-8)	57	1-8	3.84	2.08
Werkervaring in kinderopvang (in jaren)	57	1-25	9.40	6.19
% Vast contract met gastouderorganisatie	56	0-100%	35.7%	0.46%
% Eigenaar, zzp'er	56	0-100%	28.6%	0.41%
% Bemiddeling & administratie	56	0-100%	21.4%	0.41%

Het werk als gastouder wordt in het algemeen als positief ervaren, maar een aantal scores valt lager uit dan in de andere opvangsoorten. Tabel 6.2.2 geeft een beeld. Op vragen naar het werkklimaat in relatie tot de gastouderorganisatie, andere kinderopvangorganisaties en de ouders van de kinderen, met aspecten als zich gerespecteerd en gewaardeerd voelen, en het gevoel betrokken te zijn bij beleidsontwikkeling en besluitvorming, wordt gemiddeld ruim boven de 5 ('mee eens' tot 'sterk mee eens') gescoord. Het ervaren stressniveau is laag (deze schaal is omgecodeerd: het antwoord op stellingen als "ik voel me gestrest", "ik kan het werk niet aan" of "ik ben meer uitgeput dan normaal na een werkdag" is gemiddeld 'mee oneens'). Het vertrouwen in eigen kunnen is lager dan in andere opvangsoorten. De gemiddelde score van 4.45 geeft weer dat gastouders het gemiddeld 'een beetje eens' tot 'eens' zijn met positieve stellingen over de eigen vaardigheden. Er is enige aandacht, vanuit de gastouderorganisatie of anderszins, voor professionalisering via cursusaanbod, coaching, overleg met ander gastouders en conferentiedeelnemers, maar de gemiddelde score ligt tussen de 1 ('bijna nooit') en 2 ('zelden'). Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten voor gastouders is beperkt. De meest voorkomende vorm van professionalisering is het volgen van cursussen ('zelden' tot 'regelmatig'). Pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega-gastouders of met medewerkers van het gastouderbureau komt vrijwel niet voor. Er is uiteraard geen sprake van teamgerichte professionalisering zoals in de andere opvangsoorten.

Tabel 6.2.2 Werkbeleving van gastouders

Gastoudergezinnen – organisatieaspecten & werkbeleving	N	Range	Gemiddeld	SD
Continue professionalisering (1-5)	53	1.00-3.10	1.62	0.48
Zelfvertrouwen (1-6)	53	3.89-5.00	4.45	0.43
Beleving werkklimaat (1-6)	53	4.21-6.00	5.15	0.44
Beleving betrokken (1-6)	53	3.40-6.00	5.14	0.58
Werkstress (1-6) (R)	53	3.20-6.00	4.99	0.80

Gegevens over de kinderen in de gastoudergezinnen zijn weergegeven in tabel 6.2.3. De gemiddelde groepsgrootte op de drie drukste dagen van de week is 3.44. De hoogste waarde voor de groepsgrootte is 6. De kind-gastouder ratio op de drukste dagen is 3.31, met sterke variatie tussen de

gastoudergezinnen. De samenstelling van de groepen naar leeftijdsfase laat zien dat de deelnemende gastoudergezinnen kinderen opvangen in alle leeftijdsfasen (inclusief twee middelbare scholieren; niet in de tabel). Een deel van de gastoudergezinnen (21%) vangt alleen kinderen op tot aan de basisschoolleeftijd. Een ander deel vangt alleen kinderen op in de basisschoolleeftijd (12%). Het merendeel van de gastoudergezinnen vangt kinderen van alle leeftijden op (67%). De gastouders is gevraagd in te schatten wat het aandeel kinderen is in hun groep met ouders die laag zijn opgeleid of een migratieachtergrond hebben. Op basis van hun antwoorden kan het aandeel kinderen van laagopgeleide ouders geschat worden op gemiddeld ruim 21 procent en, deels overlappend, het aandeel kinderen van ouders met een migratieachtergrond, Westers zowel als niet-Westers, op bijna 31 procent, niet veel kleiner dan in de andere voorschoolse opvangsoorten en aanzienlijk meer dan in de BSO groepen in dit onderzoek. Er is grote variatie: er zijn enkele gastoudergezinnen die volgens de gastouders volledig uit kinderen van laagopgeleide of migrantenouders bestaan en gastoudergezinnen die geen kinderen met deze achtergrond opvangen. De gastouders rapporteren een aandeel kinderen met extra zorgbehoeften in hun groepen van gemiddeld bijna 12 procent. Dit betreft vooral kinderen die, mede in het licht van het relatief grote aandeel kinderen met een migratie-achtergrond, ondersteuning bij het verwerven van het Nederlands als tweede taal nodig hebben.

Tabel 6.2.3 Samenstelling van het gastgezin zoals gerapporteerd door gastouders

Gastoudergezinnen – structurele kenmerken en samenstelling	N	Range	Gemiddeld	SD
Groeps grootte op de drie drukste dagen	55	1.00-6.00	3.44	1.56
Kind-staf ratio op de drie drukste dagen	52	1.00-6.00	3.31	1.50
% baby's	56	0-100%	11.2%	19%
% dreumesen	55	0-100%	22.9%	23%
% peuters	56	0-100%	32.7%	27%
% kleuters	56	0-100%	29.7%	40%
% jonge schoolkinderen	55	0-100%	27.7%	30%
% oudere schoolkinderen	55	0-100%	5.4%	15%
% kinderen van laagopgeleide ouders	12	0-100%	21.4%	28%
% kinderen met migratieachtergrond	12	0-100%	30.6%	35%
% kinderen met extra zorgbehoeften	14	0-58%	11.6%	16%
-waarvan ondersteuning taalverwerving	14	0-45%	11.0%	16%

Pedagogisch beleid en pedagogisch klimaat

Indicatoren van het pedagogisch beleid van de gastouders zijn opgenomen in tabel 6.2.4. Er zijn verschillende aspecten van stabiliteit nagevraagd. De gemiddelde score van 3.75 op een schaal van 1 tot 5 ('de genoemde stabiliteitsaspecten zijn van toepassing tot sterk van toepassing') wijzen erop dat de gastouderopvang sterk stabiele groepen kent, vergeleken met de andere opvangsoorten. Wisselen van dagen en veranderingen in de groep gedurende de dag komt weinig voor, en de groep kinderen blijft meestal voor lange tijd bij elkaar bij dezelfde gastouder. De relatief ruime scorerange wijst erop dat dit geen vaststaand model is alle onderzochte gastoudergezinnen. Gastoudergezinnen die zowel hele dag opvang bieden aan kinderen in de voorschoolse leeftijd als naschoolse opvang aan kinderen in de schoolse leeftijd, kennen uiteraard wisselingen in de groepssamenstelling gedurende de dag. De gastoudergezinnen bieden een relatief flexibel programma aan, met ruimte voor vrije activiteiten en rustmomenten, en keuzemogelijkheden voor de (oudere) kinderen. De rol die kinderen zelf spelen in de vormgeving van het pedagogisch beleid en activiteitenprogramma is niet hoog en komt overeen met die van de voorschoolse opvangsoorten. De sterke variatie suggereert dat de verdeling naar jongere en oudere kinderen een rol speelt. Meer gedetailleerde gegevens kunnen verhelderen of de participatiegraad van oudere kinderen in gastoudergezinnen groter is dan van jongere kinderen.

Indicatoren van het pedagogische klimaat en de algemene manieren van omgaan met kinderen in gastoudergezinnen zijn eveneens weergegeven in tabel 6.2.4. Er is volgens de gastouders sprake van spelbegeleiding en actieve bevordering van fantasiespel, maar de scores zijn wat lager dan in de andere opvangsoorten. Er is ook grote variatie tussen de gastoudergezinnen, wat kan samenhangen met de variërende samenstelling van het gastoudergezin naar leeftijd van de kinderen. De score op de schaal affectief-inclusief gedrag (knuffelen, persoonlijk troosten als dat nodig is, een aai over de bol geven, stoeien en bevorderen dat kinderen mee doen met groepsactiviteiten en lief en zorgzaam zijn voor elkaar) is hoog en wijst op een sterke affectief-inclusieve pedagogische houding van de gastouders (5.78 op een schaal van 1 tot 7: zulke handelingen worden 'vaak' tot 'zeer vaak' uitgevoerd). Ook het bevorderen van zelfregulatie scoort tamelijk hoog (bevorderende handelingen komen gemiddeld 'vaak' voor) en de hoge ondergrens van de scorereange suggereert dat dit aspect van het omgaan met kinderen verankerd is als pedagogisch model in de onderzochte gastoudergezinnen. Dat kan te maken hebben met de aanwezigheid van oudere kinderen. Het kan betekenen dat zelfregulatie als ontwikkelingsdoel een plaats heeft gekregen in het pedagogisch-educatief denken in de gastouderopvang, althans in de huidige steekproef.

Tabel 6.2.4 Pedagogisch beleid en klimaat zoals gerapporteerd door gastouders

Gastoudergezinnen – pedagogisch beleid & pedagogisch klimaat	N	Range	Gemiddeld	SD
Stabiliteit groepen (1-5)	57	1.75-5.00	3.75	0.77
Flexibel programma (1-5)	57	2.00-4.67	3.55	0.58
Kinderparticipatie (1-5)	57	1.00-5.00	2.65	1.00
Spelbegeleiding & verrijking (1-5)	53	1.00-4.75	3.44	0.67
Bevorderen doen-alsof spel (1-5)	53	1.50-5.00	3.47	0.82
Affectief-inclusief gedrag (1-7)	53	3.80-7.00	5.76	0.79
Bevorderen zelfregulatie (1-7)	53	2.36-6.73	4.70	0.94
Contact met ouders (% van 14 opties)	57	0.00-55%	20.6%	13%
Relatie met kinderen: veilig (1-6)	53	4.40-6.00	5.53	0.48
Relatie met kinderen: afhankelijk (1-6)	53	1.20-5.60	2.83	0.92
Relatie met kinderen: conflict (1-6)	53	1.00-4.25	2.02	0.77
Ervaren opvoedstress (1-6)	53	1.00-3.43	1.63	0.63

De relatie met de kinderen wordt in het algemeen als positief ervaren. De gastouders beoordelen hun relaties met de kinderen gemiddeld als emotioneel veilig (stellingen over veilige relaties worden beoordeeld als 'van toepassing' tot 'sterk van toepassing'). Ze ervaren enige afhankelijkheid bij de kinderen (wat te maken kan hebben met jongere kinderen in het gastoudergezin). Ze ervaren weinig conflictueuze relaties. De ervaren opvoedingsstress is zeer laag (gemiddeld is men het 'oneens' tot 'sterk oneens' met stellingen over negatieve emoties rond het omgaan met kinderen).

Oudercontacten zijn er in verschillende vormen: haal- en brengcontacten, ouderavonden, digitale platforms en app-groepen, tentoonstellingen en feesten, participatie van ouders in activiteiten. Van de lijst van 14 vormen van oudercontact geven de geïnterviewde medewerkers aan er gemiddeld rond de 3 (20.6%) te benutten. Gemiddeld is er op een beperkt aantal manieren contact met ouders (vooral haal- en brengcontact, oudergesprek). De variatie is bovendien niet groot, al zijn er gastouders die maar op één manier contact hebben met ouders en gastouders die op 7 à 8 manieren contact hebben.

Activiteitenaanbod

Het gemiddelde activiteitenaanbod in gastoudergezinnen is weergegeven in de tabellen 6.2.5 en 6.2.6, waarbij onderscheid gemaakt is naar de aanwezigheid van jonge kinderen tot vier jaar en oudere kinderen vanaf vier jaar in de gastoudergezinnen. De gemiddelde scores zijn gebaseerd op een schaal van 1 '(bijna) nooit' tot 7 'minstens twee keer per dag'. Een gemiddelde score op de schaal geeft een beeld over het hele domein dat wordt nagevraagd. Bedacht moet worden dat

sommige activiteiten binnen een domein vaker voorkomen dan andere. De gastouders die (ook) jonge kinderen opvangen rapporteren relatief hoge gemiddelde scores voor explorerende fijn- en grof-motorische activiteiten en verschillende vormen van spel (constructiespel, doen-alsof spel, spel met regels, knikkeren, bordspel enz.), corresponderend met gemiddeld 'een paar keer per week'. Activiteiten op het gebied van taal- en geletterdheid zijn ook relatief frequent (gemiddeld een 'een paar keer per maand' tot 'elke week') en ook het aanbod aan creatieve activiteiten en ontluikende rekenactiviteiten is relatief hoog, hoewel niet heel frequent (gemiddeld minder dan 'een paar keer per maand'). Er is volgens de rapportage van de gastouders relatief weinig aanbod aan activiteiten op het gebied van wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming (gemiddeld tussen 'een paar keer per jaar' en 'een paar keer per maand'). De schaal *buitenactiviteiten en uitstapjes* scoort gemiddeld hoog ('een paar keer per maand'). Meer gedetailleerde gegevens laten zien dat mee gaan boodschappen doen, het buitenspelen in de tuin en een balspel spelen tamelijk frequent zijn (van 'elke week' tot 'een paar keer per week'), terwijl bezoekjes aan een park, kinderboerderij, strand of bos of aan een bibliotheek of museum veel minder vaak voorkomen.

Tabel 6.2.5 Activiteitenaanbod voor 0-4 jarigen zoals gerapporteerd door gastouders

Gastoudergezinnen – activiteitenaanbod voor kinderen van 0-4	N	Range	Gemiddeld	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling	50	3.00-6.83	5.03	0.91
Samenspel	50	2.60-7.00	4.90	0.97
Creatieve en musische activiteiten	50	2.57-5.29	3.73	0.71
Taal & geletterdheid	50	2.33-7.00	4.45	1.09
Ontluikend rekenen	50	1.00-5.60	3.22	1.11
Wetenschap & Technologie	50	1.00-5.40	2.93	1.04
Burgerschapsvorming	50	1.00-5.75	2.55	1.13
Buitenactiviteiten & uitstapjes	50	1.14-5.00	3.50	0.80

Gastoudergezinnen die (ook) schoolkinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar opvangen bieden activiteiten aan die bij de leeftijd van deze kinderen passen, zoals in de buitenschoolse opvang. De gemiddelde scores zijn in het algemeen echter lager dan in de buitenschoolse opvang. Relatief hoog zijn de scores voor exploratie fijn- en grof motorische activiteiten en spel. Activiteiten in de overige ontwikkelingsgebieden komen, volgens de rapportage van de gastouders, relatief weinig voor. Wat betreft buitenactiviteiten zijn boodschappen doen, in de tuin spelen en een balspel spelen de meest frequente activiteiten.

Tabel 6.2.6 Activiteitenaanbod voor 4-12 jarigen zoals gerapporteerd door gastouders

Gastoudergezinnen – activiteitenaanbod voor kinderen van 4-12	N	Range	Gemiddeld	SD
Exploratie-motorische ontwikkeling	45	1.50-7.00	3.69	0.99
Samenspel	45	2.43-6.50	3.93	0.92
Creatieve en musische activiteiten	45	1.00-4.67	1.87	0.90
Taal & geletterdheid	45	1.00-6.50	2.91	1.33
Ontluikend rekenen	45	1.00-4.00	2.12	0.74
Wetenschap & Technologie	45	1.00-4.67	2.11	0.75
Burgerschapsvorming	45	1.00-4.75	1.54	0.75
Buitenactiviteiten & uitstapjes	45	1.80-5.40	3.29	0.77

6.3. Samenvattend beeld van de kwaliteit in gastouderopvang

De resultaten van de observaties laten zien dat de emotionele proceskwaliteit over het geheel genomen goed is, maar de educatieve proceskwaliteit laag tot middelmatig. De spreiding in proceskwaliteit is echter groot. De proces- en omgevingskwaliteit, zoals gemeten met de NCKO-interactieschalen en FCCERS-R is op sommige vlakken iets hoger en op sommige vlakken iets lager dan in de voorgaande meting in 2014. Het lijkt er op dat het activiteitenaanbod verbeterd is, maar dat de kwaliteit van de interacties wat lager is.

Hoewel het welbevinden van kinderen over het algemeen goed is, is er gemiddeld genomen een lagere mate van betrokkenheid. Baby's lijken iets lager te scoren op betrokkenheid en ook de aard van de activiteit lijkt een rol te spelen. De betrokkenheid van kinderen en ook de spelwerkhouding van kinderen is hoger tijdens vrij spel en educatieve activiteiten dan tijdens eet- en drinkmomenten en in overige situaties (veelal verschonen). Individuele kinderen ervaren een hogere kwaliteit van interacties met de gastouders dan met andere kinderen, wat samenhangt met de kleine groepsgrootte die meer een-op-een interacties met de gastouders mogelijk maakt en juist minder mogelijkheden biedt voor interacties met andere kinderen (van dezelfde leeftijd).

Het beeld van de hogere geobserveerde emotionele proceskwaliteit blijkt ook uit de rapportages van de pedagogisch medewerkers tijdens de interviews die aangeven een positieve band te ervaren met de kinderen. Er is sprake van een affectief-inclusief klimaat in de groep met aandacht voor spel en bevordering van zelfregulatie. De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt deels weerspiegeld in het door gastouders gerapporteerde activiteitenaanbod waaruit blijkt dat er nog niet voor alle ontwikkelingsgebieden evenveel aandacht is. Zo wordt er relatief veel aandacht besteed aan exploratie en motoriek, spel en taal, maar is er minder nadruk op creatieve en musische activiteiten of activiteiten op de gebieden taal, ontluikend rekenen, wetenschap en techniek, en burgerschapsvorming.

De gastouders zijn over het algemeen tevreden met hun werk en de omstandigheden waaronder ze werken. Ze rapporteren relatief weinig stress in hun werk en in relatie tot de omgang met de kinderen. Ze rapporteren weinig activiteiten met betrekking tot professionalisering en het volgen van cursussen wordt genoemd als voornaamste vorm van professionalisering.

De steekproef gastoudergezinnen kan niet als representatief worden gezien en daarom kunnen de bevindingen die in dit hoofdstuk zijn gerapporteerd niet zonder meer naar de hele sector gastouderopvang gegeneraliseerd worden.

7. Kwaliteit alle opvangtypen in 2017

7.1. Representativiteit van de bevindingen

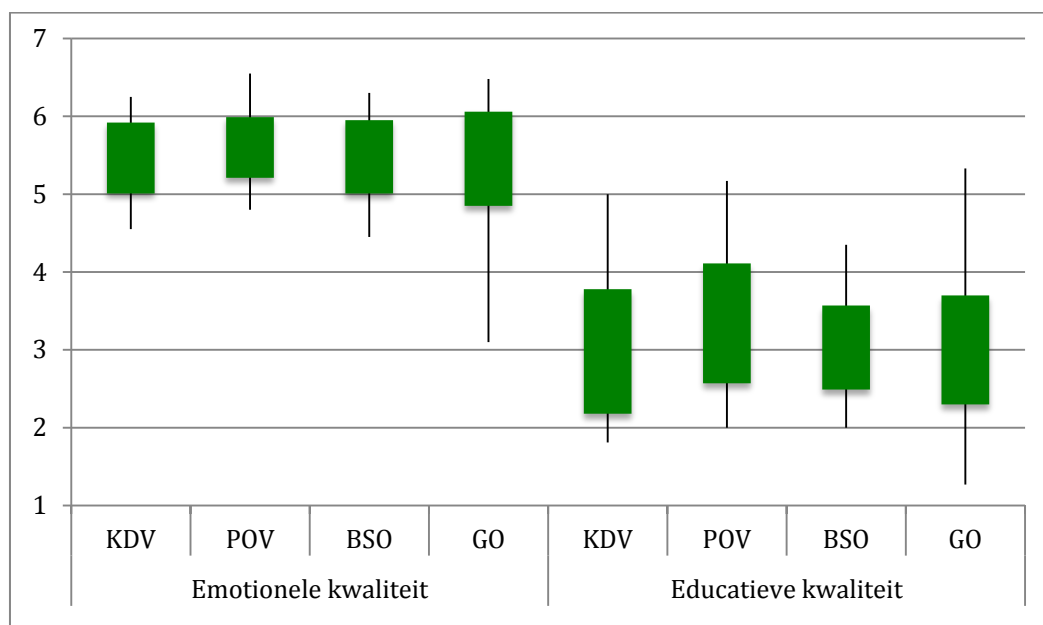
Deze eerste rapportage van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang is gebaseerd op relatief kleine steekproeven van de vier onderscheiden kinderopvangtypen. In de komende jaren zullen deze steekproeven worden uitgebreid, zodat uiteindelijk in 2020 de volle gewenste omvang is gerealiseerd. In lijn met de gevraagde onderzoeksopzet, zijn observaties verricht en interviews uitgevoerd in 31 groepen voor kinderopvang, 33 groepen voor peuteropvang (zowel zelfstandige peuterspeelzalen als peuterspeelzalen binnen een kinderopvangorganisatie), 33 groepen voor buitenschoolse opvang en 57 gastoudergezinnen. De groepen in de kinderopvang betroffen zowel 'horizontale' groepen met alleen baby's of alleen peuters, en 'verticale' groepen met zowel baby's als peuters. De steekproeftrekking is uitgevoerd volgens een gestratificeerd steekproefmodel om representatieve spreiding over regio's, urbane en rurale gebieden, en grootte van de opvangaanbieders te garanderen. Binnen de cellen van het steekproefmodel vond aselechte trekking plaats. De steekproeftrekking kende verschillende stappen. De aselechte hoofdsteekproef leverde voor de meeste opvangsoorten een positieve respons van rond de 50 procent op. Voor de gastouders was de positieve respons beduidend lager. Als volgende stap zijn zogenaamde schaduwsteekproeven getrokken, eveneens aselechte, die als representatief en equivalent aan de hoofdsteekproef kunnen gelden. Benadering van de schaduwsteekproeven kende een vergelijkbare positieve respons, die opnieuw erg laag was bij de gastouders. Analyse van de redenen om van deelname af te zien gaf geen aanleiding te concluderen dat de positieve respons in de kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang sterk vertekend is. De steekproeven van deze opvangsoorten kunnen daarom als representatief worden gezien.

De werving van gastouders bleek in verschillende opzichten veel lastiger dan bij de andere kinderopvangtypen het geval was. Het Landelijke Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen (LRKP) bleek voor gastouders minder actueel en accuraat; direct contact leggen via opgegeven telefoonnummers of emailadressen was veel moeilijker; en de positieve respons, als er al direct contact was gelegd, was veel lager. Deze situatie baart zorgen. Een belangrijk onderdeel van de kinderopvang in Nederland is kennelijk moeilijk te bereiken via officiële registratiegegevens en niet makkelijk te interesseren voor onderzoek naar de opvangkwaliteit. Bij de gastouders lag het percentage positieve respons dus aanzienlijk lager dan bij de andere opvangtypen en volstond directe werving vanuit *drie* schaduwsteekproeven niet om tot het gewenste aantal te komen. Er zijn daarom aanvullende wervingsacties ondernomen die niet langer het oorspronkelijke steekproefmodel hebben gevolgd. Om voldoende gastouders te werven is afgestapt van de directe werving via het LRKP en is aan gastouderorganisaties gevraagd gastoudergezinnen voor te dragen voor het onderzoek en te bemiddelen in het contact. Het is denkbaar dat door de gastouderorganisaties alleen goed functionerende gastoudergezinnen zijn benaderd. Toch bleek ook dit geen gemakkelijke weg. Gastouderorganisaties droegen slechts een beperkt aantal gastouders voor en deze waren lang niet allemaal bereid mee te doen, zodat het gewenste aantal uiteindelijk niet werd gehaald. We concluderen al met al dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien. De steekproef geeft, vanwege de lage respons en zelfselectie, mogelijk een te positief beeld van de situatie van de gastouderopvang in Nederland.

Los van de vraag naar de representativiteit, is het belangrijk te beseffen dat, vanwege de relatief kleine steekproefgrootten per opvangtype, er rond de gerapporteerde scores een onnauwkeurigheidsmarge moet worden aangehouden wanneer de gegevens naar alle kinderopvanggroepen of gastoudergezinnen in Nederland worden gegeneraliseerd. We zullen hierna voor een aantal kerngegevens de steekproefmarges weergeven om dit punt inzichtelijk te maken.

7.2. De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in 2017

Met al deze slagen om de arm, komt uit de eerste meting van de Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang een overwegend positief beeld naar voren van de kwaliteit van de kinderopvang in Nederland. Afbeelding 7.1 toont een vergelijking tussen de verschillende opvangtypen van de proceskwaliteit zoals gemeten met de CLASS. De gemiddelde emotionele proceskwaliteit is in alle kinderopvangtypen als voldoende (midden range) tot goed (hoge range) te kenschetsen. Hoewel er variatie is tussen groepen in de vier opvangtypen (af te leiden uit de lengte van de staafjes), is deze veelal beperkt en binnen dezelfde kwaliteitsrange. Er zijn enkele uitschieters naar boven (af te leiden uit de lijntjes naar boven). De uitschieters naar beneden zijn in kinderopvang, peuteropvang en buitenschoolse opvang nog altijd ruim boven de ondergrens van wat nog als voldoende geldt. De gastouderopvang geeft een iets ander beeld. Hoewel de emotionele kwaliteit gemiddeld vergelijkbaar is met die van de andere opvangsoorten, is de variatie groter met opvallende uitschieters naar beneden. Een deel van de gastoudergezinnen scoort op de ondergrens van wat nog als voldoende geldt. Bedacht moet worden dat de steekproef gastoudergezinnen mogelijk een te positief beeld geeft van de feitelijke situatie in de gastouderopvang.

Afbeelding 7.1 Vergelijking van emotionele en educatieve proceskwaliteit van de verschillende opvangtypen

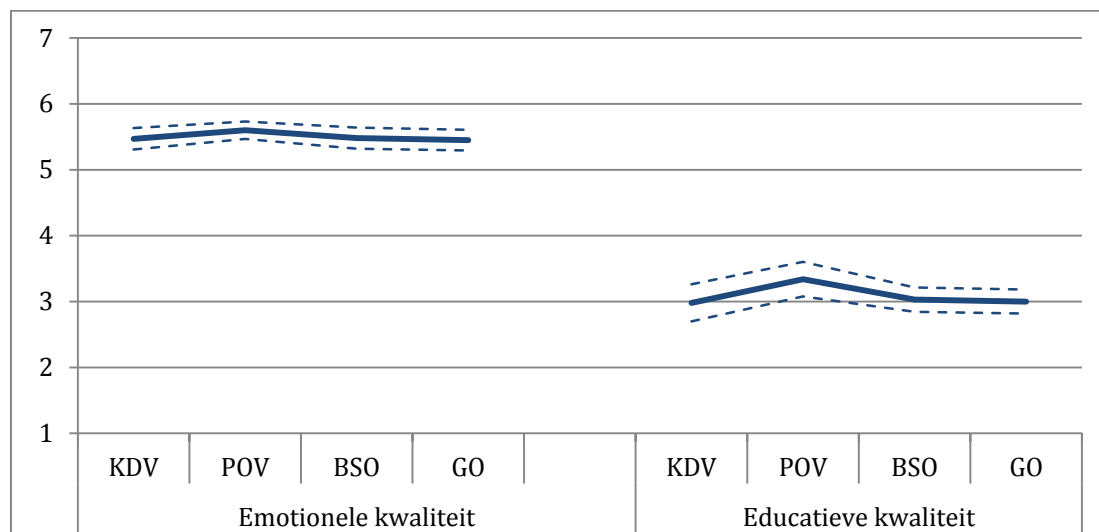
De gemiddelde educatieve kwaliteit is duidelijk lager en geeft aan dat hier nog ruimte voor en misschien wel een noodzaak tot verbetering is. De educatieve proceskwaliteit is in de peuteropvang het hoogst. Hoewel de educatieve proceskwaliteit gemiddeld in alle opvangtypen net op de ondergrens van de midden range valt, is er sprake van grotere variatie dan bij de emotionele proceskwaliteit. Een aanzienlijk aantal groepen binnen alle opvangtypen scoort wat betreft educatieve proceskwaliteit onder de grens van wat nog als voldoende geldt. Er zijn ook uitschieters. In alle typen opvang zijn de uitschieters eerder naar boven dan naar beneden, wat erop wijst dat in sommige onderzochte groepen relatief hoge educatieve kwaliteit wordt gerealiseerd. Voor de gastouders is het beeld opnieuw anders. De uitschieters zijn in deze opvangsoort vaker, en ook extremer, naar beneden, wat erop wijst dat er in de huidige steekproef gastoudergezinnen zijn waarin de educatieve kwaliteit ver beneden de maat is.

Wanneer gekeken wordt naar de extreme scores, dus naar groepen die relatief hoog scoren op emotionele kwaliteit en groepen die relatief laag scoren op educatieve kwaliteit, zien we verschillen tussen de opvangtypen. Het aantal groepen dat hoog scoort op emotionele kwaliteit is het kleinst in de buitenschoolse opvang (9%), gevolgd door de gastouders (14%) en de kinderdagopvanggroepen

(16%). De peuteropvang heeft het grootste aandeel groepen dat hoog scoort (18%). Met betrekking tot de educatieve kwaliteit zien we dat het aandeel laag scorende groepen het grootst is in de kinderdagopvang (58%) en de gastouderopvang (50%), gevolgd door de buitenschoolse opvang (42%). De peuteropvanggroepen hebben het kleinste aandeel groepen dat laag scoort op educatieve kwaliteit (36%). Concluderend lijken de verschillende opvangtypen gemiddeld genomen vergelijkbare kwaliteit te bieden, maar is er veel variatie binnen de typen. De gastouderopvang en buitenschoolse opvang scoren op het vlak van educatieve kwaliteit het minst gunstig met zowel minder groepen die hoog scoren als meer groepen die laag scoren.

Het onderzoek geeft *tentatief*, vanwege de beperkte omvang van de deelsteekproeven, verschillende aanwijzingen dat verticale groepen in de kinderopvang voor zowel peuters als baby's, maar vooral voor baby's, minder gunstig zijn dan horizontale, zowel op emotioneel als educatief vlak, en ook wat betreft de omgevingskwaliteit. Het onderzoek laat verder zien dat routinemomenten (eten en drinken, verzorging) in alle opvangtypen veel tijd in beslag nemen, maar in emotioneel en educatief opzicht met relatief lage kwaliteit gepaard gaan. Begeleide activiteiten, educatief zowel als creatief, leiden tot relatief hoge scores op de emotionele en educatieve kwaliteit van de interacties tussen kinderen en pedagogisch medewerkers, vrij spel en buitenspel gaan vooral samen met hoge emotionele kwaliteit van de interacties met andere kinderen, maar ook vaker met conflicten tussen kinderen.

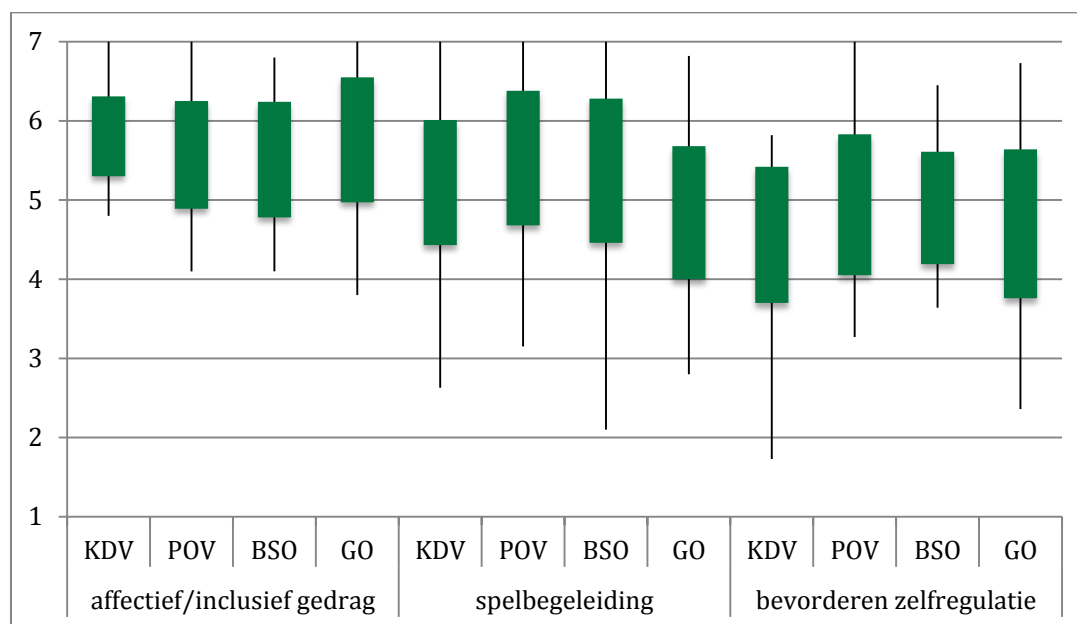
De steekproeven waarop deze conclusies zijn gebaseerd zijn relatief klein en bij generalisatie naar de populatie van alle opvangvoorzieningen moet een onnauwkeurigheidsmarge in acht genomen worden. In afbeelding 7.2 is voor de geaggregeerde domeinscores van de emotionele en educatieve proceskwaliteit weergegeven hoe groot deze marges rond de gemiddelde scores zijn bij een statistische betrouwbaarheid van 95 procent.⁵⁴ De figuur laat zien dat, ook als rekening gehouden wordt met de onnauwkeurigheid als gevolg van de relatief kleine steekproefgrootten, de algemene conclusies stand houden. De onnauwkeurigheid voor educatieve kwaliteit is groter dan voor emotionele kwaliteit als gevolg van grotere standaardafwijkingen in de steekproeven.

Afbeelding 7.2 Gemiddelde scores voor emotionele en educatieve proceskwaliteit naar type kinderopvang met onnauwkeurigheidsmarges

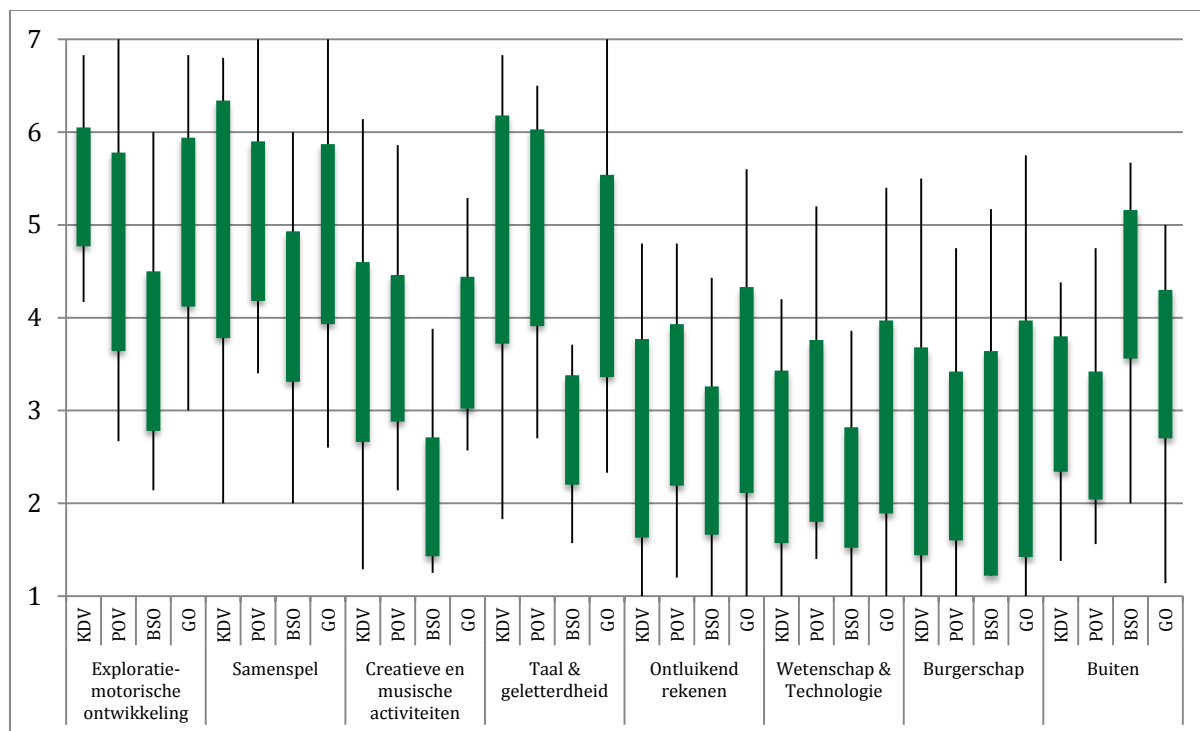
⁵⁴ We hebben een eenvoudige berekening van de foutenmarge toegepast bij een statistische betrouwbaarheid van 95%, volgens de formule: $\text{marge} = 1.96 * (\text{standaard deviatie} / \sqrt{\text{steekproefgrootte}})$; onder- en bovengrenzen zijn berekend als $\text{ondergrens} = \text{gemiddelde} - \text{marge}$, $\text{bovengrens} = \text{gemiddelde} + \text{marge}$. Een exactere berekening die rekening houdt met de populatieomvang en de per opvangtype geclusterde steekproeftrekking zal tot iets afwijkende schattingen van de onnauwkeurigheidsmarges leiden, maar niet veel van het gepresenteerde beeld afwijken.

Het overwegend positieve beeld van de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang wordt bevestigd door de resultaten van de interviews. Het pedagogische klimaat is, op basis van wat de pedagogisch medewerkers en gastouders rapporteren, in alle opvangsoorten als overwegend affectief-inclusief te kenschetsen, met relatief kleine verschillen binnen en tussen de opvangsoorten, wat erop wijst dat dit een sterk verankerd model is in de Nederlandse kinderopvang (zie afbeelding 7.3). Er is ook een tamelijk sterke oriëntatie op spelbegeleiding (de schaal is voor deze afbeelding getransformeerd naar een 7-puntsschaal) en het bevorderen van zelfregulatie bij de kinderen, hoewel bij deze laatste aspecten grotere verschillen binnen en tussen de opvangsoorten worden gevonden. De medewerkers en gastouders ervaren overwegend positieve, veilige relaties met hun kinderen en rapporteren een laag niveau van opvoedstress (niet weergegeven in afbeelding 7.3; zie hoofdstukken 3, 4, 5 en 6). Het groepsbeleid – zoals het belang dat aan stabiliteit van de groep wordt gehecht of het toepassen van een opendeurenbeleid – verschilt wel sterk binnen en tussen de opvangsoorten en wijst erop dat instellingen hier verschillende keuzes maken. Het is van belang nader te onderzoeken hoe belangrijk de stabiliteit van de groep voor de verschillende leeftijden is en wat het beste model is ten aanzien van het vermengen van groepen gedurende de dag of middag. Ook de rol die aan kinderen wordt gegeven bij de vormgeving van het dagprogramma en beleid van de opvang verschilt sterk binnen en tussen de opvangsoorten. In het algemeen zijn de scores voor kinderopvang niet hoog, waarbij de relatief hoge score voor kinderopvang in de buitenschoolse opvang positief opvalt.

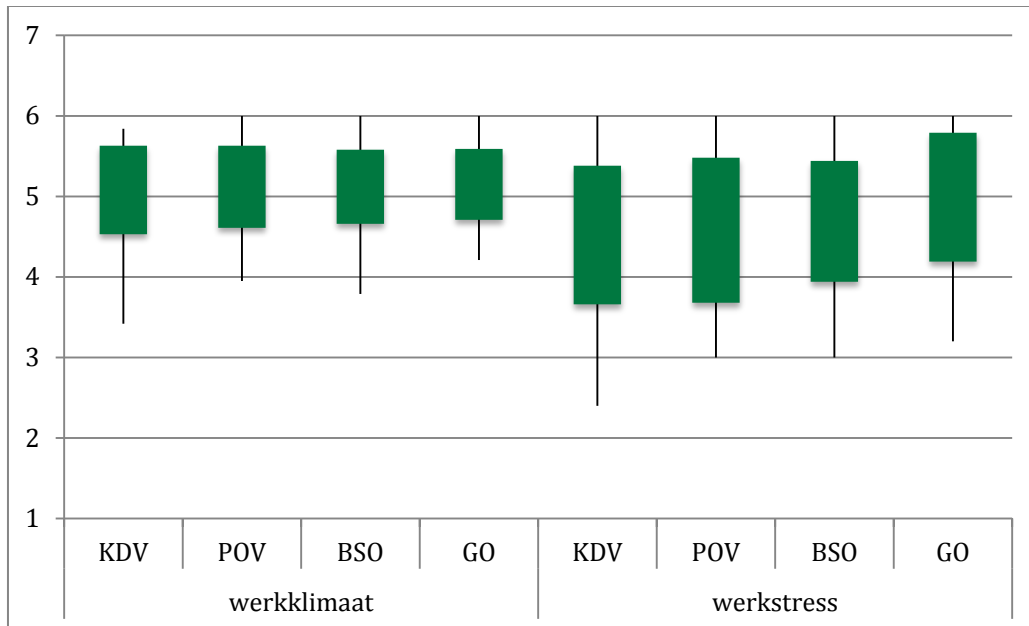
Afbeelding 7.3 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde pedagogisch klimaat naar de verschillende opvangtypen

De lagere geobserveerde educatieve proceskwaliteit wordt bevestigd door de gegevens uit de interviews over het activiteiten aanbod (zie afbeelding 7.4; zie ook de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 voor meer details). Er is in alle opvangsoorten een relatief sterke oriëntatie op het stimuleren van exploratief spel, sociaal spel en taal (dit laatste niet in de buitenschoolse opvang), maar in ervaringsdomeinen als creatieve en muzikale vorming, ontluikend rekenen, wetenschap en technologie, en burgerschapsvorming is het aanbod aanmerkelijk beperkter. Buitenactiviteiten betreffen voornamelijk spelen in de tuin of op een speelplein, maar uitstapjes naar een park, bos, kinderboerderij of bezoeken aan een museum komen in alle opvangtypen weinig voor. Het valt op dat er op al deze vlakken grote spreiding rond de gemiddelde scores is, ook binnen de opvangtypen. Sommige groepen en locaties bieden een stimulerend programma, terwijl andere eerder een karig programma aanbieden.

Afbeelding 7.4 Vergelijking van het door medewerkers en gastouders gerapporteerde activiteitsaanbod naar de verschillende opvangtypen

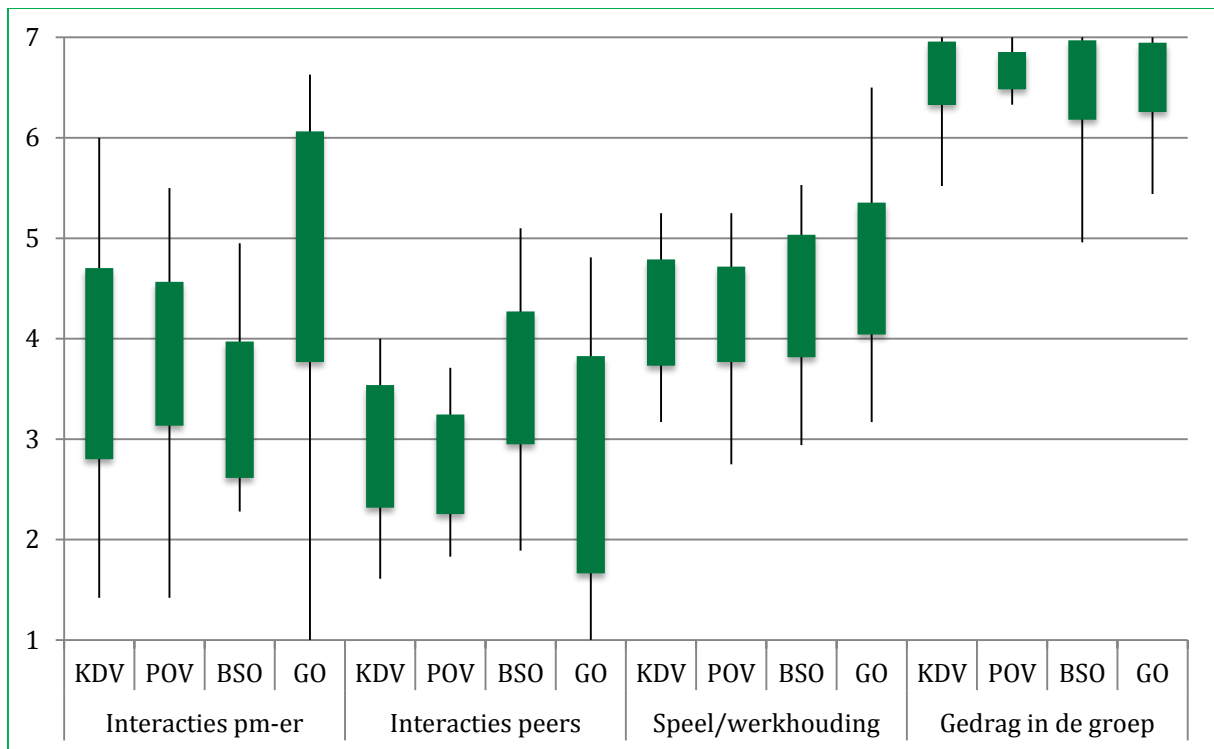
De resultaten van de interviews laten zien dat de structurele kenmerken, zoals opleidingsniveau van de medewerkers, groepsgrootte en kind-beroepskrachtratio, in lijn zijn met de wetgeving op dit vlak. Er zijn verschillen tussen de opvangsoorten die inherent zijn aan het soort opvang en de leeftijd van de kinderen die hier gebruik van maken. De gemiddelde groepsgrootte is het grootst in de buitenschoolse opvang, mede vanwege het opendeurenbeleid in sommige van de onderzochte buitenschoolse opvanggroepen, en het kleinst in de gastouderopvang. De werkbeleving van pedagogisch medewerkers en gastouders is overwegend (heel) positief (zie afbeelding 7.5). Zij ervaren een prettig collegiaal werkklimaat en hebben het gevoel betrokken te worden bij beslissingen binnen de organisatie. Er is relatief beperkte variatie tussen en binnen de opvangtypen op deze vlakken. De ervaren werkstress (positief gehercodeerd) is in het algemeen laag, met kleine verschillen tussen de opvangsoorten, maar ook met grotere variatie binnen de opvangsoorten. Niet in alle groepen is de werkstress laag. Het aanbod aan professionaliseringsactiviteiten is gemiddeld matig, met weinig frequent pedagogisch-inhoudelijk overleg met collega's of collega-gastouders en leidinggevenden (niet weergegeven in afbeelding 7.5; zie hoofdstukken 3, 4, 5 en 6). Dit beeld verschilt niet sterk tussen de opvangsoorten, met uitzondering van de gastouderopvang, waar de aandacht voor professionalisering duidelijk minder is.

Afbeelding 7.5 Vergelijking van de door medewerkers en gastouders gerapporteerde werkbeleving naar de verschillende opvangtypen

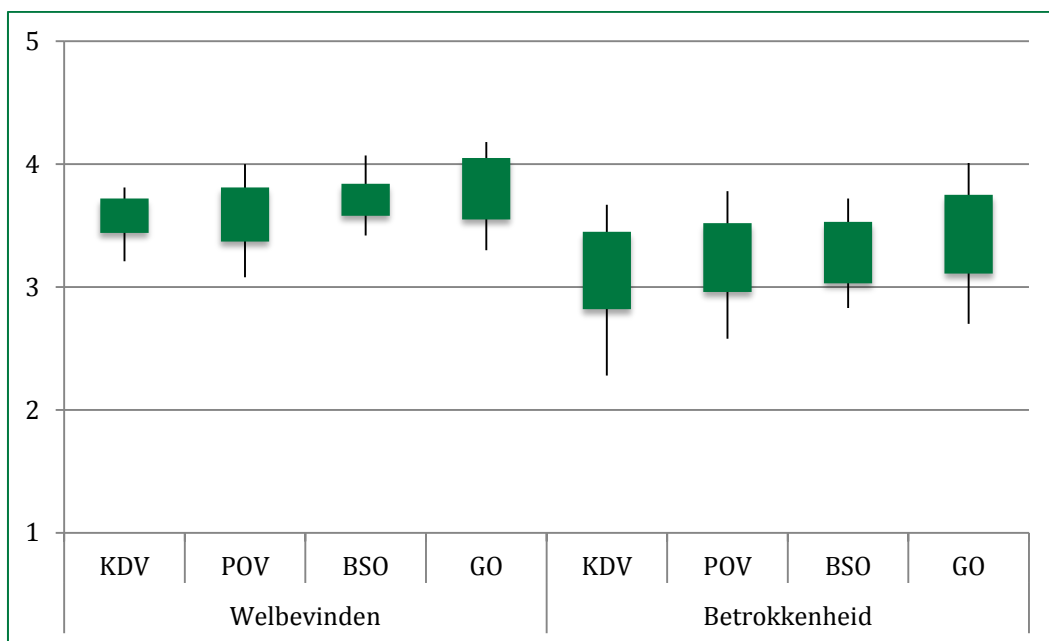
7.3. Kwaliteit vanuit het perspectief van het kind

Een belangrijke vraag is wat de kwaliteit is van de interacties die individuele kinderen binnen de groep ervaren en hoe betrokken zij zijn bij de activiteiten. Afbeelding 7.6 laat zien dat er grote verschillen zijn tussen en binnen de opvangtypen in de kwaliteit van de interacties die kinderen hebben met de pedagogisch medewerkers en gastouders. De kwaliteit van de interacties met pedagogisch medewerkers en gastouders valt in de midden range, maar de variatie is groot. Er zijn groepen die scoren in de lage categorie, terwijl andere groepen in de hoge range scoren. Deze variatie is voor de buitenschoolse opvang het minst groot. De kwaliteit van de interacties met de gastouders zijn gemiddeld iets hoger, maar laat tegelijkertijd ook de grootste spreiding zien wat duidt op grote verschillen tussen gastouders. Met betrekking tot de kwaliteit van de interacties met andere kinderen zien we dat de buitenschoolse opvang het gemiddeld genomen iets beter doet dan de andere typen. Ook hier is de variatie binnen de gastouderopvang het grootst al moet hierbij wel opgemerkt worden dat dit voor een deel te verklaren valt door het feit dat er weinig kinderen tegelijkertijd opgevangen worden. Gemiddeld genomen waren er iets meer dan twee kinderen per gastouder en bij sommige gastouders was er maar één kind. De speel-werkhouding van kinderen valt in de midden range en laat gemiddeld weinig verschillen zien tussen de groepen. Echter de spreiding is hier wederom groot, vooral voor de gastouderopvang. Het gedrag van de kinderen in de groep scoort hoog in alle typen, hoewel er bij in de buitenschoolse opvang ook uitschieters naar beneden zijn.

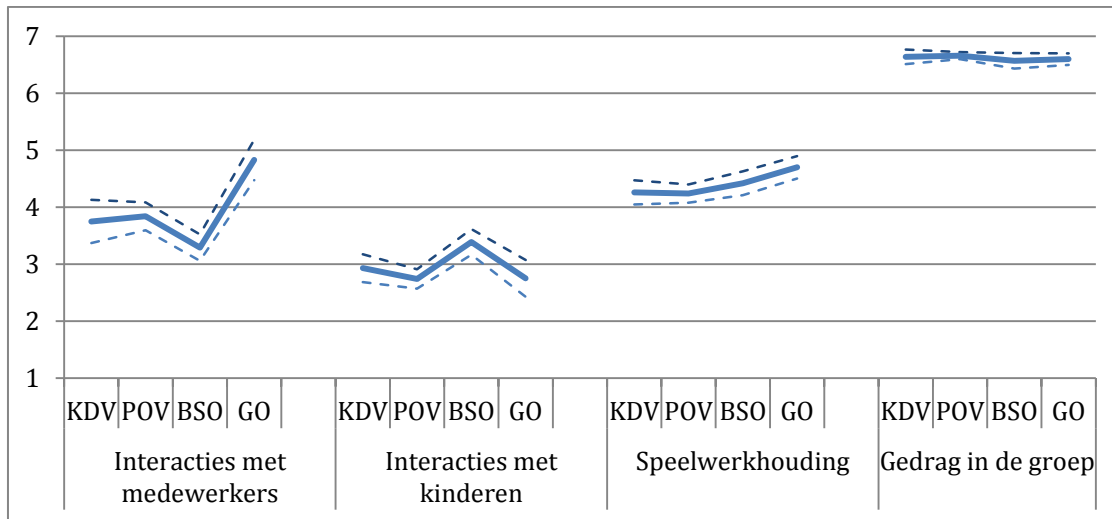
Afbeelding 7.6 Vergelijking van de gemiddelde kwaliteit van interacties zoals ervaren door individuele kinderen, geaggregeerd op groepsniveau, naar de verschillende opvangtypen

Er is tevens gekeken naar de gemiddelde mate van welbevinden en betrokkenheid van de kinderen in de verschillende groepen, zie afbeelding 7.7. De bevindingen laten zien dat het gemiddelde welbevinden van kinderen hoog is in alle opvangtypen, met relatief geringe variatie binnen de opvangtypen. De gemiddelde betrokkenheid van kinderen scoort iets lager en laat ook een iets grotere spreiding in scores zien tussen groepen. Afgemeten aan bevindingen in ander onderzoek met de Welbevinden en Betrokkenheidsschalen en aan de gangbare standaards die door de ontwikkelaar van het instrumentarium worden gehanteerd, bevestigen de uitkomsten van de overwegend goede kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang.

Afbeelding 7.7 Vergelijking van het gemiddelde welbevinden en betrokkenheid van de kinderen geaggregeerd op groepsniveau naar de verschillende opvangtypen

In afbeelding 7.8 zijn de belangrijkste gegevens van de observaties op kindniveau met de inCLASS weergegeven met de bijbehorende steekproefmarge. Ondanks de onnauwkeurigheidsmarge, zijn de conclusies op basis van de steekproefgegevens in grote lijnen geldig voor de populatie, opnieuw met uitzondering van de gastouderopvang waarvoor geen representatieve steekproef kon worden gevonden.

Afbeelding 7.8 Gemiddelde scores voor de individueel ervaren proceskwaliteit gemeten met de inCLASS, naar type kinderopvang met onnauwkeurigheidsmarges.

7.4. Trends in de kwaliteit van de kinderopvang

Het overwegend gunstige beeld dat uit de observaties en interviews naar voren komt, komt in grote lijnen overeen met de resultaten van de voorgaande kwaliteitsmetingen door het NCKO⁵⁵ en Kohnstamm Instituut (zie hoofdstukken 3, 4, 5 en 6). Trendmatig is het beeld van 2017 op een aantal aspecten zelfs iets gunstiger dan voorheen. Wat betreft kinderopvang en peuteropvang, blijken over het geheel genomen aspecten als de sensitiviteit van de pedagogisch medewerkers, de mate waarin zij respect tonen voor de autonomie van de kinderen en hen ondersteunen in het vertonen van het wenselijke gedrag in de groep in voldoende mate aanwezig te zijn. De stimulering van de brede ontwikkeling van kinderen en het begeleiden van interacties tussen kinderen onderling blijken, evenals in voorgaande metingen, nog steeds minder goed ontwikkeld te zijn en vaak als onvoldoende gekenschetst moeten worden. Vanwege de marges die rond de scores moeten worden aangehouden is de conclusie dat de huidige gegevens wijzen op stabiel gebleven kwaliteit in de kinderopvang en peuteropvang in Nederland, niet op een daling of aanmerkelijke stijging. Voor de gastouderopvang is het totaalbeeld eveneens gunstig, met een overeenkomstig verschil in scores tussen verschillende kwaliteitsaspecten, zoals ook in voorgaand onderzoek werd vastgesteld. Vergelijking met voorgaande metingen wijst op een stabiel kwaliteitspatroon, met de belangrijke kanttekening dat de steekproef gastouders niet als representatief kan worden gezien. Het is niet ondenkbaar dat de situatie in de gastouderopvang landelijk minder gunstig is dan uit dit onderzoek naar voren komt. Het is belangrijk dat de sector gastouderopvang bij volgende metingen van de Kwaliteitsmonitor beter deelneemt.

Voor de buitenschoolse opvang laten de huidige resultaten, gebaseerd op verschillende instrumenten die op dit punt convergeren, een iets lagere kwaliteit zien in vergelijking met voorgaande meting door het Kohnstamm Instituut, zowel met betrekking tot de interacties als het activiteitsaanbod. Vanwege de marges rond de gevonden scores kan voornamelijk niet geconcludeerd worden dat er sprake is van een significant gedaalde kwaliteit. Toch is er reden om in de buitenschoolse opvang meer aandacht aan de kwaliteitsaspecten te besteden.

⁵⁵ De vergelijking met de NCKO gegevens kon nog niet op de volledige dataset worden uitgevoerd.

7.5. Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang in internationaal perspectief

De situatie in Nederland kan met gegevens uit andere landen worden vergeleken waar dezelfde observatie-instrumenten zijn gebruikt⁵⁶. De gemiddelde scores voor de opvang van peuters (kinder- en peuteropvang samen) op emotionele en educatieve proceskwaliteit zijn hoger dan wat met dezelfde meetinstrumenten gevonden is in representatieve studies in Vlaanderen, twee deelstaten in Duitsland (vooral met betrekking tot educatieve kwaliteit), Portugal, twee staten in de Verenigde Staten en Zwitserland. Op emotioneel vlak scoort de Nederlandse kinderopvang even hoog als Finland, maar op educatief vlak lager. De emotionele kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang is iets lager dan wat in een Deense studie werd gevonden, maar de educatieve kwaliteit is aanmerkelijk hoger. De verschillen ten gunste van Nederland zijn soms tamelijk groot (bijvoorbeeld de verschillen in uitkomsten ten opzichte van onderzoek in Portugal op emotioneel vlak, onderzoek in twee deelstaten in Duitsland op educatief vlak, en onderzoek in één staat in de VS op beide vlakken). De vergelijkingen zijn niet altijd met exact dezelfde leeftijdsgroepen door verschillen in systemen. Voor de babyopvang zijn er minder vergelijkingen mogelijk. De babyopvang in de huidige steekproef scoort hoger op zowel emotionele als educatieve kwaliteit dan de babyopvang in de onderzoeken in Vlaanderen, Portugal en de Verenigde Staten.

⁵⁶ Voor een recent overzicht van internationaal kwaliteitsonderzoek met de verschillende versies van de CLASS, zie Slot (in voorbereiding).

8. Referenties

Boogaard, M. & van Dalen-Kaptejns, M. (2012). *Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang in Nederland*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 879

Fukkink, R. G., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I., & Riksen-Walraven, J. M.A. (2013). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang voor 2- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2012*. Amsterdam: NCKO.

Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Bollen, I., & Fukkink, R. G. (2014a). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 2- tot 4-jarigen in Nederlandse peuterspeelzalen in 2013*. Amsterdam: NCKO.

Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., Helmerhorst, K. O. W., Fukkink, R. G., & Bollen, I. (2014b). *Ontwikkeling meetinstrument pedagogische kwaliteit gastouderopvang*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 929.

Leseman, P.P.M., & Slot, P.L. (2013). *Kwaliteit en curriculum van voorschoolse opvang en educatie in Nederland: relaties met structurele kenmerken, organisatiekenmerken en gebruik educatieve programma's* (Rapport BOPO). Utrecht: Afdeling Orthopedagogiek, Universiteit Utrecht.

Leseman, P., & Veen, A. (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse instellingen. Resultaten uit het Pre-COOL cohortonderzoek*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 947.

Slot, P. (in voorbereiding). *Literature review Early Childhood Education and Care quality: relations between structural characteristics at different levels and process quality*. Paris: OECD.

Slot, P. L., Cadima, J., Salminen, J. E., Pastori, G., & Lerkkanen, M-K. (2016). *Multiple case study in seven European countries regarding culture-sensitive classroom quality assessment*. CARE: Curriculum & Quality Analysis and Impact Review of European Early Childhood Education and Care, University of Jyväskylä.

9. Bijlage

Tabel 9.1 Volledig overzicht van de items van de BSO Observatieschaal en vergelijking met de vorige meting

	BSO (N=33 groepen)			Vorige meting (N=78)		
	range	m	sd	range	m	sd
Ruimte en inrichting	1.80-5.00	3.56	0.88		3.7	
<i>Binnenruimte</i>	1.67-5.00	3.47	0.95	1.00-5.00	3.26	1.08
Omvang	1.00-5.00	3.51	1.39		3.4	
Inrichting en sfeer	2.00-5.00	3.36	1.14		3.2	
Activiteiten en privacy	1.00-5.00	3.55	1.44		3.2	
<i>Buitenruimte</i>	1.00-5.00	3.68	1.33	1.00-5.00	3.6	1.13
Omvang en bereikbaarheid	1.00-5.00	3.70	1.57		3.6	
Inrichting	1.00-5.00	3.67	1.38		3.5	
Dagindeling/materiaal /activiteiten (8 items)	1.75-4.38	2.80	0.67	1.88-4.50	3.07	0.55
Beweging en motoriek	1.00-5.00	3.55	1.09		3.8	
Creatieve ontwikkeling	1.00-5.00	3.24	0.90		3.8	
Muziek, dans, drama	1.00-5.00	2.48	1.30		2.9	
Taal en denken	1.00-5.00	2.12	0.93		2.3	
Ruimtelijk inzicht en techniek	1.00-5.00	3.54	0.97		3.2	
Natuur	1.00-5.00	2.18	1.47		2.6	
Gezelschapsspellen	1.00-5.00	3.18	1.07		3.3	
(spel)computers, video, tv	1.00-4.00	2.12	1.05		2.7	
Proceskwaliteit (7 items)	1.86-5.00	3.94	0.88	1.14-5.00	3.69	0.73
<i>Interacties</i>	2.20-5.00	3.84	0.92		3.7	
Begroeten en afscheid	1.00-5.00	4.09	1.28		4.2	
Aandacht en contact	1.00-5.00	4.06	1.22		3.5	
Respect voor autonomie	2.00-5.00	4.06	1.09		3.7	
Stimuleren en aanmoedigen	1.00-5.00	2.67	1.61		3.2	
Structuur en regie	1.00-5.00	4.33	1.22		4.1	
<i>Groepsfunctioneren</i>	1.00-5.00	4.18	1.04		3.5	
Groepsfunctioneren: gedrag van kinderen	1.00-5.00	4.48	1.09		3.9	
Groepsfunctioneren: rol van medewerker	1.00-5.00	3.88	1.27		3.2	
Organisatorisch (11 items)				1.45-4.50	3.17	0.55
Activiteitenaanbod	1.00-4.00	2.52	1.12		3.1	
Evenwichtige dagindeling	1.00-5.00	3.09	1.16		3.0	
Fysieke veiligheid	1.00-5.00	3.10	1.48		3.4	
Inspelen op kinderen met speciale behoeften	2.00-5.00	3.80	1.30		1.9	
<i>Groepen</i>	1.75-5.00	3.36	0.87		3.7	
Vaste pm'er/groep	2.00-5.00	4.15	0.83		3.7	
Groepsopbouw en stabiliteit	1.00-5.00	2.12	1.54		1.9	
Groepsgrootte en ratio	1.00-5.00	4.45	1.06		3.8	
Opendeurenbeleid	1.00-5.00	3.68	1.33		3.4	
<i>Team</i>						
Teamsamenstelling en -ontwikkeling	1.00-5.00	1.59	0.95		2.0	
Pedagogische doelen en coaching van medewerkers	1.00-5.00	2.55	1.57		4.0	
<i>Ouders en samenwerking</i>						
Contact met ouders	1.00-5.00	2.50	1.53		3.1	
Uitwisseling met school	1.00-5.00	2.92	1.38		1.7	
Uitwisseling met andere instellingen	1.00-5.00	2.43	0.74		2.1	

Colofon

Titel	Kwaliteit van de Nederlandse kinderdagopvang, peuteropvang, buitenschoolse opvang en gastouderopvang
Auteurs	Pauline Slot, IJsbrand Jepma , Paulien Muller, Bodine Romijn, Paul Leseman
Datum	4-12-2017
Project	LKK 2017

Landelijke Kwaliteitsmonitor Kinderopvang

 (030) 232 62 00

 info@monitorlkk.nl

 www.monitorlkk.nl

Universiteit Utrecht

Sardes